بزووتنەوەی ڕوانگە و
شاعیرانی حەفتا و هەشتاکانی هەولێر

بزووتنەوەی ڕوانگە و
شاعیرانی حەفتا و هەشتاکانی هەولێر

هەواڵنامەی کتێب

د.هیمدادی حوسێن

لیژنەی سەرپەرشتیاری چاپ
بورهان ئەحمەد
حەمە سەعید زەنگنە
سەباح ئیسماعیل

هەواڵنامەی کتێب

ناوی کتێب: بزووتنەوەی ڕوانگە و شاعیرانی حەفتا و هەشتاکانی هەولێر
بابەت: لێکۆڵینەوەی ئەدەبی
ناوی نووسەر: د.هیمدادی حوسێن
دیزاینی بەرگ: ستار قەرەداخی
لە بڵاوکراوەکانی یەکێتیی نووسەرانی کورد– لقی کەرکووک ژمارە (١١٦)
سەرپەرشتی چاپ: نەوزاد شێخانی
چاپخانە: کارۆ
چاپی یەکەم، کەرکوك، ٢٠١١
تیراژ: (٥٠٠) دانە

پێرست

دەسپێك.. ٧
ڕوانگە قۆناغێکی نوێی ئەدەبی کوردی.................................... ٩
ڕوانگە و جموجۆڵی ئەدەبی حەفتاکان... کاکەمەم بۆتانی............. ٣٣
بزووتنەوەی ڕوانگەو ئەزموونی شاعیرانی حەفتاکانی هەولێر.......... ٤٥
عەباس عەبدوللا یوسف... ٤٧
موحسین ئاوارە ٥١
نەوزاد ڕەفعەت... ٦٥
بزووتنەوەی ڕوانگەو ئەزموونی شاعیرانی هەشتاکانی هەولێر.......... ٧٧
کەریم دەشتی ٧٩
سەباح ڕەنجدەر... ٩٧
گۆڤاری ڕوانگە ژمارە ١ نیسانی ١٩٧٠................................ ١١٣
گۆڤاری ڕوانگە ژمارە ٢ مایسی ١٩٧٠................................. ٢٠٣
گۆڤاری ڕوانگە ژمارە ٣ حوزەیرانی١٩٧٠............................. ٣٠٩

هەواڵنامەی کتێب

هەواڵنامەی کتێب

دەسپێك

بزووتنەوەی ڕوانگە، وەکو بزووتنەوەیەکی ڕەخنەی ئەدەبی نوێ لە سەرەتای حەفتاکانی سەدەی بستەمدا قۆناغێکی نوێی ڕەخنەی ئەدەبی و شاکاری ئەدەبی نوێیە، تاوەکو ئێستا وەکو پێویست لێی نەکۆڵراوەتەوەو لە لێکۆڵینەوەی ئەدەبی کوردیدا پایەی شیاوی ئەو ئەزموونە نوێخوازییە دیاریی نەکراوە. بەشی زۆرییان تا ئەمرۆیش پێشەنگی داهێنانی شیعر و چیرۆکی کوردیین و لە دوای خۆیشیان چەندین کۆمەڵ و گرووپی ئەدەبیی وەکو درێژەپێدەری بیری نوێی ئەوان بەردەوام بوون، شاعیرانی پێشەنگی حەفتا و هەشتاکانی هەولێر نموونەیەکی زیندووی ئەو بۆچوونەن، بۆیە بۆ خوێنەرو توێژەری ئەدەبیی ئەمڕۆ گرنگە ئەزموونی ئەو شاعیرانە لەگەڵ ڕوانگە و هەڵسەنگاندنیان بۆ ئەو بزووتنەوەیە ڕوون بێتەوە.

ڕوانگە لە سەردەمی خۆیشیدا ڕووبەڕووی ڕەخنەی توند و ئایدیۆلۆژی زۆر بووەوە و لە ڕۆژنامەی هاوکاری ئەوێ ڕۆژێدا زۆری لەبارەوە نووسرا و قسەی چاك و بێ جێشی تێدا گوترا.

لەم ساڵانەی دواییدا نامەی ئەکادیمی و کتێبی لەبارەوە نووسراوە و لە خوێندنی زانکۆییشدا لە میانەی ئەدەبیاتی هاوچەرخدا جێگەی تایبەتی بۆ تەرخانکراوە. بۆیە دووبارە چاپکردنەوەی گۆڤارەکە کارێکی بێ بایەخ نییە و ژمارەکانی لەبەر دەستی نەوەی نوێدا نییە، هیوادارم ئەم کتێبە هاوکاریی و یارمەتیدەرێك بێت بۆ خوێندکاران و خوێنەرانی ئەدەبی هاوچەرخ.

هیمدادی حوسێن

هەولێر ٢٠١٠/١٢/٢٦

هەولێرنامەی کتێب

هەواڵنامەی کتێب

ڕوانگە قۆناغێکی نوێی ئەدەبی کوردی

هەواڵنامەی کتێب

هەواڵنامەی کتێب

نوێخوازی :

هەر سەردەمێك بە بەراوردكردنی لەگەڵ سەردەمی پێش خۆی بەنوێ دادەنرێ، بۆ نموونە نوێ بۆ تاكێكی كورد لەسەردەمی ئێستاماندا هەمان واتای جاران ناگەیەنێ ، كەواتە جیاوازی لەكاتێك بۆ كاتێكی تر، لەوڵاتێكەوە بۆ وڵاتێكی تر و لەنێوان تاكەكانیشدا هەیە، بەڵام ناوەرۆكی نوێخوازی بەمۆركە جیهانییەكەییەوە كامڵ دەبێت، هەروەكو یەكێ لەڕەخنەگران دەڵێ:

كاتێ كە زاراوەی (مۆدێرن) بەكارهات لە زۆربەی زمانەكاندا بەبێ وەرگێڕان بەكاردەهات.تازەكردنەوە چەمكێكی فراوانە لە زمانی كوردیدا ئەم زاراوەیە چەندین شێوەو ناوی بۆبەكارهاتووە،وەك نوێگەری، نوێخوازی، نوێبوونەوە،تازەگەرایی...هتد).هەموو ئەم شێوانە یەك مەبەست دەپێكن، بەڵام لەزمانە ئەوروپییەكان و زمانی عەرەبیشدا چەمك و مەبەستی هەندێ لەو زاراوانەی لەیەكتر جیاوازن،بۆنموونە لەزمانی ئینگلیزیدا هەردوو زاراوەی Innovation و Modernism بەكاردێت لە زمانی عەرەبیشدا (تجدید) و (حداثة)ەیان بەكارهێناوە.

وشەی (الحداثة) مۆدێرن یان نوێخزازی ، بنچینەكەی لاتینییەو لە(Modrus) وەرگیراوە.

چەمكی نوێگەری بەپێی سەرهەڵدانی و لەبەرئەوەی لە منداڵدانی ڕۆژئاوا لەدایك بووە، بابزانین ئەم چەمكە لەهزری ڕۆژئاواییدا چی دەگەیەنێ ؟

چەمكی نوێگەری لە ڕۆژئاوادا دەرهاویشتەی ململانێی هزری ئاینی لەلایەك و لەلایەكی تر دەسەلاتی زانین و زانست و هۆش و ئاوەزە .ئەم چەمكە لەسەر دوو بنەما دامەزراوە:

١- هەموو بەهایەك شایانی گۆڕان و دۆخ سەندنە ، مرۆڤ پێویستە خۆی لەگەڵدا بگونجێنێت .

٢- پرۆسەی ڕەتبوون لە قۆناغی ڕابردوو، هەتا ئێستاش کاکڵی ئەم بۆچوونە پێکدێنێت، بەرەو گۆڕانی ڕادیکاڵیانەو پێشکەوتنی کۆمەڵ .

پێبەست بەو بۆچوونە کەوا دەڵێت:

تاکەسەرچاوەی زانین مرۆڤە، کە لەسەر بنەمای ماددی و بەرهەست واقیعی بەرچاو و بەپێی بەرنامەی زانستی دەردەست دەکرێت نوێگەری وەکو چەمکێکی ئەپستمی و چەمکێکی پراکتیکی پەیوەستە بەچەندان چەمکی تری وەك ((عەلمانیەت- سکۆلارپیزم - نامۆبوون- تازەگەری- گۆڕان- تەکنۆلۆژیا - ڕاپەڕین...هتد)).

نوێکاری وا ناساندراوە ئەو بزووتنەوەیەیە بۆ نوێبوونەوەو لێکۆڵینەوەی دەروونی مرۆڤ لە ناخەوە هەوڵدەدات و پشت بەزۆر هۆی هونەری نوێ دەبەستێ.

نوێکاری:

بریتییە لەو ڕەخنانەی، کە ئاراستەی کلتور و نەوەکانی پێشوو دەکرێ، بەڵام ڕەخنەیەکی تەواو و ڕەتکەرەوەنا، بەڵکو بەمەبەستی بەرهەمهێنانی بابەتێکی بەرزو جوانتر لەم بارەیەوە (**ئالان تۆرێن**) دەگەڕێتەوە بۆ چەمکەکانی (**دۆرکهایم**) و لە ڕێیانەوە ڕاڤەکردنێکی هاومانا ،بەڵام زۆر بەسەلیقەوە گەلاڵەی دەکات و دەنوسێ : مرۆڤ ئەو بوونەوەرە نیە،کە خوا لەشێوەی خۆی خەلقی کردبێت،بەڵکو بکەرێکی کۆمەڵایەتییە بەکۆمەڵێك ڕۆڵی دیاریکراو سنوور بەندکراوە،واتە بەڕەفتارگەلێکی پێویست بەپایەوە، کە پێویستە لەسەری بە ڕەفتارێکی باش لە سیستەمی کۆمەڵایەتیدا بەشداری بکات ، لەبەرئەوەی مرۆڤ ئەوەیە، کە بە ڕەفتار دەیکات نابێ بە هیچ شێوەیەك بگەڕێت بەدوای تاکە کەسایەتی تایبەتی خۆیدا لە دەرەوەی کۆمەڵگەن واتە لەلای خوا دەبێت بگەڕێت بەدوای دیار یکردنی چاکەو خراپەدا لەسەر ئەو بنەڕەتەی کامە سوودبەخشە یان زیانبەخشە بۆ زیندوو هێشتنەوەی لە ژیانداو لە پێناو ڕەفتارێکی باشی جەستەی کۆمەڵایەتیدا.

کەواتە نوێخوازی بریتییە لە کۆمەڵێك ڕوانینی نوێ سەبارەت بە ئەدەب و مێژووی دێرین، ئەو ڕوانینەی کە کۆمەڵێك دەرگای بەسەر دونیای پێشوو ئەمڕۆماندا دەکاتەوە .

نوێخوازی لە کۆتاییەکانی سەردەمی ڕۆمانسییزمدا دەستی پێکرد.ڕۆمانسییزم زۆر گرنگی بە نوێکردنەوەی بنجی لایەنە جوانکارییەکان و شێواز دەدات ، بەلاّم نوێخوازی لە کەمایەتی تەنگژەی شارستانیدا دەینالاّند دوور لەو تەنگوچەڵەمانەی لە کاتی هەڵسوکەوتی لەگەڵ داستان و بنیادو ڕێکخستن دەهاتە پێشەوە،تەنگژەی هونەرمەندی هاوچەرخ ڕزگاربوون نییە لە مێژوو، بەڵکو تەنگژەی چۆنیەتی هەڵسوکەوت کردنیەتی لەگەڵ مێژوو.ئەگەر هاتوو لە نوێکاریدا خەیاڵێکی داهێنەر هەبێت بتوانێ هەموو شتێکی ساکار و ساویلکە بکاتە شتی سوود بەخش، کەواتە نوێخوازی توانای داهێنانی شتی لەناوبەرشی هەیە.

یەکێ لەو هۆکارانەی نوێخوازی دەکاتە ڕوویەك لە ڕووەکانی هونەری هاوچەرخان ئەوەیە،کە نموونەیێکی شارستانی فیکری ئێستای ژیانی هاوچەرخانە،کە جەنگی جیهانیی هێنایە کایەوەو بووە هۆی گۆڕانکارییێکی فراوان لە ژیانماندا ئەو هونەرەیە دان بەلایەنی واقیعی تەقلیدیدا نانێت، لە ناوبردنی یاخود تێکشکاندنی کەسییێتی تاکە، ئەوهونەرەیە، کە شێواندن هێناویەتیەکایەوە، ئەو هونەرەیە کە واقیعی گۆڕی بۆ ژیانێکی نسبی،کەواتە نوێخوازی هونەری نوێکردنەوە،هونەری دوورکەوتنەوە لە لاسایی و هێنانەدی ئارەزووە شێواوەکانی مرۆڤ،کە هیچ سنوورێکی نییە بەم شێوەیە نوێخوازی نابێتە هونەری سەربەستی،بەڵکو هونەری پێداویستییە،دەتوانین بڵێین نوێخوازی دەکرێتە دوو بەش :

١- هەست پێکردن و چێژوەرگرتن لەو هونەرە بەپێ وەرگرتنی بیرەکانی ئەم سەردەمە.

٢- ناتوانێ چێژی لێوەربگرێ وادەزانێ هونەرێکی شاراوەیە .

هەروەکو لە خاڵی دووەمدا دەردەکەوێ ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە کەوا هەندێ لە نووسەران ئەم هونەرە نوێیە بەیاری مندالاّن دادەنێن، بەڵام لەتەك ئەوەشدا ئەم

هونەرە تایبەتمەندی خۆی هەیە، ڕاکردن لەلاسایی، ڕق لێبوونەوە لەخود، بۆیە بەهونەری پێشەنگ دادەنرێت بەهۆی ئەو تایبەتمەندییەی هەیەتی لەسەر خەڵك و کات و مێژوو. کەواتە نوێخوازی لەڕاستیدا گەورەترە لەوەی، کە تەنها داهێنانی ڕووداوێکی جوانی بێت ، بەڵکو کێشەی یان تەنگژەیەکی شارستانی و جوانییە لەیەك کاتدا، تەنگژەی بنیادی زمان و بەکارهێنانی،تەنگژەی یەکبوونی شێوەیە لە دواییدا تەنگژەی ستاتیکییە واتای کۆمەڵایەتی هونەرمەند خۆی.نووسەری نوێخواز هەوڵدەدات بەرهەمەکانی لەو کاروانە درێژە هونەرییەدا خاوەن شێوازێکی تایبەتمەند بێت ، بەڵام ناکرێ بەنوێخوازی بوترێ شێواز،بەڵکو هەوڵدانە بۆ گەیشتن بەشێوازێکی تاکی تایبەت ئەمیش هەروەکو ئارڤنگ هاو دەڵێ :

نوێخوازی نەهاتۆتەوە کایەوە بەشێوازێکی تایبەتی کارتێکەر، گەروا هاتبێتە کایەوە ئەوە خۆی لەخۆیدا کۆتایی نوێخوازییە .

هەرلەبەرئەوەشە ئەو تایبەتمەندیانەی شێوەکار و نووسەر و شاعیرەکان لە کارەکانیاندا دەبینین تایبەتییەکی تاکییە لەگەڵ ئەو کارەی ئەنجامیانداوە ڕێکدەکەوێت وەکو بیکاسۆ- ئیلیوت- پاوەند...هتد. بەم شێوەیە ناتوانین تاکە شێوازێکی وەسفکراو بۆ هونەری ئەوسەردەمە دابنێین. بەو واتایەی نوێخوازی بزووتنەوەیە، کە هۆکار و تایبەتی و جیهانی خۆی هەیە لەگەڵ ئەوەشدا ئەم بزووتنەوەیە نەیتوانیووە بەرهەمێکی کەلەپووری و شێوازێکی تایبەت بێنێتە کایەوە لەڕاستیدا ئەمە بەشێکە لەهونەری هاوچەرخ نەك هونەری هاوچەرخ هەمووی .

ئەم بزووتنەوەیە بنەمای دیاری خۆی هەیە، کە لەسەری بنیاد نراوە هێمای جوانی یا جوانی هێمای وە تێروانینێکی پێشەنگی بۆ هونەر .

دواجار دەمانەوێ ئەوە ڕوونبکەینەوە کاتێك، کە باس لە نوێخوازی مەبەستمان ئەوەنییە، کە ئەو نوێخوازییە ڕەتکردنەوەیەکی تەواوی قۆناغی ڕابردووبێت،چونکە مەبەست لە نوێ ئەوەیە پێش خۆی ڕەت دابێت،یا داهێنانێکی نوێتری هێنابێتە ئاراوە.مەرج نییە بەرهەمێك لەلایەن شاعیرێکی دێرینەوە نووسرابێ بەکۆن لە قەڵەم

بدرێ و بخرێتە خانەی ئێکسپایەربووەکان. بەڵێ ئەو تێکست و بەرهەمە نمونەییانەی کە بەداهێنان و بەرهەمی نەمر لە قەڵەم دراون، خۆهەن لەسەردەمی پێش مەسیحدا تۆمار کراون و مێژووییەکی زۆر کۆنیان هەیە، بۆنموونە لەمێژووی ئەدەبی گریك و ڕۆمان و میسری و چینی و هیندیدا چەندین شاکاری جوان وەکو داستانەکانی هۆمیرۆس و بەرهەمە شانۆییەکانی ئەسخیلۆس و سۆفۆکلیس و یۆربیدس و چەندانی دی.

(**کۆمیدیای یەزدانی**) دانتی ئەلیجیری ١٢٦٣-١٣٢١، کە سەفەرێکە لەگەڵ (پیاتریسی) خۆشەویستی بەرەو ئاسمان و بریتییە لەچەند هەزار‌بەیتە شیعر، ئایا دەتوانین بەدەقێکی زیندوو نوێی ئەژمار نەکەین؟ کەچی (دانتی) یەکێکە لە شاعیرە پێشڕەوەکانی ڕێنیسانس، ئەمەو چەندان بەرهەمی تر.

هۆکارەکانی سەرهەڵدانی بزووتنەوەی ڕوانگە :

سەرهەڵدانی هەر بزووتنەوەیەك جا سیاسی بێت یا رۆشنبیری پێوستی بە پلان و بەرنامەڕێژی هەیە لەلایەن کەسانی شارەزاو لێهاتووەوە با سەرەتا بە شێوەیێکی ساکاریش بێ، بەڵام بە تێپەڕبوونی کات و زیاتر برەوپێدان بەرەو گەشەسەندن و قوڵبوونەوە دەڕوات.سەرەتا بە(ڕوانگە) چۆن سەری هەڵدا چۆن توانی دەستەواژەی (وتەی نوێ ، بیری نوێ ، کرداری نوێ)ی بە خەڵکی ئاشنا بکات دەڵێین: بیرۆکەی ڕوانگە بۆ کۆتایی ساڵانی شەستەکان دەگەڕێتەوە کاتێ ، کە کۆمەڵی ڕۆشنبیری کورد لە بەغدا دەژیان لەوانە (**کاکەمەم بۆتانی - حسین عارف - جەلالی میرزا کەریم**) لەو سەردەمەی هەموو دنیا هەژابوو چ لە لایەنی نوێخوازی یا لەلایەنی فیکری – سیاسی.. هتد، هەڵبەتە ئەم کاریگەرییە نوێخوازییە لە ئەورووپاوە گەیشتبووە وڵاتانی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست ، لەوانەیش عێراق.بەم شێوەیە نووسەرانی کورد هەم لە وێستگەی گەڕانەوە بۆ کلتوری ئەدەبی خۆیان و بەهەمان شێوە بەسوود وەرگرتن لە ئەدەبی وڵاتانی دراوسێ هەنگاویان بەرەو نوێبوونەوە نا. سەبارەت بە دارشتنی بیرۆکەی ڕوانگە **شێرکۆ بێکەس** دەڵێ :

بیرۆکەکە بیرۆکەی هەموومان بوو ، ئێمە ئەو کاتە لە بەغدا دەژیاین وابزانم لە پێشدا بیرۆکەکە لە بارەکانی **ئەبی نەواس** سەری هەڵدا ئەوەی ڕاستی بێ پێموایە ئەوکاتە جۆرێك لە نائومێدی دروست بوو بوو لە لای هەر یەکێکمانەوە بەرامبەر بە بزووتنەوە سیاسییەکان، ئێمە یەك سەقفی ئایدۆلۆژی کۆی نەکردینەوە.بەڵکو کۆمەڵێك گەنج بووین خەونمان هەبوو کە جۆرێك یاخی بووین لە ئەدەبدا ئەنجام بدەین بەتایبەتی لە داڕشتنەوەی ماناو زماندا.

ئاماژە بەسەرەتای سەرهەڵدان دەکات و دەڵێ :

ڕوانگە لە مندالآنی شەستەکاندا خولقاوە، بەڵام لەسەرەتای حەفتاکاندا لەدایك بوو ئینجا لە ناوەڕاستی حەفتاکاندا پێیگرت و هاتە ناو خەڵکەوە. کەواتە دەتوانین بڵێین ڕوانگە لە سەرەتای حەفتاکاندا دەروازەییێکی نوێخوازی و نوێخوازی لەسەر شیعر و کورتەچیرۆکی کوردی کردەوە.ئەو ماوەیەی، کە ڕوانگە تیایدا لەدایك بوو زەمەنی کۆمەڵێك پرسیاربوو، کە خۆیان خستە دووتوێی مەیدانی ململانێیە سەختەکانی دنیا بەتایبەتی ئەو گەلانەی، کە هەستیان دەکرد لە شارستانێتی و پێشکەوتندا بە دواکەوتن و وابەستەبوون بە کۆمەڵگاکانی سەلەفیەت پێناسە دەکردو بەراگەیاندنی یاخی بوونێك ویستی لەو بازنەیەدا بپەڕێتەوە ئەوەی توانی کردی هەر لەم رووەوە ڕوانگەییەکان دەڵێن : ئێمە گرنگ نیە تاسەر لەگەڵ کاروانەکە بڕۆین گرنگ ئەوەیە ڕێی کاروانچیەکان ڕوشن بکەینەوە.گرنگ نیە ئەمە تونێڵە گرنگ ئەوەیە چۆن چرایەك لەدەست بگرین بە خەڵك بڵێین ئەم مەئلوفیەتە دەربڕین .

واتە ڕوانگەییەکان خۆیان بەرێ نیشاندەر دەزانن بۆئەوەی دوای خۆیان و هاندانیان بۆ بەردەوامیەت و دەبرینی راو داهێنانی سەر دەمانە لەگەڵ هەنگاوەکانی پێشکەوتنی شارستانیەت.بەرپاکردنی ئەم تەوژمەو شۆڕشە نوێخوازیە لە ئەدەبی کوردیدا لەلایەن دەستەیەك لە نووسەری پێشکەوتووخواز و یاخیبووی میللەتەکەمانەوە بوو، کە ئەوانیش : (حسین عارف ،شێرکۆ بێکەس، کاکەمەم بۆتانی، جەلالی میرزاکەریم ،جەمال

شاربازێڕی) بوون، کە بانگەوازی ئەو بزووتنەوەیان ئیمزاکرد و بڵاویان کردەوە.هەروەها ڕوانگەییەکان خۆیان ئاماژە بەوە دەکەن کەوا پێویستە کۆمەڵ و ئەدەبیات لە قاوغی تەسکی و تێرامانی ناوچەیی دەرچێت بۆ ئەوەی پێشکەوتن ڕووبدات لە ژمارە ٣ ی گۆڤاری ڕوانگەدا دەڵێن:

(ئەدەبەکەمان تا لە قاوغی تەنگەبەری ناوچەییدا بمێنێتەوە وە لەتاقی کردنەوە سەرکەوتوەکانی ئەدەبی تازەی جیهانەوە ڕۆشنایی وەرنەگرێت وەك ئاوی ڕاوەستاو بۆگەن ئەکات . ئێمە بەری ئاوی ڕاوەستاو بەرئەدەین تا بڕژێتە زەریای ژیانەوە).

بێگومان بۆ سەرهەڵدانی ئەم بزووتنەوە نوێکارییەش کۆمەڵێك هۆکار دەوریان هەبووەو بوونەتە هاندان بۆ سەرهەڵدانی و هاتنەکایەوەی کۆمەڵێك گۆڕانکاری لە بابەتی ئەدەبی لەوانە :

ڕێکەوتی ١١ی ئازاری ١٩٧٠ دوای ئەند ساڵ وشك و برنگی و بێ بارانی ئەدەب و هونەر، لە چەندین لایەوە دەرگا کرایەوە لەوانە زیادبوونی ژمارەی گۆڤار و ڕۆژنامە کوردیەکان ، بزوتنەوەی شانۆ و هونەری شێوەکاری و گۆرانی و مۆسیقای کوردی گەشەیان کرد ، بەڕێژەیەکی کەمیش ئازادی رادەربڕین باشتر بوو، ئەم وەچەرخانە گرۆتینێکی تازەی دا بۆ وەچەرخان و رادەربڕین و جووڵان ئیتر لێرەوە بیرۆکەی بانگەوازی ئەدەبی تازە بووە جێی مشتومڕ و لێدوان، هەروەها هۆکارێکی تریش دەگەڕێتەوە بۆ نزیکی تەمەنیان، هەمویان گەنج بوون و خولیای نوێخوازی بوون ، جگەلەمەش ئاشنابوونیان بە هەندێك لە نووسەرانی ئەو کاتەی جیهان وەکو ئەلبێرکامۆ ، لامارتین ، وێڵسۆن ، سارتەر .. هتد)، کە لە چڵەپۆپەی ئارەزووی ئەوەیان دەکرد ئاستی رۆشنبیرییان برەو پێبدەن .

هەوڵنامەی کتێب

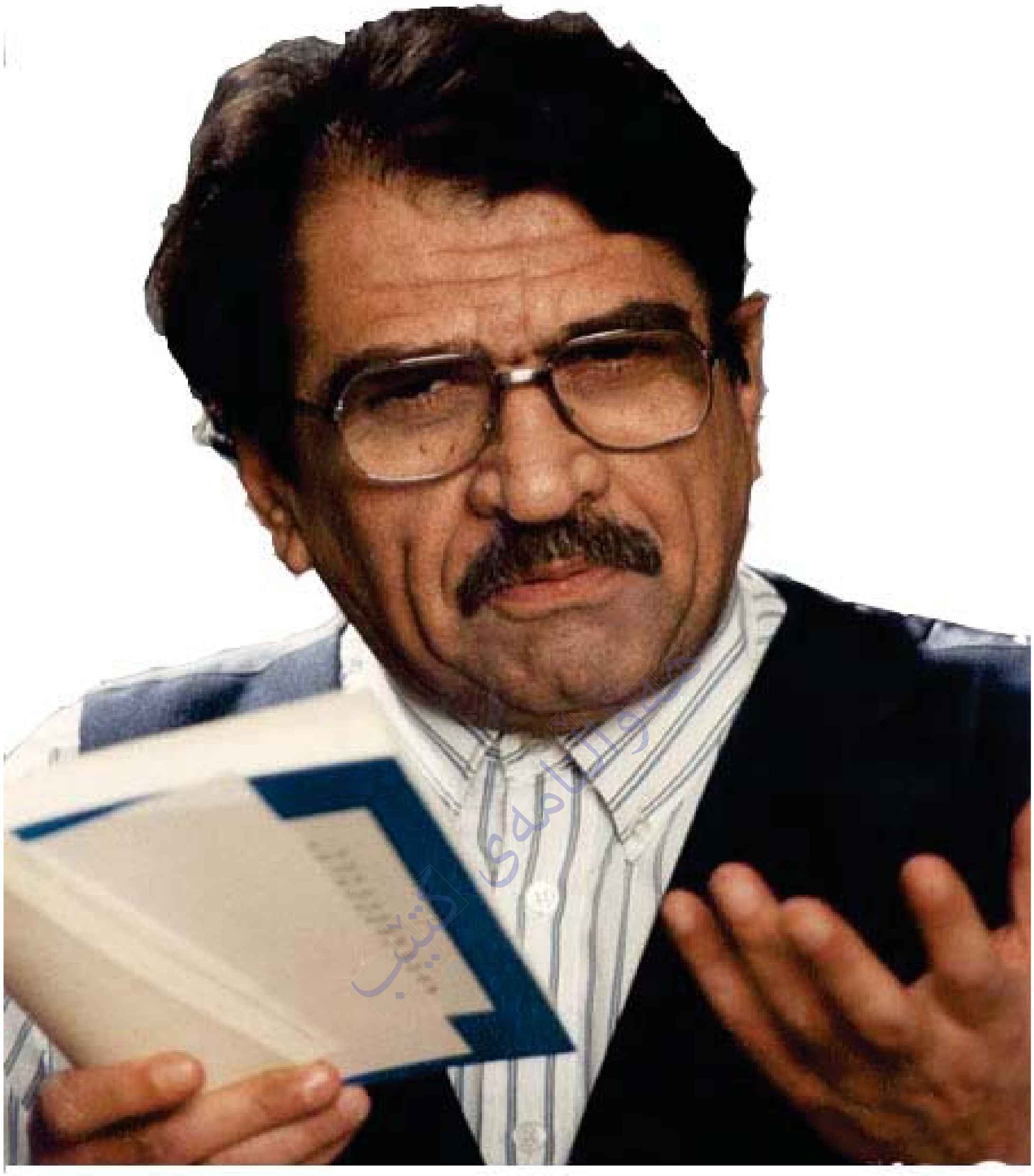

شێرکۆ بێکەس

گۆڤاری ڕوانگە کەوتبووە بەر تیرۆژی ڕەوتی سەردەمی باوی حەفتاکان، ئەوسەردەمەی کە فەلسەفەی و جودی و فیکری نوێ دنیای هەژاندبوو،**کاکەمەم بۆتانی** لەم بارەیەوە دەڵێ :

پەیوەندیمان بە شاعیرە نوێخوازەکان بە تایبەتی (**فاضل العزاوی**) زیاتر هانی ئێمەی دەدا بۆ نوێخوازی هەرچەندە کاکەمەم بۆتانی ئاماژە بۆ قوتابخانەی دادایزم و

سوریالیزم دەکات و کارتێکردنی بەسەریان، بەڵام ئەمیش ڕاستەوخۆ نەبووە بەڵکو لە کەناڵی ترەوە ئەم قوتابخانە کاری تێ کردوون لەبەر نەزانینی زمانی ئەوروپی کەواتە کارتێکردنی ئەدەبیاتی عەرەبی زیاتر بووە لەسەریان لەڕێگەی ئاشنابوونیان بە بەرهەمەکانیان.

شێرکۆ بێکەس دەڵێ :

کەوتینە بەدوا داچوونێکی وردەوە پێش ئەوەی گۆڤاری (٦٩) ی شیعری عێراقی بێتەکایەوە ، ئێمە موتابەعەی گۆڤاری (الشعر) ی (ئەدۆنیس) مان دەکرد.جۆرێك لە دەرگای تازەکردنەوەی کردبۆوە هەروەها میسریەکانیش گەلەری (٦٨) یان هەبوو ئادابی بەبیر و شتمان دەست دەکەوت، ئەمانەمان دەخوێندەوە هاتنەکایەوەیەکی بەزۆر نەبوو ، سەردەم و بارودۆخی سیاسی ئەدەبی هێنایەکایەوە.

کەواتە هەموو ئەو هۆکارانەی سەرەوە بوون بە فاکتەر بۆسەرهەڵدانی ئەم بزووتنەوە نوێخوازییە.گەرچی زۆرێك لە نووسەرانی ئەو دەمە وایان لێکداوەتەوە، کە ڕوانگە بزووتنەوەیەکی سەربەخۆ نییە،بەڵکو پاشماوەی قوتابخانەی گۆرانە و لێی جودا نابێتەوە لەم بارەیەوە (**د. عزالدین مصطفی رسول**) دەڵێ :

بەلای منەوە تائێستا شتێکی ئەوتۆمان لە بەردەستا نییە کە لە ڕووی پەیڕەو و یەکێتی فۆرم و ناوەرۆکەوە پێی دەڵێین ئەدەبیاتی پاش گۆران. لە رووی فۆرم و زمانەوە کردنەوەی گۆران و قوتابخانەی گۆرانن.

بەلای ئێمەوە ئەو بزووتنەوەیەی د.عیزەدین تا ڕادەیەك ڕاستە لەوەی کەوا نووسینەکان پەیڕەوکردنی گۆرانن،چونکە هەروەکو پێشتر ڕوونمان کردەوە هەر بزوتنەوەیەکی نوێ، کە سەرهەڵدەدات هەڵبەت نکۆڵی تەواو لە قۆناغی بەر لە خۆی ناکات و زۆر شتی لێوەردەگرێ و هەوڵی باشکردنی ئەوانەی تریش دەدات، بۆیە ئێمە ناڵێین ڕوانگەییەکان لاساییکەرەوەی دەقاودەقی (گۆران)ن و پەیڕەوکەری ئەون ،

چونکە کەم یا زۆر ئەوانیش ڕۆڵی خۆیان لە هێنانەکایەی بابەتی تازە کە لە داهاتوودا باسیان دەکەین هەبووە .

(**عەبدڵلا پەشێو**)، کە یەکێکە لەو شاعیرانەی کە لە ساڵانی حەفتا بووە خاوەن دەنگی تایبەتی خۆی دەربارەی گۆران و تەجاوزەوە دەڵێ :

باوەڕم بە تەجاوز نیە، ئەدەبیات بەگشتی بریتی یە لە ئیزافات شتێك دەخەمە سەرئەوەی هەیە هەر کەسێ لەسەردەمی خۆی دەژی .(**گۆران**) وەلامی پرسیارەکانی سەردەمی خۆی دایەوە بە کەرەسەیەکی ڕادەبەدەر جوان ئێمەش رەنگە بتوانین وەلامی پرسیارەکانی ئێستا بدەینەوە بەوکەرەسانەی لەبەردەستمان دان. بەم شێوەیە باوەری بەتەجاوز نییە،بەڵکو بەلای ئەو زیادکردنی (خستنەسەر) داهێنان لەسەر ژانرەکان و هەر سەردەمێك دەتوانێت بە کەرەسەی تازە و سەردەمانەی خۆی وەلامی گۆڕانکارییەکان بداتەوە و شان بەشانیان هەنگاوبنێ.کەواتە ڕوانگەییەکان بەتەواوی پەیڕەو و لاسایی قوتابخانەی کۆن نەبوون، بەلام کەم تا زۆر سوودیان لە قوتابخانەی گۆران بینیووە و دانیان بە گەورەیی گۆراندا داناوە.

سیماکانی نوێخوازی بزووتنەوەی ڕوانگە :

سەرهەڵدانی هەر بزووتنەوەیەك پەیام و ئامانجێکی تایبەت بەخۆی هەیە، پەیامی ڕوانگەییەکانیش بریتی بوو لە بلاوکردنەوەی بانگەوازی نوێخوازی و دەربڕینی ئەو هەستە پەنگ خواردووەی کە لە دەروونیاندا قەتیس مابوو ، ئەو نوێخوازییەی کە ڕوانگەییەکان ئەنجامیاندا بە شێوەیەکی گشتی زیاتر لە شیعر و چیرۆکدا ڕەنگی دایەوە، کە ئێمە لەم باسەدا هەوڵدەدەین لایەنی روخسار و ناوەرۆکی شیعری ڕوانگەییەکان لە ڕووی نوێکارییەوە نیشان بدەین .

عەبدوللا پەشێو

رووخسار و ناوەڕۆکی شیعرەکان:

١- زمانی شیعری:

ڕوانگەییەکان هەوڵیانداوە زمانی شیعرییان دەوڵەمەند بکەن بە بەکارهێنانی وشەو دەستەواژەی نوێ، کە پێش خۆیان نەبوون گومان لەوەدا نییە، کە زمانی شیعر لە زمانی ئاسایی قسەکردن جیایە، بۆنموونە، کاتێ شاعیر دەڵێ : خانووی ناو سەرم ، ئەمە بەدەرە لەمەنتیقی قسەکردنی ئاسایی، بەو واتایەی تەواو زمانی شیعری زمانێکی

مەجازییە، هەروەها شاعیران دەیان وشەی وەك : گیڤارا – عیسا – پۆلیڤیا – ڤیتنام – زەردەشت– ئاوێستا، هاتە کایەوە، کە زۆربەیان بەهۆی بارودۆخەکەوە بوون لەڕووی بەکارهێنانی وشەی نوێ.

ڕەفیق سابیر لەشیعری (سکاڵای ئەستێرەیەکی ساوا) دا دەڵێت:

خۆشەویستم..دوێنێ ئەوئەستێرەی سیلاوی

ئاسۆی ژیان

دوا فرمێسکی قەتیس ماوی

چاڵی .. چاوی

ڕژایە ناو...دەمی نەهەنگی شەولەبان!

٢- کێش:

شاعیران کێشی خۆماڵییان بەکارهیناوە. لەڕووی جۆری کێشەوە (**فەرەیدەون عەبدول بەرزنجی**) دەڵێ:

ئەوەی گرنگە گیرسانەوەی هۆنراوەی ئازادە بەدوو کێشی خۆماڵییەوە، کە ئەو دوانەش بریتین لە کێشی هەشت بڕگەیی ٤+٤ و کێشی دەبڕگەیی ٥+٥ هۆکاری خۆبەستانەوەی شاعیران بەم دوو کێشەوە دەگەڕێتەوە بۆ بەئاسان لەتکردنی ئەم دووکێشە بۆ دوو پێی چوار بڕگەیی و پێنج بڕگەیی.

جەلالی میرزا کەریم دەڵێ:

هێشتا منالْ بووم

چۆلەکەیەکی بێ پەڕوباڵ بووم

تەماشای ژیان....گەڵاڕێزانی

تەماشای گریان ....ڕانم ئەزانی

ئەوەی لام خۆش بوو

حەمامۆکێ بوو.....خۆڵەپەتانی

٣-سەروا:

لەم قۆناغەدا شاعیران لە بەکارهێنانی سەروای ئازاد لە شیعرەکانیاندا ئازاد بوون، گەرچی لەقۆناغی پێش ڕوانگەش ئەم جۆرە سەروایە بەکارهاتووە، بەڵام بەشێوەیەکی فراوانتر لای شاعیرانی ئەم قۆناغە دەبینرێت وەك ((شێرکۆ بێکەس،عەبدوڵلاّ پەشێو، لەتیف هەڵمەت، جەلالی میرزا کەریم، ئەنوەر قادر جاف ....هتد)) لە هۆنراوەکانیاندا سەروا بیرو هەست و سۆزی شاعیران بەند ناکات ئەوەی سەروا داوا دەکات هەستی دڵی شاعیرەو بەس نەك قاڵبێکی سنورداری داسەپێنراو، هەروەکو (شێرکۆ بێکەس) یش ئەمە روون دەکاتەوە کەوا (هاتنی قافیە دوور لە داتاشین و بڕیارێکی لەمەوبەر بابێتە ناوەوە،چونکە لەم حاڵەتەدا قافیە دەبێتە بەهێزی نەك بێ هێزی مەرجیش نییە ئەم قافیەیە هەر لەکۆتایی بێت جاری وا هەیە ئەبنە لکێکی ئاوازەکانی ناوەوی شیعرو دەنگی شەپۆلەکان خۆشترئەکەن .

عەبدڵلا پەشێو لەم هۆنراوەیەدا دەڵێ:

خۆشەویستم

بیستم لە پیاوێکی گەڕۆک

لە لای ئەوان ، کچانی کۆک

لەباتی گوڵ، هۆنراوە ئەدەن لە بەرۆک

گەورەکانیان

بۆ پەیکەری هونەرمەندێ دێنە..سەر چۆک

خۆشەویستم

لە گشت کوردستانا

لە مەڵبەندی..

(بێ کەس) و (حاجی) و (گۆران) دا

گەر بگەڕێی سەر تاخوارێ ، وەک غەریبێ

قەت نابینی

پەیکەرو ناونیشانی

٤-هونەری ڕەوانبێژی :

شاعیران زیاتر خواستنیان بەکارهیناوە،بەلاّم ئەمە ئەوە ناگەیەنیٚ کەوا هونەرەکانی تری ڕەوانبێژی وەك (لێکچواندن،خوازە،درکە...هتد)یان بەکارنەهێناوە،بەلْکو شاعیران بەشێوازی ترو دەربڕینی جیاواز لە هی پێشوو بەکاریان هێناون ،چونکە شاعیری ئێستا ...غەمی گەورەی خولْقاندنی ئەو پەیوەندیانەیە، کە ئاماژە بۆ حالْەت یا هەلْوێست یا مەزەندە دەکەن زۆربەی حالْەتەکانیش زەنگێکە لەشاعیرەوە بۆ دۆخی گشتی سۆزی یا دەرونی یا بیری کەدەیەویٚ بەخوێنەری بگەیەنیٚ ...)).

لێرەدا ئەم هۆنراوەیەی **شێرکۆ بێکەس** دەکەینە نموونە کە دەلْیٚ :

تاوان ....تاوان

کاتیٚ بێشەی چڕی تاوان

دەس دەنێتە بینی ژیان

چنگ ئەخاتە،جەرگی ئاسۆی

بەرەبەیان

دەریای....ئاگر

بەر ئەخاتە خەرمانی ڕەنج

سامالْ....ئەمریٚ

گەنم .....گیانی هەلْئەقرچیٚ

زەوی....بۆتنۆکیٚ باران

بۆدلْۆپیٚ

شەپۆڕ.....ئەکا...

دەتوانین بلْێین شیعری نویٚ لەگەلْ لەدایك بوونیدا ڕەوانبێژی تایبەت بەخۆی دێنێتە گۆڕیٚ و هیچ پێشمەرجیٚ لەبەرچاوناگریٚ، بۆیە دەتوانین بلْێین وێنە لەشیعری نوێدا بەزۆری خۆی لەجوینەوەو لاسایی کردنەوە ڕزگار دەکات ، شاعیران زیاتر بەدوای وێنەی نیٚ دەگەڕێن .

شێرکۆ بێکەس دەڵێ:

بەداسام وت

لەبەر چی وا کۆم بوویتەوە ؟

وتی: لەدروێنەدا وام لێ هات!

بەا هەڵەکۆک ام وت

تۆ بۆچی واتەمەن کورتی

ونی: بۆچی لە دوای بەفر

ژیان تامی تیا نەمێنێ

ب- ناوەڕۆکی شیعری :

لەم قۆناغەدا ناوەڕۆکی شیعری هاوشان لەگەڵ ڕوخساردا ئەمیش گۆڕانکارییەکی بەرچاوی بەخۆوە بینی.لەم قۆناغەدا زیاتر جەختیان لەسەر کێشەکۆمەڵایەتی و ڕامیاری و –هەستی مرۆڤایەتی – شارستانیەت و پێشکەوتن – هەڵڕشتنی هەگبەی تورەیی – ژیان و مردن ..هتد)دەکردەوە لێرەدا ئاماژە بەهەندێك لەو لایەنانە دەکەین:

١- لە شیعری شاعیرانی ڕوانگە دیاردەی یاخیبوون بەدی دەکرێت یاخیبوونیش لەم قۆناغەدا خۆی لەدووجۆری تایبەتی دەدۆزێتەوە ((یاخی بوونی کۆمەڵایەتی و یاخیبوون دژ بەدەسەڵاتی سیاسی))، بۆ نموونە باری دواکەوتوویی کۆمەڵ کاردەکاتە سەر **شێرکۆ بێکەس** و بۆیە دەڵێت :

سەعات ژمێر ورد ورد ئەڕوات

تەمەن لەگەڵ خۆیدا ئەبات

پیاو لەسەر کورسی تەمەڵی

هەموو گیانی باوێشک ئەدات

٢- ڕوانگەییەکان ڕوحێکی ڕەخنە گەراییان تیابوو کەئەمەش هۆکارێکە بۆباشتر کردنی نووسین و ئەدەبیات ،**کاکەمەم بۆتانی** ئاماژە بەوە دەکات کەوا:

(ڕوانگه ئەڵێت: قوڵ بیربکەرەوە ،بەچاوی ڕەخنەوە تەماشای ژیان و کردەوەی مرۆڤ بکە ، بۆئەوەی بەقوڵی و ڕاست گۆی بنووسی وەلەشێوەیەکی ئەدەبی نوێدا دای بڕێژی ((بیری نوێ ، وتەی نوێ ، کرداری نوێ))،

بێگومان هەر ئەم هاوارەی ڕوانگەییەکان بوو کەوا لەگەڵ خۆیدا کۆمەڵێ دەنگی دژو نەیاریشی جوڵان کەتائەو کات بێدەنگ بوون، ئەمەش بووە هۆی ئەوەی سەرەتای ڕێگەیەکی با تەنگ و باریکیش بێ لەبەردەم ڕەخنەی کوردیدا بکاتەوە و بۆ یەکەمجار لەدوای چەندین ساڵی نەبوونی دیالۆگ و ڕەخنە جۆرێك لە مشتومڕی ئەدەبی و ڕای جیاواز بێنێتەکایەوە.

٣-بەستنەوەی هەست و خەباتی نەتەوەیی بە خەباتی نێونەتەوەیی :

لە شیعرەکانیاندا هەستی خۆشەویستی مرۆڤ بۆمرۆڤ و هەستی قوڵی مرۆڤایەتی لەبەرهەمەکانیاندا بەشێوەیەکی ئاشکرا هەست پێدەکرێ، هەمیشە هەوڵیانداوە خەباتی گەلی خۆیان تێکەڵ بەخەباتی گەلانی جیهان بکەن و جیهان بکەنە نیشتیمانی دووەمی خۆیان و لەسنووری بیری تەسکی ناوچەگەرییێتی ڕزگار بکەن و خۆیان بهاوێژنە ناو ئامێزی جیهانەوە،بۆ نموونە ئەم پارچە شیعرەی (عەبدوڵلا پەشێو)،کە بە چاوێکی دووربینانە دەڕوانێتە میللەتانی ئازادیخواز وە ئاواتەخوازە پاش ڕزگاری میللەتەکەی چەکیان بۆهەڵگرێت و شەڕیان بۆ بکات دەڵێ:

کەڕزگاربووم

لەو گەردەلوولەی...تێی کەوتووم

ئەوسا بڕۆم

تا لە خاکی فەلەستینی ئاسمان گەشا

نەک هەر لەوێ

لە جەنگە چڕەکانی....ناو ڤێتناما

لە ئەفریکای ، قولەڕەشا

له ئەریتریای ، بێ بەهارا

له هەرخاکێک دۆلار بژی

بژێنمەوه سەد «گیڤارا»

٤- مەزراندنی هێما(ڕەمز):

شاعیرانی ڕوانگه زیاتر لەچاو قۆناغی پێش خۆیان ئاوڕیان لەو مەسەلەیە داوەتەوه وەك (رەمزی ئەفسانەیی، رەمزی ئایینی، رەمزی مێژوویی،رەمزی کلتوریی..هتد)) شیعرەکانیان پڕیەتی له رەمزی جیاجیا شاعیر پەنای بۆ بردووه تاوەکو لەپشت ئەو ڕەمزەوه مەبەستی تایبەتی خۆی بپێکێ.. بۆ نموونه (**صلاح شوان**) لەشیعرێکدا بەناونیشانی(لەڕوانگەی یاخیبوون و شۆڕشی مەرگەوه).(ئاتەش گەدەو زەردەشتی) وەکو ڕەمزێك لەبری شۆڕش بەکارهیناوه دەڵێ :

چاوەکانت

دوو بۆمبایه

بەدوای ئاتەش گەدەی

زەردەشتەکەی کوردستانا

بەبێ وچان ،هەر ئەگەڕێش

٥- لەڕوی ڕووخسارو ناوەرۆکەوه بانگەشەی ئەوه دەکەن کەوا پێویسته ڕوخسارو ناوەڕۆك تەواوکەری یەکتربن و لەیەکتر جیانەکرێنەوه هەر لەیەك بۆتەدا قاڵ بن و بەیەکەوه لەدایك بن جا لەبەر ئەوه دەڵێن :

شێوەو ناواخنی ئەدەبی تێکڕا ئەبێت له کۆڕی ژیان و بزووتنەوەو تازەکردنەوەدا پەل بهاوێن و نەش و نما بکەن .

٦- زۆربەی شیعرەکانی گۆڤاری ڕوانگه بەتایبەتیش ئەوانەی لەهەرسێ ژمارەکەی گۆڤاری (ڕوانگه)دا بلاوبونەتەوه ، ئاڕاستەی کەسێك دەکرێت ، شاعیر قسەکەره هەر بۆ قسه بۆکراوەکه دەدوێت ...ئەم شێوازه لای شاعیرانی ڕوانگه بەرچاو دەکەوێت بۆ نموونه ((**ڕەفیق سابیر**))لەشیعری ((سکاڵای ئەستێرەیەکی تاساو))دا ئەمه بەڕونی دیاره، دەڵێ:

خۆشەویستم...ئەستێرەکەی ئاسۆی ڕەشمان

لەناو قوڵای زیندانی

دەروونی مردووی بێ گیانی ی

بەتاساوی

چەند وشەیەکی خنکاوی

چرپاند بەگوێی خەوتووەکان.

رەفیق سابیر

له هەموو ئەو هەوڵانە بۆمان دەردەکەوێت کەوا ڕوانگەییەکان کارییان کردووە بۆتازەکاری لەڕوخسارو ناوەڕۆکی ئەدەبی وەلەکۆمەڵ بەگشتی بەردەوام بانگەشەی ئەوەیان کردووە کەپێویستە نووسەران لەبەرهەمەکانیان چاونەترسانە بەرەنگاری دیاردە ناشیرینەکانی کۆمەڵگا ببنەوە بەردەوام هەنگاوی گۆڕان و پێشکەوتن بنێن ، چونکە ڕوانگەییەکان خۆیان هەڵگری چەند پەیامێکی مەزن بوون داوای درێژەپێدانی نووسەرانیان دەکرد لەوانەش (جوان پەرستی ، نوێ خوازی ، سەربەستی و ئازادی، شۆڕشگێڕی.....هتد).

ڕوانگە لە نێوان یاران و نەیارانیدا :

سەرهەڵدان و هاتنەکایەی هەر بزوتنەوەیەك سا ڕۆشنبیری،سیاسی،...بێگومان لای هەمووان ڕاستەوخۆ پێشوازی لێناکرێت و زۆرجار نەك تەنها بەقەبوڵ نەکردن و بەس بەڵکو دەیان بڵاوکراوەی لەسەر دەنووسرێت و رەخنەی توندی ئاڕاستە دەکرێت .

ڕوانگەییەکانیش وەکو هەر بزوتنەوەیەکی ئەدەبی ڕوبەڕوی کۆمەڵێ رەخنە بوونەوە، وەکەم تازۆر لەلایەن لایەنگرانی ڕوانگە وەڵام دراونەتەوە کەلێرەدا چەند نموونەیەکیان دەخەینە ڕوو :

شێرکۆ بێکەس لەکۆمەڵە وتارێکدا لە رۆژنامەی هاوکاری بەناوی ((**ڕوانگەو کوێرە ڕەخنە**)) زۆر خاڵی گرنگ و دەروازەی تازەو پرسیاری نوێ دەوروژێنێت کە لەبەیاننامەکەدا باسی ئەوانەی تێدانییە سەرەتا بەرەتکردنەوەی ئەو پێو دانگە سیاسیە دەست پێدەکات کە ((**فازڵ مەلا مەحمود**)) داکۆکی لێدەکات و دەڵێ :

(هەر بەوەی، کە بە مستەوای خۆیان !وە بۆ نزیکەی پەنجا کەس لە خوێبدەواران ئەنووسن).

بەو واتایەی ڕوانگە تەنها بۆ چینێکی دیاری کراوی کۆمەڵ دەنووسێ، کە ئەویش چینی ڕۆشنبیرانە، هەرچی جوتیاران و کرێکارانە پشتگوێ یان خستووەو هیچیان بۆ نانووسن، هەر بۆیە ناوی ڕوانگەیان ناو (وردە بورجوازی)).

شێرکۆ بێکەس لەوەڵامی ئەو رەخنەیەدا دەڵێت:

ئایا لێکدانەوەی کاك فازڵ بەرامبەر بەئەدەبی ڕوانگە لەو سنورە تەنگەبەرەوە نەهاتووە، کە تەنیا لەیەك گوتەوە ئەڕوانێتە جیهانی ئەدەب بەرهەمی ئەدەبی یەك ڕەنگ و بەرگ ناپۆشێ. ئینجا دوای ئەمە دێتە سەر دیاریکردنی هەڵوێستی بەرامبەر چەند مەسەلەیەکی شیعری وەك (رەتکردنەوەی ئەو شێوە دەربڕینە سادەو ساکارانە کە ئاستی بەرهەمە ئەدەبییەکان دادەگرێتە خوارەوە بۆ ئاستی نووسینێکی ئاسایی بە بیانووی گەیاندنی ئاستی مەبەستەکان بەشێوەیەکی ئاسان ،چونکە ئەمان ئەیان نووسیت خوێنەر هەر گوێگر نەبێت بەڵکو وەك نووسەرێك ڕۆڵ ببینێ و ماندووبێت بۆ تێگەیشتن لێی، ئەمانە ئەیان نووسیت کۆمەڵگای کوردی چاو بکاتەوەو ئاگاداری پێشکەوتنی ئەدەبی ئەوروپی و جیهانی بێت وەك ئەوان لەخەباتدا بن بۆ پێشکەوتنی ڕەوتی ئەدەبی .

هەروەها یەکێکی تر لەو ڕەخنانەی کە ڕوبەڕوویان بووەوە کەوا:

(ڕوانگە ڕەتکردنەوەی کەلەپوور بوو وە هەموو کەلەپوور ڕەتدەکەنەوە).

بۆ وەلأمی ئەم ڕەخنەیە شێرکۆ بێکەس دەڵێ :

با بگەڕێینەوە بۆ بەیان نامەکەمان کە گوتومانە ((کۆن بەلای ئێمەوە لەپێوانەی بابەتەکانی ئەدەبداهەرئەوە نییە کەکوێرانە یاخیبوونێکی دژ بەرپابکەین ئێمە بڕوامان هەیە کە تاقیکردنەوە کۆنە سەرکەوتووەکان هەمیشە پاڵپشتێك بوون بۆڕێڕەوە تازەکانی دوای خۆیان و ئەمان لەمناڵدانی ئەو لەدایك بوون و لەباوەش ئەودا کەوتونەتە گڕوگاڵ)).

یاخود هەندێ لەڕەخنەگرانی ئەودەمە تۆمەتی ئەوەیان داوەتە پاڵیان کە تەنها هەستاون بەکاری لاسایی کردنەوەی بەرهەمەکانی ((کامۆ، وڵسن، سارتەر و مۆرافیا ...))، صالح علی گولی دەڵێ :

(لەشێوەی هۆنراوەی نوێی عەرەبی و ڕۆژئاوایی وەرگیراوە).

بۆ وەڵامدانەوەی ئەمەش دیسان شێرکۆ بێکەس روونکردنەوەی زیاتر دەخاتە ڕوو:

(تازەکردنەوە لەئەدەبی کوردیدا نابێ لەدۆستایەتی پەیداکردن لەگەڵ ئەدەبی تازەی دنیادا خۆی دورە پەرێز بگرێت ، بەمەرجێ ئەو دۆستایەتییە نەبێتە جێگای لاسایی کردنەوە ، ئەدەبی تازەمان دەبێ سەرچاوەکەی لەئێش و ئازارو ئاواتی خۆمانەوە بڕژێتە زەریای ئەو ئەدەبە جیهانییەوە.)

ئەمانەو چەندین ڕەخنەی دی ڕووبەڕووی ڕوانگەییەکان بۆتەوە .

ئەنجام

١- هەوڵدان بۆنوێکردنەوەی ئەدەب لەڕوی ڕوخسارو ناوەڕۆکەوە .

٢- سەرهەڵدانی گیانی یاخیبوون لەلایەن ئەدیبان دوای چەندین ساڵ لەبێدەنگی و نەبوونی دیالۆگ و کردنەوەی دەروازەیەك لەبەردەم ڕەخنەی کوردیدا.

٣- ودیان لەئەدەبیاتی پێش خۆیان وەرگرتووە بەتایبەتی ئەدەبیاتی نوێکاری((گۆران))بەڵام کەم تازۆر خۆشیان داهێنانیان ئەنجام داوە و لاسایی کەرەوەیەکی کوێرانە نەبوون

٤- پەیوەست بوونیان بەبابەتە سیاسییەکان زیاتر لەجوانی سروشت و شتەحسیەکان.

سەرچاوەکان

کتێب:

١- ئاسۆ جەبار ، تازەگەری (کلتورو وێناکردن) ، چاپخانەی تیشك ، چاپی یەکەم ، ٢٠٠٢.

٢- شادمان قادر حەسەن،بزووتنەوەی ڕوانگەو شیعری نوێی کوردی،زنجیرەی چاپ و پەخشی سەردەم ، سلێمانی ٢٠٠١.

٣- محمد وەسمان، نوێگەری کۆمەڵە وتار، چاپخانەی چوار چرا، سلێمانی ٢٠٠٥.

گۆڤارەکان:

١- ڕێزان عوسمان مستەفا، بەراوردێك لەنێوان جموجۆڵی گۆڤاری ڕوانگەو وێران، گۆڤاری ڕامان، ژ٤٠ ، ١٩٩٩.

٢- شێركۆ بێكەس، جەلالی میرزا كەریم ،ڕوانگەو چەند ئاوێنەیەكی بیرەوەری ئەو كاتە، گۆڤاری (ئاینده) ، ژ٧٩ ، سلێمانی ، تەكوزی ٢٠٠٨.

٣- موحسین ئاوارە ، كۆن و تازە لەشیعردا ، گۆڤاری (نووسەری نوێ) ژ(٢٣) ، هەولێر ، پایزی ٢٠٠٤.

٤- گۆڤاری ڕوانگە، ژ ١- ٣ ، مطبعة النعمان ، النجف الاشرف.

نامە ئەكادیمییەكان

١- شەرمین ئیبراهیم عەزیز، پەشێوو تازەكردنەوە لە شیعری كوردیدا، نامەی ماستەر، زانكۆی سەلاحەددین ، كۆلێژی پەروەردە،٢٠٠٤.

٢- عەلی تاهیر حسین، كاریگەری ڕوانگە لە نوێگەری شیعری كوردیدا، نامەی ماستەر، زانكۆی سلێمانی، كۆلیژی زمان ،٢٠٠٠ .

ڕوانگە و جموجۆڵی ئەدەبیی حافتاکان

کاکەمەم بۆتانی

(١)

ماوەیەکی زۆر بوو قوتابخانە ئەدەبی وفەلسەفییەکانی ئەورووپاو تازەکردنەوەی ئەدەبی دراوسێ و بۆچوونەکانی(ئەۆنیس)و...باسی سەرەکی خوان و مەزەی دانیشتنەکانمان بوون. شێرکۆ بێکەس و حوسێن عارف سوارچاکی مەیدانەکە بوون..لەسەر ڕۆشنایی تازەکردنەوەی ئەدەبی، بەرهەمە ئەدەبیە کوردیەکانمان هەڵدەسەنگاند..گەیشتنە ئەوەی کە پێویستە ئەدەبی نەتەوەییمان لەو جخزە گیر نەخواو لە شێوەو ناوەڕۆکدا بەرەو پێش بچێ..لەسەرەتادا لێك نزیك و دوور دەکەوتینەوە،چونکە بۆچوونە فکرییەکانمان یەکتری نەدەگرتەوە..بەڵام تا دەهات بۆچوون روونتر دەبۆوەو شوێن پێی تازەبوونەوەمان وەدیار دەکەوت.

لاوەکانی بەشی کوردی زانکوی بەغداو بەرێزان کەمال رەئوف و لەتیف حامید و عەبدوللا عباس و دکتۆر ئیحسان فوئاد..نەك هەر لێمانەوە نزیك بوون، ئاگاشیان لە مشتومڕ و هەنگاوەکانمان بوو. لەسەرەتای حەفتاوە بە تەواوی پلانە ئەدەبییەکە دارێژرا. شێرکۆ لە هەمووەمان بەجۆشتربوو. بۆئەوەی هەنگاوی نوێمان بەبانگەواز بێ، چونکە لەوسەردەمەدا بانگەواز باو بوو، بۆیە لاریم لەوە نییە کە رەنگە دەرکردنی بانگەواز جۆرە لاساییەکی (دادایی)و بەیانی شیعریی بووبێ، بەڵام رەخنەگرێکی ئەدەبی بەسانایی دەتوانێ، ناوەڕۆکی بانگەوازی ڕوانگە لە قوتابخانە ئەدەبییە ئەورووپی و عەرەبییەکان جیا بکاتەوە.

پاش بڕیاردانی بانگەوازە، شێرکۆ کارەکەی خستە ئەستۆی خۆی. لە دوو کۆبونەوەی چوار قۆڵیدا (شێرکۆ.حسێن.جەلال.بەندە) تێرو پڕ قسەمان لەسەر کردو دەستکاریی هەندێ وشەو رستە کراو پاکنووس کرایەوە. رووی شیعریی بانگەوازەکە هەر لەبەر ئەوە نەبوو کە شێرکۆ نووسیبووی. دنیای شیعریش لە چیرۆك داماوتر بوو.

ئەوسا..باشترین شوێنی بڵاوکردنەوەی بەرهەمی ئەدەبی، هەفتەنامەی **(هاوکاری)** بوو، کەمال رەئوف سەرپەرشتی لاپەرە ئەدەبییەکانی دەکرد. کاك شێرکۆ بێکەس و جەلال میرزا کەریم چوونە لای و بۆ یەکەم جار یانگەوازی نەوەی نوێی ئەدەبی و

رۆشنبیریی دی، پێیدا کوتا کە دەبێ ئەویش بەشداری بکا. زۆریان لەگەڵ کرد، نەهاتە راێی!.. ناچار رازی بوون لە ١٩٧٠/٤/٢٥ (**بانگەوازێك لەڕوانگەی لە ئەدەبی کوردی نوێمانەوە**) بلاوکرایەوە. بانگەوازەکە (بۆ یەکەمجار لە ئەدەبی کوریدا وشەی ڕوانگە بەکارهێنرا، زوو کەوتە سەر زاران) لە دنیای روناکبیرییماندا بلاوبۆوەو دەنگی دایەوەو بووە باسی رۆژانەی هەموو کۆڕو کۆبوونەوە رووناکبیرییەکانی بەغداو ناوچەی سۆرانی کوردستانی باشوور. نەك هەر لەبەر ئەوەی کومەڵە ئەدیبێکی دیاری کورد بلاویان کردبۆوە، بیروبۆچوونی نوێشی تێدابوو. لەماوەیەکی کەمدا سێ هەلوێستی لێکجیا دەرکەوتن.

گروپی ئەدیبە دیارەکانی کورد (بەتایبەتی شاعیران)و هەندێ لە دەستەی دووەمی یەکێتیی نووسەرانی کورد نەك هەر دژی وەستان، تۆمەتی گەورەشیان دایە پاڵمان (هەرە هێمنەکانیان بەپیاوی بەعس ناوزەدیان کردین!) بێ ئەوەی تۆسقاڵێ بەرهەم و نیشتمانپەروەریمان رەچاو بکەن یان بەلایەنی کەمەوە حسێبێ بۆ: کاژیکیی شێرکۆ و شیوعیەتی حوسێن و پارتایەتی باڵی سەرۆکی جەمال بکەن (جەلال و من لە لیستی رەشیاندا بووین و بە باڵی مەکتەبی سیاسیان لە قەڵەم دابووین) هەندێکیان بە چەواشەی شۆڕشیان دەزانین!..بەلام زۆربەیان، مەبەستیان نەبوو، وەیاندەزانی کەف و کولی هەرزەکارانەیەو دەپوکێتەوە ، کە دەکەوتنە قسەش، هەرجارێ بەلایەکدا دەکەوتن.

گروپی ئەدیبانی لاو(بەوانشەوە کە وایاندەزانی بەڕەمان لەژێر پێ راکێشاون) نەك هەر بانگەوازەکەیان لەئامێز کردو لە دەوری کۆدەبوونەوەو لە ئیمەش گەرمتر لە هەنگاوەکە دەکردو (ئەگەر بەرگرییان لەئیمەش نەکردایە) ئالای نوێ کردنەوەیان دەشەکاندەوە!

گروپی رووناکبیرو نووسەرانی چەپرەو (بەهەموو شێوەو پەیوەندییە رامیارییەکانیانەوە) لە ژێر رۆشنایی بیروبۆچوونی چینایەتی و نەتەوەیەتیاندا، بانگەواز و بەرهەمە ئەدەبییەکانی ڕوانگەیان بە لاساییکردنەوەیەکی کوێرانەی ئەدەبی

دەوڵەتانی سەرمایەدار دەزانی،کە لەگەڵ گۆڕان و پێشکەوتنی چینایەتی ونەتەوایەتی کوردستانی باشووردا ناگونجێ.هەرە نزیکەکان بە ئەدەبێکی وردە بۆرژوازی لە قەڵەمی دەدا..زۆربەی مامۆستایانی بەشی کوردی زانکۆی بەغداش لەهەنگاوەکەمان دوودڵ بوون.لەو ڕایە نەبوون،کە بتوانین شوێن پەنجەمان لەئەدەبی نەتەوەدا دیاربێ!

لەهەفتەی دوای بانگەواز، کەمال روونکردەوەیەکی بلاوکردەوەو پاشگەزبوونەوەی راگەیاند. ئێمە نەك لەرووما نەدا، لە ناخیشدا پێمان خۆشبوو، کە هەر لە سەرەتاوە هەڵنەچووبا و برادەرانی ناچار نەکردایا..

لاوانی ئەدەبی تازەپێگەیشتووی کەم تاقیکردنەوەو ئەدەب دۆستەکان، بەناوی ئەدەبی نوێخواز، بەرهەمی کزو لاوازو تەمومژاوی و رستەی بێ مانایان بۆ گۆڤار و رۆژنامەکان دەنارد.هەندێکیان بلاویش دەبوونەوە.دژە ڕوانگەییەکان دەیانکردە دەستکەلایان و ناوی ڕوانگەیان پێدەزڕاند.بۆ گاڵتەوگەپ هەندێکیان ئەزبەر کردبوو یان بۆیان زیاد دەکردو وەك نموونە دەیان هێنایەوە..بۆچوونە ئەدەبییەکانی ئێمەشیان چەواشە دەکرد!..بە جۆرێ بەرهەمەکان تێکەڵ وپێکەڵ دەکران، نەماندەزانی چۆن لە خوێنەری راستەقینەو رەخنەگرە دڵسۆزەکان بگەیێنین ، کە ئەوانە پەیوەندییان بەبیر و بۆچوونەکانی ڕوانگەوە نیە!

ئێمە خۆمان بە دۆستی بیر و بۆچوونی پێشکەوتووخوازی کوردستان دەزانی و لە بانگەوازەکەشدا پەنجەمان بۆ راکێشابوو.چاوەڕوانمان دەکرد.هەموویان بەگشتی و چەپڕەوانیان، بەتایبەتی دەستی دۆستایەتی وهاریکاریمان بۆ درێژ کەن.بە هەموومان دژی ئەدەبی وشك هەلاتوو و کۆنەپەرست بوەستین،ئەدەبی چەواشەی چینایەتی ونەتەوایەتی کزکەین،بەلام بە پێچەوانەوە کومەڵە قەڵەمێکی بەپێزی چەپڕەوی نوێخواز لێمان راپەڕین و کەوتنە هێرش و بە ئەدەبی چەواشەو وردە بۆرژواو سەر لێشێواو ناوەزدیان کردین!..بەتایبەتی بەڕێزان فوئاد مەجید میسری و بەکر حوسێن ومحەمەدیمەلا کریم و فازیلی مەلا مەحمود و فوئاد قەرەداغی،کە دۆستی نزیك بوون و لەبیر و بۆچوونمان حاڵی بوون.

کاکەمەم بۆتـانی

شێرکۆ لە هەمووومان پتر قەڵس وجاڕستر دەبوو،کە دەیـان خوێندەوە،بەناڕەزاییـەوە سەری بادەدا،دەیوت:

– هەر نەمانکەنە وردە زەنگیانەو بەداوەوەمان نەکەن باشە !

من لە هەموو هـاوەڵانم هێمـنتر بـووم. بـە وردی سـەرنجی رەخنـەکانم دەداو لەگـەڵ بۆچـوونەکانم بـەراوردم دەکـردن، زۆرجـار زەردەخەنـەی نـاڕەزایی و گاڵتـەم دەهـاتێ

وهەندێ جاریش حەقم دەدانێ،بەڵام خۆم لە وەڵامدانەوە نەدەدا ..ئەم کەمدووییە خوییێکی تایبەتی ژیانمە.لە مێردمنداڵیەوە هۆگری بووم.زۆرجار زیان و کەم جار سوودم لێوەر گرتووە..من بێ لێکۆڵینەوەو شیکردنەوەو پلان هەنگاو نانێم، کە رێگەشم بەراست زانی، بەسانایی وازی لێناهێنم و هەموو رەخنەو هێرشەکانیش بۆ بەپێزکردنی کارەکەم بەکاردێنم، لەبەرئەوە بەدەگمەن خۆم لە وەڵامدانەوەی رەخنەکان دەدەم .

رەنگە هەندێ لە رووناکبیرە چەپڕەوە نەتەوەییەکانی کورد (وەك کاك نەوشێروان مستەفا لە دانیشتنێکی تایبەتدا بۆی درکاندم)، بۆ بەپێزکردن و گەشەکردنی بانگەوازی ڕوانگە لەسەریان نووسیبێ، بەڵام لای ئێمە وانەکەوتبۆوە، بەڵکو رەخنەکانیان ئازاریان دەداین.باشترین چارەیێ بۆ ئەو گەرەلاوژەی بەناو رەخنەوە، بەرهەم و دەرکردنی گۆڤارێ بوو، کە نموونەی ئەو بەرهەمانە بێ، کە مەبەسمانە،چونکە هەریەکەمان بە شێوەیەك لە نوێخوازی گەیشتبوو. دەمانویست نیشاندەین لای هەریەکەمان چۆن کەوتۆتەوە،بەڵام چۆنی دەرکەین؟

ئەو مانگانەی هەمانە،پێداویستی ژیانی رۆژانەمان مەیسەر ناکا،چۆن لە دەمی ماڵ و مناڵمان بگرینەوە!..بەیارمەتی چل ئەدیب و دۆست و پارەی خۆمان ژمارە یەکی گۆڤاری (ڕوانگە) لە شاری (ئەلنەجەف)و بە سەرپەرشتی کاك حوسێن و جەلال چاپکرا. نموونەی بۆچوونی نوێکردنەوەی چیرۆك لای من (سێبەری بەر سەنگەری مەرگ)بوو،کە ساتەکانی شەهیدکردنی (مەئموون دەباغی هەولێری)بوو.بەدوایشدا چیرۆکی(لەئاهەنگی راوی هەڵۆی ناو زۆنگاودا)م بلاوکردەوە،کە لەبەرگریی چەپڕەوەکانی عەرەبی باشووری عێراق دەدوێ،شێوەی داڕشتنیشیان بۆ رەخنەگران جێدێڵم..

(٢)

ڕێکـەوتی ئـادار گۆڕەپـانێکی ئـازادی چـالاکی فیکـرو ڕێکخـستنی بـۆ توێـژە کۆمەڵایەتییەکانی کوردستان ڕەخساند.ریکخراوەپیشەیی وکۆمەڵایەتییە نهێنییـەکان ئاشکرابوون و دامەزران. کۆمەڵێ مەلای کوردستانیش بانگی ڕێکخراوێکیـان داو سـەرۆك (بارزانی) یش پێشوازی لێکردن و یارمەتیدان تـا دەوری خۆیـان لـە وشیارکردنەوەی کۆمەڵانی ستەمدیدەی خەڵك ببینن. بەرپێچی ئـەو ناحەقیانـەو فتوایانـە بدەنـەوە، کـە سـەلەفیە ئیـسلامییەکان و کۆنەپەرسـتەکان دیـدەن. پڕوپاگەنـدەکانیان پووچـەڵ بکەنەوە... ئێمە نەك هەر بـە کـارێکی ئاسـاییمان دی ،حەزیشمان دەکرد شانبەشـانی یەکتری و بـەپێی توانامـان خزمـەتی دنیـای بـیرو ئادیـای کوردایـەتی و ئـازادیی مـرۆڤ و ئافرەت...بکـەین و یـەکتری تـەواو بکەین،بـەڵام کـەسمان چاوەڕوانمان نـەدەکرد ئـەو ڕێکخـراوە بـەجۆرێکی تـر ئاراسـتە بکـرێ و دەسـپێك و نۆبـەرەی چـالاکی هەنـدێ لـە ئەندامەکانی، هێرش بردنـە سـەر قەڵـەمی سـەربەخۆ و لێوەشـاوەی کـورد بـێ و ببێتـە داردەسـت بـۆ کپکردنـی دەنگـی پێـشکەوتووخوازی کوردسـتان و وا بـەزەقی دژی سەربەستیی ئافرەت بوەستێ! کاك جەمال شاڵی ڕووناکبیرو ڕۆژنامەنووس و پـارێزەری کوردپـەروەر کتێبێکـی کۆمەڵایـەتی پڕهەسـتی مرۆڤایـەتی لەسـەر ژن بـەناوی (دان بەتاوانەکانما دەنێم) بەچاپ گەیانـد و لـە زوڵـم و زۆریـی کۆمەڵایـەتی ئـافرەت دەدوا.. ئێمەش بە پیرۆزییەوە چاوەڕوانی دەنگدانەوەی بووین..بەپێچەوانەوە، کەوتە بەر تانەو توانجی هەندێ مەلا و لە دانیشتنی ناو مزگەوت و حوجرە و تەکیەکاندا تیخەتیخی فەقێ و موسـتەعیدو دەروێـش دەدرێ ئـابڕووی جـەمال بـەرن!.. دیـارە دەوری ئـەو هەرزەکارانەش چی دەبێ، تا گەیشتە ئەوەی ژیان لە ماڵ ومنداڵیشی تاڵکەن!

هەرجارێ جەمال چاوی بە پێشکەوتووخوازێ دەکەوت، سکاڵای دەکرد لە بێدەنگی قەڵەمی کورد حەپەسابوو، بە تایبەتی یەکێتیی نووسەرانی کورد، کە کاری سـەرەکییان بوو.. بۆ ئەو مەبەستە بەڕەزامەندیی جـەمال خـۆی چـووینە لای کـاك **ئەحمـەد هـەردی** (وابزانم سەرۆکی لقی سلێمانی بوو) داوامان لێکرد هەوڵی ڕاگرتنی ئەو هێرشە بدەن، لـە

کۆبونەوەشـیاندا پـشگیری لێبکـەن.. بـەڵام دوای چـەند کۆبوونـەوەش هیـچیان بـۆ نـەکرد..مـن وام هەسـت دەکـرد، کـە لێپرسـراوانی پـارتی (کـە تـەواوی ئیـدارەی سلێمانیـشیان بەدەستەوەبوو) ڕازی نـەبوون، چـونکە (جـەمال شـاڵی) لـە کـەرتبوونی پارتی دا، بەلای باڵی مەکتەبی سیاسی کـەوتبوو. وەك ڕووناکبیرێکیـان دیـار بـوو. کـاك (هەردی)یش سەرکردەیەکی (کاژیك) بوو.. ئێمەی ڕوانگەش لای زۆربەی کاژیك و پـارتی هـەرزەکار و کـەم تاقیکردنـەوە بـووین.. گوایـا دەمانـەوێ هـەموو کـەلتورو فۆلکلـۆرو ئاسەواری نەتەوەمان هەڵوەشێنینەوە، بەرهەمـە ئەدەبییـەکانی پـێش خۆمـان (ڕەفـز) بکەینەوە!.. هەندێکیشیان تۆمەتی پیاوی بەعسیشیان دابووە پاڵمان!!

لە کتێبخانـە خنجیلانەکـەی کاکـەی فـەللاح و بارەگـای ڕۆژنامـەی (ژیـن)دا باسـەکە دەکرایەوە، هەر یەکە رایەکی هەبوو، بەڵام هەموو لەسەر ئـەوە کـۆك بـووین (هێرشـەکە سـەربگرێ سـبەینێ لـە سـەرهەموو قەڵـەمی کـوردە) بێـدەنگی لـە بەرژەوەنـدی بـیری پێـشکەوتوو و قەڵـەمی سەربەسـتیی ئـافرەت نیـە..دەبـێ نـەك ڕاگـیرێ ، بـە هۆشـیش بهێندرێتـەوە.. باشـترین ڕێگـەش بانگـەوازێ بـوو.. کـاك (شـێرکۆ) یـش گەڵاڵـەی کـردو بەهەندێ دەستکارییەوە لەژێر ناوی (ئەی قەڵەمە نەترسەکان یەکگرن) ئامادەکرا.

کۆمەڵـە ئیمزایـەکمان لـە ئەدیبـە لاوەکـان کـۆکردەوە.. (کاکـەی فـەللاح) یـش، بـە بیانووی ئەوەی خاوەن ڕۆژنامەیەو لە سەربەخۆیی لەدەست دەدا، ئیمزای نەکرد، بـەڵام نەك هەر لەگەڵ بوو، بەشداری دەستکاری بانگەوازەکەشی کـرد. لـە بەغـداش هەنـدێکی تریش ئیمزایان کردو لە٨ ی ئایاری ١٩٧١ لە ڕۆژنامەی هاوکاری کاك (سربست بامەڕنی) بەڕێوەی دەبرد بەم ناوانە بڵاوکرایەوە:

شێرکۆ بێکەس، حوسێن عارف، جـەلالی میرزاکـەریم، کاکەمـەم بۆتـانی، تاهیرسـاڵح سەعید، سەلاحەدین ئەحمەد شوان، عەبدوڵلا عباس، ڕفیق سابر ، ئەحمەد سالار.

مەلاکانی هێرشەکەیان بەڕێوەدەبرد چاوەڕوانی ئەو هەنگاوەیان لە ئەدەبیاتی کـورد نـەکردبوو وەیانـدەزانی هەڕەشـەکەمل بەهـەموو ڕونـاکبیر و قەڵەمـە پێـشکەوتووەکان شۆڕدەکاو (جەمال شاڵی) دەبێتە عیبرەت بۆیان..لەماوەی چەند سەعاتێکدا ڕۆژنامەکـە

تــەواوبوو. دانــەکانی دەستاودەســتی دەکــرد.لــە دوای بــانگی ئێوارەشــەوە لــە چــەند مزگەوتێکی شاردا (وەك لەدواییدا بیستمان لە چەند مزگەوتێکی هەولێر و شەقلاوە) یش هێرشکرایە سەر بانگەوازەکەو نوێژکەرە ساکارەکانیان هاندەدا لەو (کافر) و (مولحید)انە بێدەنگ نەبن. بەداخەوە تەواوی یەکێتی زانایانی ئیسلام و نووسەرانی بێدەنگ بوون! ..واپتر لەسی سالّ بەسەر ئەم کارو بانگەوازەدا تێدەپەڕێ دەلّێم: دەکرا شێوەی نووسینی بانگەوازەکە سوکتر بوایاو هەمان مەبەستیشی بپێکایا، بەلاّم نەدەبوو بێدەنگ بین. زالّبوونیان بەسەر قەلّەمی کوردا، بزووتنەوزەی ڕزگاریخوازیشمانی دەخستە پاشەکشێ و (مەلای خەتێ) یەکانیش پتردەبوون.

هێرشی ڕۆژانەی سەرمان تا دەهات پتر دەبوو. کتێبەکەی کاك شالّی بیرچۆوەو بانگەوازەکە دەنگی دایەوە، نەعلەتی خواو پێغەمبەر بۆ ڕوانگە دەنێردرا. چاوەڕوانم نەدەکرد ئەوەندە پەرەبسەپێنێ، هەندێ مەلاو زانای ئاینییش نەك هەر لەگەلّ کاری هاوەلاّنیان نەبوون، بەلّکو هەنگاوەکەی ئێمەشیان بەڕاست دەزانی. نموونەی هەرە دیاریشیان (کاك ڕەشاد موفتی) قازی هەولێر بوو، کە لە ژمارەی (١٩) ١٩٧١ بۆ کاك مومتاز حەیدەری دابوو.

هەر لە دەستپێکردنی هەڕەشەی مەلاکانەوە. شێرکۆ چووە بەغداو لەگەلّ حوسێن و هاوەلاّنمان قسە بکاو بیر لە هەنگاو و وەلاّمی لەمەودوامان بکەنەوە. ڕۆژی هەینیش لەگەلّ جەمال شاربازێڕی چووینە چایخانەیەکی نزیك مزگەوتی گەورە گوێمان لە (خوتبەی) هەینی بێ.. نوێژکەران بە تاکو کۆمەلّ دەچوونە ژوورەوە چەند کورسی و مێز لە نزیك دەرگا داندرابوو..خەتیب هێرشێکی خەستی کردە سەرمان هەرچی تۆمەت هەبوو لە ئەستۆی شەتەك داین و ناوەکانمانی ڕیزکرد بە ئاشکرا داوای کوشتنی کردین. جەمال شلّەژاو دلّەڕاوکێی پێوەدیاربوو. من هەستم بە مەترسی نەکرد. جا لە بەر بێباکی بوو یان نوێژکەران نەیان دەناسیم.. کە تەواوبوون، ئیمزاو مۆر دەستی پێکرد. کۆمەلّە دەروێشێ لە گۆڕەپانی مزگەوتی کاکە ئەحمەدی شێخ کەوتنە زکر و حالّیان لێهات و زەرگیان لەخۆیان دەدا. ڕۆژێکی پڕ سەیرو سەمەرە بوو. لەوماوەیەدا سەدەها

ئیمزاو بروسکەی ناڕەزایی لە زۆربەی شارەکانی هەرێمی سۆران ئامادەکرا. بۆ سەرۆك کۆماری عێراق (ئەحمەد حسن ئەلبەکر)و سەرۆك بارزانی و رۆژنامەی (ئەلسەوەرەی) بەعس و (ئەل تەئاخی)پارتی لێدرا.

هاورێیانی بەغدامان ئاگادار کردو ئەوانیش سەریان لە کاك حەبیب محەمەد کریم (کارگێڕی رۆژنامەی تەئاخی) داو لە نووکەوە مەسەلەکەیان بۆ گێرابۆوە. ئەویش پێوەندی بە لێپرسراوی رۆژنامەی (سەورە) وە کردبوو. بڕیاریاندا بوو جارێ بروسکەکان بلاْونەکەنەوە تا بریاری سەرکردایەتیان بۆ دێ.

کاك حەبیب زۆربەمانی دەناسی و لە بیروبۆچوونمان بەئاگا بوو، بەلاْم کارەکەمانی بە هەرزەکارانە زانیبوو!.. رێنمایی کردبوون کە پێش ئەوەی مەلاکان بگەنە چۆمان و بارزانی ببینن و راستیی مەسەلەکە بشێونن، چەند کەسێکمان بچینە بارەگای بارزانی. رۆژی دوای بروسکەکان، مەکتەبی سکرتێری جێگری سەرۆك (سەدام حوسێن) داوای کاك سەربەست دەکات .پتر لە دوو سەعات لێکۆڵینەوەی لەگەڵ دەکات. لەناو کارو بیرو بۆچوونی ڕوانگەییەکان دەکۆڵنەوە دواتر مەرەخەسی دەکەن و دوو هەفتەش (هاوکاری) دادەخەن، (ڕەنگە لە مێژووی ڕۆژنامەگەری حوکمی دا یەکەمجار بێ. دەوڵەت ڕاگەیاندنی خۆی داخا ! !).

لەو کاتە ناسکەی بیری پێشکەوتووخوازی کوردیدا، هەردوو ڕۆژنامەی بیری بالاْدەست ڕازی نەبوون بروسکەکان بلاْوبکەنەوە. کاکەی فەللاح، کە لە کەین و بەینەکە ئاگادار بوو، لە داڕشتنی بەیانەکەشدا دەوری هەبوو، لە لاپەڕەی یەکەمی ڕۆژنامەکەیدا (ژین) و لە چوارچێوەیەکی ڕەشی دیاردا برووسکەی فەقێیەکانی سلێمانی دژی ئێمە ڕازاندبۆوەو داوای بەندینخانەو سزای بۆکردین! !..ئەگەر ڕووناکبیرانی کورد ئەمە ئاستی بیرو کاریان بێ چۆن دەبنە خاوەن دەنگ و ڕەنگی خۆیان؟

دوو سێ برادەرمان، ناوەکانیانم بیرنەماوە بەپەلە چوونە گەلاڵەو چۆمان و چاویان بە کاك فرەنسۆ حەریری (قایمقایمی چۆمان و نزیکی سەررۆك بارزانی بوو) کاك محەمەد عەزیز (سکرتێری ئیدارەی بارزانی) کەوت.ئەوانیش پشتیوانییان لێکردین. لە (بارزانی)

یشیان گەیاند، هەرچەندە تا چەند مانگێکیش ڕووداوەکە درێژەی هەبوو. نووسەران پشتگیرییان لێدەکردین لە مزگەوت و تەکیەکاندا نەعلەتمان بۆدەهات..بەڵام خاو بووەوەو بە ڕای من وانەیەکی باش بوو بۆ هەردوو لامان.[1]

[1]: ئەم باسە لەبارەی ڕوانگە لە ژانە رێیە خۆڵەمێشیەکان، بەرگی دووەمی بیرەوەری و بەسەرهاتی ساڵانی ١٩٦٤– ١٩٧٥، کوردستان ، ٢٠٠٧، ل ٧٣– ٧٧هەروەها ل ٨٥– ٨٩ وەرگیراوە.

ڕوانگە و شاعیرانی حەفتاکانی هەولێر

عەباس عەبدوللا یوسف:

ڕوانگە.....چەند وتەیەك بە كورتی

*شیعری ڕوانگە بە وێنە و داڕشتە و شێوەو زمان ،هەر لە ڕۆژی بلاّوكردنەوەی بەیانامەكەوەو تا ئەمڕۆش هەر بەردەوامە ، ئەگەرچی لە ئەمڕۆدا نموونەیان زۆر كەمە و شێركۆ بێكەس تا ئێستاش شیعری ڕوانگەیی دەنووسێت .

*لەرووی سیاسییەوە، بریتیە لە ساكاركراوەی ئایدیۆلۆچیای ماركسیەت و بە بیروبۆچوونی هەمە ڕێچكەوە موتوربە كراوە وەك : نەتەوەیی ، بیری ماوتسی تۆنگ و ترۆتسكی و لینین و تێكڕای بیری چەپ ، لەوانە : چەپی فەلەستینی و چەپی ئێرانی .

* كەوتبوونە ژێر كاریگەری شاعیرانی عەرەبی عێراقەوە وەك (عەبدولوەهاب ئەلبەیاتی و هەندە شاعیری تر.هەروەها شاعیرانی بەرەنگاریی فەلەستینی ، ئینجا شیعری شۆڕشگێڕیی سووری ومیسری و سوودانی لەگەڵ شیعری وەرگێڕدراوی سۆڤێتی و ڤێتنامی و ئێرانی و توركی و كەم كەمە شیعری بەرەنگاریی فرەنسی .

*رونگە ئەگەرچی خۆی زادەی بەیاننامەی ١١ی ئاداری ١٩٧٠ یە ،بەلاّم لەناو كەش و كۆشی لایەنێكی تری شۆرشی رزگاریخوازی كوردا گەیی ، مەبەست ئەوەی بە زاراوەی مللی پێیدە گوترێ (جەلالی) ،ئەوانە دەبنە پێشینە بۆ ئەو بەیاننامەیە .

*لە نێوان سلێمانی وبەغدا بزاڤەكە لە دایكبوو . *بە یاننامە و گۆڤاری الشعر ٦٩ی عیراقی بەدوولا كاریگەری هەبوو :

١– دەركردنی گۆڤار ٢– دەركردنی بەیاننامە

*ڕوانگە تەنیا بە كردەی دەركردنی بەیاننامە و گۆڤار و بەو ٦٩ شعرەوە كاریگەر بوو ،بەلاّم وەك تەكنیك و ناوەرۆكی شیعریی زۆر لێك دووربوون .

*رونگە ئەم بابەتانەی نەبووە ،ئەگەر هەشبووبێ ئەوا زۆر كەم و دەگمەنە.

هۆنراوەی سیكسی ،گەمەی زمان و فۆرم وشیعری وێنەیی ،هزری فەلسەفی .فۆلكلۆری.

*هۆنراوەكانیان جیهانی نین و لە ئاست شیعری نیمچە داهێنەری رۆژهەلاّتی ناوەراستە.

* یەك لە واژووكارانی ڕوانگە "جەمال شاربازێری لە كەشی ڕوانگە زۆر دوور بوو.

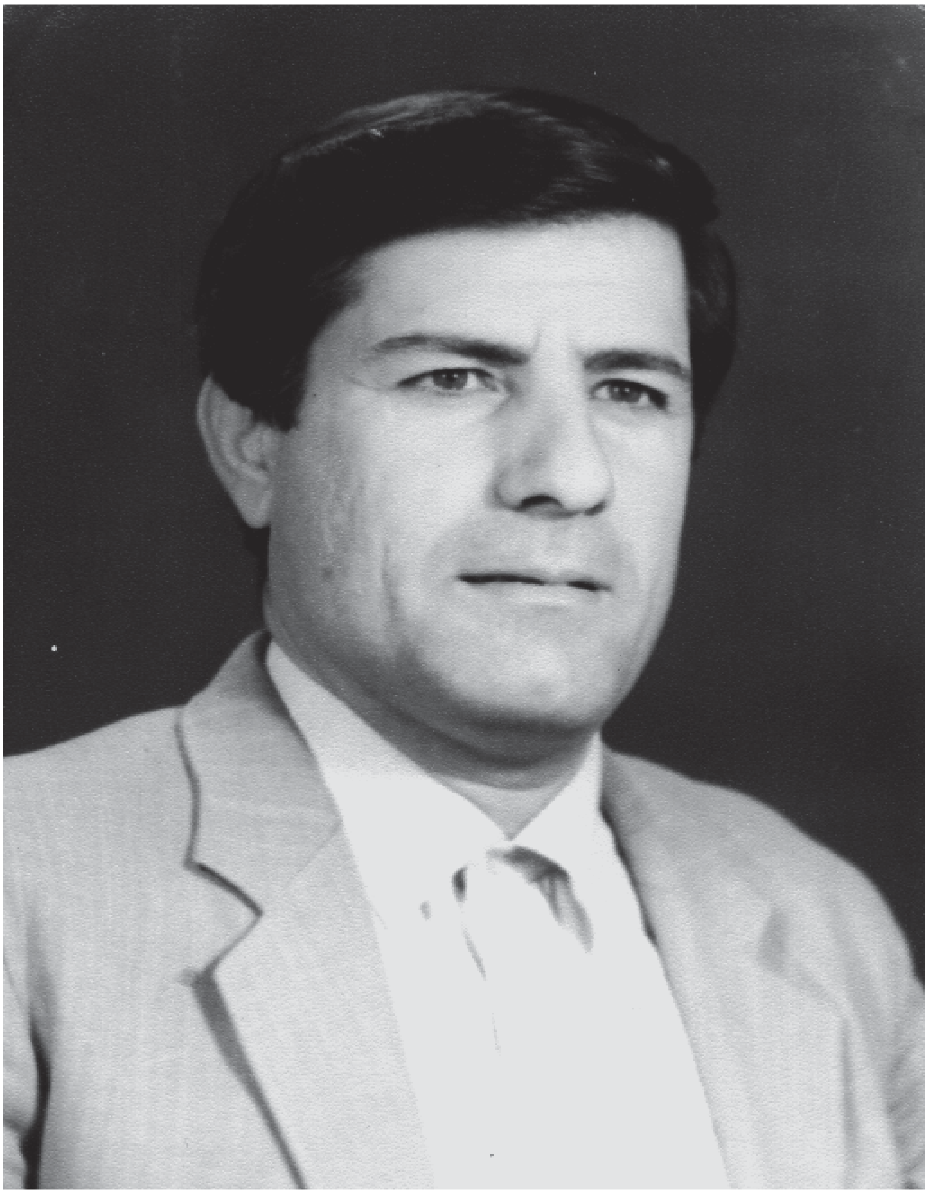

عەباس عەبدوللا یوسف

لەگەڵ بیرو بۆچوون ودروشمی ڕوانگەدا ،بیری زەردەشتی کەوتە نێو هۆنراوەو چیرۆکەوە. ڕوانگە دەقی تەماوییان نەبووە (**غموض**) .

* بەپلە یەك ڕوانگە وەك شیعر ناسراوە ،بە پلە دوو و کەمتر وەك چیرۆك . بۆیە زاراوەی شیعری ڕوانگەیی هەیە، بەڵام زاراوەی چیرۆکی ڕوانگەیی نییە

*لە ساڵانی پڕجۆش و خرۆشی ڕوانگەدا ، دەقی ڕۆمانیان نەبووە .

*لە سەردەمی ڕوانگە بە دەوروبەریدا ،پارتی دیمـەکراتی کوردسـتان دەسـەڵاتدار بـووە ،مـام جـەلال وبزوتنەوەکـەی خۆیـان هەڵوەشـاندەو چـووە نێـو ریزەکـانی پارتییـەوە. شاعیرانی ڕوانگەش هەمان رەفتاریان ئەنجامدا .
*سەبارەت بە ڕوانگەوە ،پارتی لە نێوان هانـدان و قـایلبوون وگومـان دابـوو .بـەوریایی وبە پارێز دەیروانیە لایـەنی بیروبۆچـوونی کۆمەڵایـەتی ڕوانگـە بەتایبـەت لـە مەسـەلەی ئـافرەت وئـایین ،بـە پـارێز پـشتی ئـەو بۆچـوونانەی دەگـرت نـەوەك ببێتـە بزاڤێکـی کۆمەڵایەتی وسیاسی ونیازی پاك تێکەڵ بە نیازی خراپ ببێت .
*لـە پـیش وپـاش ولـەئان وسـاتی ڕوانگـەدا ،لـە کـەرکووك وهـەولێر وکفـری تـاك تـاك شاعیروچیرۆکنووسی نوێخوازهەڵکەوتبوو.
(ع.ع.یووسف)ی شاعیر و نووسەر لە بەیاننامەکەیدا ئەو سەردەمە شیعرییەی حەفتاکان و دواتری خستە نێو سێ قوتابخانەی شیعرییەوە :
١- قوتابخانەی کفری ٢- قوتابخانەی ڕوانگە ٣- قوتابخانەی هەولێر
*پاش بەیاننامەی ١١ی ئاداری حەفتاو گەیشتنی کورد بـە کۆمـەڵێك مـافی نەتـەوەیی و کارکردنی ئاشکرای حیزبی شیوعی، دەرگایەکی فراوان بۆ ئەدەب و هونەر کرایـەوەو لـە بارودۆخێکی وادا ڕوانگە تاقە ئاماژەیەکی دیـاری نـاو مەیـدانی ئـەدەب بـوو . رۆژنامـەو گۆڤارو کۆڕی ئەدەبی زیاتر بۆ ئەوان تەرخان کرابوو و پروپاگەندەییێکی زۆری بۆ دەکـرا ، بەرادەیـەك ئـەو ئاراسـتەیە بـەهرەی کەسـانی تـری پـەردەپۆش کـرد، ئـەنجام بـەوە گەیشت هەر نووسەرێ هۆنراوە یا بۆچوونی نوێی هەبوایە ، زوو وەك تۆمەت دەیانگوت : ڕوانگەییە ، بەهەرحاڵ لە پێناو ڕوانگەوە زێدەڕۆیی کراوە .
*سـەردەم وقۆنـاغی سیاسـی وکۆمەڵایـەتی چـەندین کلێـشە وقـالبی گـشتی ئـەدەبی وهونەری دەر داوێ ڕوانگەش کەوتبووە ناو کلیشەو قالبەکانی سەردەمی خۆی .
*ئەوسـاو ئێـستا گرفتێـك هەیـە: ئایـا هـەر نووسـەرێ بەرهـەمی لـەناو ڕوانگـە هـەبێت ڕوانگەییە ؟ ئەی ئەو نووسەرانەی مۆریان نەکردووە؟ ئەی ئەوانەی لە دەرەوەی ڕوانگە بەرهەمیان هەبووە ؟

لە چیرۆکا : لەتیف حامید بەرزنجی و ئەحمەد شاکەلی لە ڕوانگە ڕوانگەیتر بوون .
* لە هەولێر ڕوانگە مقۆمقۆیەکی پەیدا کرد. بە دەنگی بەرزو نەوی وتووێژێکی نەنوسراو زۆر بوو، ئەوەش لەبەر کەمی رۆژنامەو گۆڤار . گەنجەکان لەگەڵی بوون شاعیرانی پیر دژی بوون .

من بەهۆی ئاگاداریم لە شیعری وەرگێڕدراو وشیعری نوێی عەرەبی ، خەریکی دەرکردنی بە یاننامەیەك بووم بە ناونیشانی (بەیاننامەی سوور)، بانگەوازێك بێت بۆ ئەدەبێکی شکلانی، بەڵام بە ناوەرۆکێکی پێشکەوتخوازەوە و بریتی بێت لە تێکەڵ بۆ کردنی مارکسیەت وفرۆیدییەت ، بۆم نەلوا . کە لە سەرەتایساڵی ١٩٧٤ دا بووم بە مامۆستا پارەم کۆکردەوە هەر ئەو ساڵ دیوانی (ئاو)م چاپ کرد .ئەم دیوانە پاشتر دەبێتە سەرەتایەك بۆ بزاڤێکی نوێی شیعری لەم شارەدا .
*سنووری ڕوانگە کوردستانی عێراقەو لە چوارچیوەی شێوەزاری سۆرانییە .
*پاش بە ئەنجام نەگەیشتنی دان وسان لەگەڵ حوکمەتی بەغدا .شەڕ لە نێوان رژێمی بەغداو سەرکردایەتی شۆڕشی کورد بە سەرۆکایەتی بارزانی نەمر هەڵگیرسایەوە و زۆربەی ئەدیبانی ڕوانگە چوونە ریزی شۆڕشەوە .

موحسین ئاوارە:

ڕوانگە.. ئەوان.. من

١- ڕوانگە:

ڕوانگە و بانگەوازی ڕوانگەییەکان و لە ڕوانگەی (بیری نویٚ– وتەی نویٚ– کرداری نویٚ)،کە ئەمە دروشمێك بوو بۆ پڕۆژەیەك لە ستڕتیژیەتی بە ئەنجام گەیاندنی ئەو بەرنامەیەی داڕێژرا بوو، کە تەوژم و بزووتنەوەیەك بوو بە ناوی بزووتنەوەی نوێخوازی،مەبەستداربووە لە بەهێنانەدی (داهێنان) لە بوارەکانی ئەدەب و هونەر بە گشتی کارێکی قورس و مەترسیدار بوو چونکە تێپەڕاندنی تیا بوو بۆ بە گۆڕانکاری کردنی باری ئەدەبی و هونەری و کۆمەڵگای کوردەواری،کە نەریت و کەلتوورو کەلەپوورەکەی دەگرتەوە، وەك وەرچەرخانێکی مێژوویی و یاخی بوون و تەکانێکی نویٚ لە تازەکردنەوەو هەڵگەڕانەوەیەك لە (دوێنیٚ) یان و هێنانەکایەی کارێکی تازە بۆ ئیمڕۆیان و تیشکدانەوەی لە ئاییندەدا و داهێنانی بە بەرەوە بێت ئەوەش بەگیانێکی لەخۆبردوویی شۆڕشگێڕانەو سەردەمخواز و تێکشکاندنی قاڵبە سواوە کلاسیکییەکەو هەڵوەستەکردن لەسەر شێوازو ناوەرۆکێکی مۆدێرنیزم بە ستایلی تازەو هونەروەرانە، کە دونیایەك و بابەتێکی پێشکەوتنخوازانەی شارستانی و ژیاری و مەدەنیەت لەخۆ بگریٚ، ئەم کارەیش بە جۆش و هەست و نەستێکی خوێن گەرمانە و دڵسۆزانە سەری هەڵدا کە تا رادەیەکیش سەرەڕۆیی و پەلەکردن و تێپەڕاندنێکی پێوە دیار بوو.

بەڵیٚ ڕوانگە سەرەتا لە دووتویێی بانگەوازێکەوە بڵاوکرایەوە بە ناونیشانی (بانگەوازێك لە ڕوانگەی ئەدەبی کوردی نوێمانەوە)،کە لەلایەن شاعیر و نووسەرانی بەڕێز و ناودار واژوو کرابوو بە دروشمی (بیری نویٚ– وتەی نویٚ– کرداری نویٚ)،کە شاعیر و نووسەران، رابەرانی ئەم کارە برێتی بوون لە بەڕێزان(شێرکۆ بێکەس– حسین عارف– جەلالی میرزا کەریم– کاکەمەم بۆتانی– جەمال شارباژێڕی– کەمال رەوف محەمەد)،ئەم بانگەوازەیش بۆ یەکەمینجار لە رۆژنامەی هاوکاری ژمارە (١٥) لە ١٩٧٠/٤/٢٥ دا بڵاوکرایەوە[٢].

---

[٢]: روانطەو ياران و نەيارانى، ئامادةكردنى حسين عارف، دةزطاى سةردةم،٢٠٠٥.

دواتر چەندین شاعیر و نووسەر و هونەرمەندانی تر هاتنە پاڵ ئەو بزووتنەوەیە جگە لەوانەی کەوتنە ژێر کاریگەری ئەو شەپۆلە یان بڵێین تەوژم و هەڵچوونە..هتد.

بەرامبەر ئەو بزووتنەوەیە دوو بەرەی هاودژ پەیدا بوون، هەبوون بە تەواوی لەگەڵ بیرو بۆچوونەکانی ئەو بزووتنەوەیە و بانگەوازەکە بوون یان کەوتبوونە ژێر کاریگەری ،بەڵام بەرەی دووەم زۆر بە توندی نارەزایی و دایەتی خۆیان دەربڕی و بە کردەوە کاری زۆریان دەکرد بەوەی کە دەستێکی ناحەز و ئایدیۆلۆژی سیاسەت و خیانەتکاری لە پشت بێت و وشەی (گومان) دەخرایە پاڵیانەوە بە تایبەتی لەلایەن پیاوانی ئایینی و یەکێتیی زانایانی ئایینی جگە لەوەی لەسەرێتەی لێکۆڵینەوەو بە سزا گەیاندن و بە دواداچوون دەستی پێکرد کە بڕیارەکان وا بوو ئەو نووسەر و شاعیرانەی پێشەنگی ئەم

کاره بوون ئیجرائاتیان لەگەڵدا بکرێ.. تا لە ئەنجامدا ورده ورده ئەم کەفوکوڵە هەندێك دامرکایەوە و ڕۆنکردنەوەیەك و نووسینێکی هەڵگرت بە تایبەتی ڕۆژنامەی هاوکاری ئەوسا گۆڕەپانێك بوو بۆ تاودانی ئەسپی نووسەر و شاعیران و بیرمەند و ڕۆشنبیران بە قەڵەمەکانیان لەسەر لاپەڕەکانی ئەم ڕۆژنامەیە کە دواتر چەندین لەو بیرو بۆچوونانە دەخەینە روو.

هەڵبەتە بزاڤی نوێخوازی و بانگەوازەکەی بەر لە پراکتیزەکردنی و جێبەجێکردنی ستراتیژ و بە ئەنجام گەیاندنی بیرۆکەکەی بە کردار.. دیارە ئەم بانگەوازەیش مێژوویێکی پێشینی هەبووە، وەك بنەمایەك بۆ پشت بەستن بەو مەسەلەیە یان وەرگرتنی ئەزموونی خەڵکانی تر بەر لە کارەکەی خۆیان بۆ هەنگاو هەڵهێنان لەو خاڵ و پاشخانەوە ئەویش کارتێکردن و کاریگەری تیۆر و ڕێبازو فەلسەفەو فیکر و زانست و مەعریفەو هەنگاوەکانی پێشین، واتە نوێبوونەوە لە بۆشاییەوە نەهاتۆتە ئارا، هەوڵەکانیش بە ڕێگای هەمەجۆردا ڕێچکەیان بەستووە، دیارە عەقڵ و خەیاڵڕەوی و تواناکان یەکیان گرتۆتەوە خەر لە وزە و هزر و فەلسەفەو هێزە لەبن نەهاتووەکانی مرۆڤ، کە شاعیر و نووسەر و بیرمەند و زانا و هونەرمەند و داهێنەرانی لێکەوتۆتەوە، کە ڕێگاکانیان سەخت و ئەرکەکانیان قورس و دژوار بووە، ئامرازەکانیان ختەرناك.. شێواز و دەربڕینیان بە کردار پڕ لە ئاستەنگ و تەگەرە بووە، قۆناغ و سەردەمەکانیان گەواهی ڕۆڵی لەخۆبردوویی نێو ئەم کێڵگە ڕووناك و خاردارەن، کە(جێ پەنجەو مۆرکی) ڕۆژگارەکانیان شایەدمەندن.. جا سەرهەڵدانی بزووتنەوەی ڕوانگەیش بێ پاشخان و باگراوەند نەبووە، چونکە بارودۆخێکی بابەتی و زەمینەیەکی لەبار ئەو پانتاییەی بۆ ڕەخساندن کە لە چەند خاڵێك کۆیان دەکەمەوە وەك هۆکارێك لە هۆکارەکانی ئەم زەمینەیە:

١- ویست و ئارەزووەکان سەبارەت بە پرۆسەی نوێخوازی- ویست و خواستی پیرۆز و بەجێ بوون وەك هەموو میللەتانی گێتیی،کە بزووتنەوەی تازەگەری بە ئەنجام دەگەیێنن.. دەتوانم بڵێم جگە لە لاساییکردنەوە یان کاریگەری ئەدەبی نوێخوازی

ئەورووپی و عەرەبی و دەوروبەر، هەرچەندە ئەو سەردەم وەك ئێستا ئامێرەكانی چاپەمەنی و وەرگێڕان و ئاڵوگۆڕی خێرایی تەكنەلۆژی و ئاسانكاری و گەیاندن و پێوەندییەكان زۆر كەم و ئاستەنگ بوو، بەلاّم لە رێگای ولاّتانی دەوروبەر بە تایبەتی بلاّوكراوە ئەدەبییەكانی عەرەبی و فارسی و توركی و ئەو بەرهەمە وەرگێڕدراوانەی، كە دەگەیشتنە دەست رۆشنبیر و شاعیر و نووسەرانی كورد تا ئاستێكی زۆر گۆمە مەنگەكەی دەشلەقاند، جا یەكێك لە فاكتەرەكانی وروژاندنی بیرۆكەی ڕوانگە بە بیرو بۆچوونی زۆربەی رۆشنبیرانی كورد دەگەڕێتەوە بۆ لاساییكردنەوە یان كاریگەریی (پرۆژەی گروپی شیعری ٦٩ كە لەلایەن فازل عەزاوی و خالید عەلی مستەفا و سامی مەهدی و فەوزی كەریم) سەری هەڵدا بوو، كە ئەوانیش كاریگەری كۆمەڵی (ئەپۆلۆ) میسرییان لەسەر بوو.

٢- رێكەوتننامەی ١١ی ئاداری ١٩٧٠جۆرە ئازادی و توانا و زەمینەیەكی لەباری لە گشت بوارەكان بە تایبەتی لە بواری ئەدەب و هونەریدا رەخساند ، كە بیر لە تازەكردنەوە و هەوڵدانی بەرەو پێشەوەبردنی ئەدەب بدرێ بەرەو داهێنان و نوێبوونەوە.

٣- ئەو هەموو وادەو خواستانەی میللەتەكەمان،كە لە بڕگەكانی رێكەوننامەی ١١ی ئاداری ١٩٧٠ دا هاتبوون بە تایبەتی خاڵە ستراتیژییە نەتەوەیی و نیشتمانی و ئاییندەییەكان بۆ كورد، كە رژێم ئەو كات سەرپێچی لێدەكرد و بە فڕو فێڵ كاتەكانی بەسەر دەبرد جگە لە كۆدەتاكانی بۆ تێكشكاندن و تێكدانی یەكیێتی لە نێو ریزەكانی رۆڵەكانی كورد دا..هتد.

هەڵبەتە رەخنەو گیانی هەڵچوون و یاخیبوون و رۆحی شۆڕشگێڕیی لە نووسین و شیعر و هونەردا سەر هەڵدەدا، ئەو زەمینەیە لەبار بوو بۆ بزووتنەوەی ڕوانگە، كە شیعرەكان..چیرۆكەكان.. رەخنەكان،تووند و گەرم و شۆڕشگێڕانە بوون.. روخساری بەرگری و ناوەرۆكی ئاگر و بۆنی باروووت و قەوانی لێدەهات تا ئەو ئاستەی بەرهەمی ڕوانگەییەكان بە ئاگرخۆر ناو دەبران، وێنەكان تفەنگ و نارنجۆك بە مەمك دەچوویندرا

، له كۆڕ و سیمینارو ڤیستیڤاڵەكاندا جوانی سروشت و ژن و نارنجۆك و هەڵگەڕانەوە و داگیرسان و زۆر كەرەستەی تر تێكەڵ بەیەك ببوون واتە شیعری بەرگری و كۆمەڵایەتی و دڵداری و سیاسی و نەتەوەیی ئاوێتەی یەكتر دەبوون... تاكو لە ساڵی (١٩٧٤) دا شۆڕشی ئەیلوول جارێكی تر داگیرسایەوە و زۆربەی هەرە زۆری شاعیران و نووسەران و هونەرمەندان لەپاڵ چین و توێژەكانی دی بە شاخاندا هەڵخشان و چوونەوە ریزی پێشمەرگەو تێكۆشەرانی میللەتەكەمان لەو ساڵە و دواتریش كە شۆڕشی ئەیلوول بە كودەتای جەزایر لەساڵی (١٩٧٥) دا نسكۆی هێنا هەتا ڕاپەرینی بەهاری(١٩٩١) لە كوردستانی عیراقدا، ڕەنگ و دەنگ و ناوەڕۆك و بیرۆكەی ڕوانگەو شیعری بەرگری بە بەرهەمەكانەوە دیار بوو و ئاسەواری هەر مابوو. بەڵێ ڕوانگە گۆمێكی مەنگی شەڵەقاند، ئەگەرچی تەمەنی كورت بوو، بۆچوونی یاران و نەیارانی لەخۆ گرتبوو ، هەڵبەتە هەر شەپۆل و تەوژم و بزووتنەوەیەك ئەدەبی یان هونەریش كاریگەریی و ئاسەوار و جێ پەنجە و مۆركی بەسەر نەوەكانی دوای خۆیدا هەر دەمێنی...ڕوانگە وەكو نامیلكە یان كۆدەنگێك سێ ژمارەی لێ دەرچوو، كە لەدرێژە پێدانی بەربەست هەبوو ، دانگدانەوەی خۆی هەبوو، بەتایبەتی لە ڕۆژنامەی هەكاری بە دەیان وتار و بەدواچوون و رەتكردنەوەی یەك لە دوای یەكی تێدا بلاَو دەكرایەوە، كە دوانگەیەكی بەرفراوانی داگیر كردبوو.لەم رووەوە دەكرێ هەندێك لەو نموونانە بخەینەڕوو، كە بەلایەنی ئیجابی و سلبی و مام ناوەندی باسیان لێوە كردووە.

١- سەربەست بامەڕنی:

(ڕوانگە) لەمەودای ئەدەبی ئێستای كوردیا لای من تەقینەوە نییەو بەس ، بەڵكو بەپێی ئەو بیرو باوەڕەی كەناتوانم لێی دەست بەردار بم ، ئەبی (ڕوانگە)ش شان بەشانی تەقینەوەكەی لەگەڵ كاروانی راپەڕیوی رەنجدەراندا بڕوات و بەشێكی هەرە گەورە بگریت لەرابەریكردنی ئەو كاروانەدا .

٢-لەتیف هەڵمەت:

ڕوانگـە (هێلکەیـەکی پـیس بـوو هیـچی هەڵنـەهێنا).پێـشڕەوەکانی ڕوانگـە ئـەیانوت ئیمـە(ئێمـە یـاخین) لەگـەڵ ئەوەشـا یـاخی نـەبوون مـن نـازانم ئـەوان لەچـی یاخیئەبن؟لەسـامانی کـۆن یاخینـابن .. لەئێـستا یاخینـابن – لەپەیوەندییـە کۆمەلأیەتیەکان یاخینابن .. لەدروشمـە ڕامیارییـەکان یاخینـابن .. لەشێوە و دارشـتنی هۆنراوە و چیرۆکی کۆن یاخینابن .. ئەی لەچی یاخیئەبن ؟

٣- دەستەی ڕوانگە :

خۆئێمەش درووشمان : وتەی نویٚ و بیری نویٚ و کرداری نـویٚ یـە و ئەمـەش هەڵمـەت بردنی گەرەکە و شەڕە قۆچی لە دوایە !

٤- حەمەی حەمە باقی:

تاقیکردنەوەی ڕوانگە ، تاقیکردنەوەیەکی پێویستی ئەو ڕۆژگارە بوو کەلەگـەڵ خۆیـدا هێنای ، ئەو تێنوێتی و کەبتـەی چۆڵبوونی دوای گۆڕان هێنـای ، کـەپێم وایـە کەسـیان نەیانتوانی تەجاوزی ئەو قۆناغە بکەن تائێـستاش هـەر پرشـنگ و ڕەنگدانـەوەی ئـەون ، چـونکە گـۆڕان لـەنێوان ئێـستا و قوتابخانـەی کلاسـیکیدا لووتکەیـەکی ئەوەنـدە بـەرز و دیـارە سـێبەرەکەی تـا ئـەوڕۆ وەك کێـوە بـەرزەکان لێمـان دوور ناکەوێتـەوە ، ئەگـەر لوتکـەی تـر هەڵبکەوتایـە ، دەمنتـوانی بـچینە ژێـر سـێبەرەکەی لوتکـەی تـر کـەم دەبینمەوە.

٥- کاکەمەم بۆتانی:

ڕوانگە ئەیەوێت لەناوەوەی کارەساتی مرۆڤـی کـوردی ئـەمڕۆدا بـژی بـۆ ئـەوەی ئـەو ڕاستیانە بخاتە ڕوو کـە سالّەهایە لـە پێشەنگاکاندا بـەرە و پـشت هەڵواسـراون تـاوەکو مرۆڤی کورد هەڵەکانی خۆیی ببینیٚ ، ئەیەوێت وشە بە بازاری بازرگانیدا ڕزگار بێت .

٦- ئـەم ڕوانگەیـە چـۆن دەرچـوو ؟! (لەسـەر بـەرگی ژمـارە(١)ڕوانگـە لـەدواوەوە وا نوسراوە)

١- بەیارمەتی دانی (٣٥) ئەدیب و ئەدەب دۆست لەچاپ دراوە .

٢– ئەوەی لەلایەن ئەو برا دڵسۆزانەوە درا(٢٥) دیتار بوو .

٣–چاپکردنی ، سەرجەم (٧٥) دیناری تیٚ چوو .

٤– واتە ئێستا (١٥) دیناری لەسەر قەرزارین .

٧–جەلیل کاکە وەیس :–

ڕوانگە وەك تەوژمێك سەرەتا ڕەسەنایەتیەی تێدا نەبوو بەشێوەیەکی گشتی بریتی بوو لە ورێنە و جووینەوە و کاوێژ (ڕوانگە) هەر هەموو شت و کەشوهەواو ئسلوبیان یەك شت بوو ، بۆنمونە(سەلام محەمەد) و (رەفیق سابیر) و (ئەنوەر قادر جاف) ئەوانی تریشم دەخوێندەوە ،هەستم بە جیاوازی ئەوتۆ نەدەکرد بەڵام دوای (١٩٧٤) شتەکە بەرەو خاوبوونەوە یان بەرەو خۆ دۆزینەوە چوو .

٨– دکتۆر عیزەدین مستەفا ڕەسولٚ:

گەلێك لە ئەدیبانی ڕوانگە بە باشتر و دوا ڕۆژ دارتر ئەبینم لەو ئەدیبە پێشکەوتنخوازەی لەجێی خۆیان وەستاون و چاویان لە بەرەو پێشچوونی ژیان و بیرنییە بەتایبەتی زۆربەی ئەو نوسەر و شاعیرانەی ڕوانگە بەهرەدارو بەتوانا و لاو بوون .. بەڵام ئەوەش ناشارمەوە کە هەندێکیان هەن دەمێك بوو گەیشتبوونە ئەو ڕاستیەی من بە ڕاستی ئەزانم کە ڕێبازی مارکسیزمی لینینیزمە .

٩– فوئاد قەرەداخی:

هەندێك هەن ڕایان وایە کە جەماوەری گەل نەخوێندەوارن و لەهیچ ناگەن بۆیە پێویست ناکات بۆ ئەوان بنوسرێت !! ئەم ڕایە وردە بورژوازییانەیە کە ئێستا لەناودایە وە ئەکریٚ بەبیانووی ئەوەی (٥٠)کەس بنووسرێت هیچیکە لەسەدا سەد بەپێچەوانەوەیە و توانجێکی خراپ ئەدرێتە پالٚ کۆمەڵانی خەڵکی هەرچەندە نەخوێندەوارن بەڵام تێئەگەن ، وەبگرە زۆر چاکتر لە ڕۆشنبیرە بورژوازییەکانی شار تێئەگەن بەڵام ئەوەی ئەوان تێئەگەن بێگومان جیاوازی هەیە لەگەڵ تێگەیشتنی ئەماندا .

١٠-كەریم دەشتی :

بزووتنەوەی ڕوانگە لە هەفتاكان هاتە كایەوە ، كە بزاوتێكی ئەدەبی و ڕۆشنبیری بوو ، ئەوانەی بەشداریان لە دامەزراندنی ئەو بزوتە كرد نووسەری بەتوانا بوون ، كاریگەری خۆیان هەبووە، لە ڕووی ئەدەبیەوە شیعر و چیرۆكێكی زۆریان پێشكەش كردووە ، ناكرێ ئێمە بەبێ لێكۆڵینەوە و هەڵسەنگاندن ڕەشیان بكەینەوە ، ئەگەر بمانەوێ پرۆسەیەكی بەهێزی ڕەخنەیی دروست بێت دەبێ كارەكانمان لەسەر بناغەی میزاج نەبێت ، چونكە لەسەردەمی ڕوانگە پرۆسەیەكی رەخنە بەرەهەندێكی دیكە بەردەوام بوو ، لەم رووەوە بەشداریەكی باشیان كردووە .

* ڕوانگە ئەگەرچی تەمەنی كورت بوو ، سێ ژمارەی لە كۆمەڵە بەرهەكانیان دەرچوو كەلە ژمارە یەكی ڕوانگە ئەو شاعیر و نوسەرانە بەشداریان تیا كردبوو كە نووسەر و شاعیری بەتوانا و ناودار بوون لەسەر گۆڕەپانی دونیای ئەدەب لەكوردستاندا ، بەرهەمەكانیان ڕێرەوێكی شۆرش گێڕانە و یاخی بوونیان پێوە دیار بوو ، دڵسۆزی و خۆشەویستی بۆ گەل و نیشتمانەكەیان جگە لەو (بانگەوازێك لە ڕوانگەی ئەدەبی كوردی ی نوێمانەوە) كەلە (ل٦)دا بڵاوكرابۆوە(بابەتەكان)یش:

١- شیعر ،سێ چاو ، جەمال شار باژێڕی.

٢- چیرۆك ،چاڵی جەرگی پیرێ ژن !،حسین عارف.

٣- شیعر، ون بوون لەناو وشەدا ، ئەنوەر شاكەلی.

٤- چیرۆك، سێبەری بەر سەنگەری مەرگ، كاكە مەم بۆتانی.

٥- شیعر ، وەرزی پێنجەم ،شیركۆ بێ كەس .

٦-شیعر ، یاد و یاقووت و نەهەنگ ،جلال میرزا كەریم .

٧-لێكۆلینەوە، چەند سەرەنجێك دەربارەی كات و شوێن لەهونەری چیرۆك نووسیندا / حسین عارف .

٨-شیعر، سێ نامەی كورت،عبدللە پەشێو .

٩- چیرۆك،ئاژاوەیە و دلداری،ئەحمەد شاكەلی .

هەروەك لە پێشدا ئاماژەم بۆ پێکرد کە هۆنراوەکان و چیرۆکەکان بە ناوەڕۆك و سیما ڕوانگەیین بابەتەکان زیاتر بەلایەنی خەبات و تێکۆشان ویاخی بوون و داگیرسان و هەڵگەڕاوەیی بوون ببۆنمونە لە کۆمەڵە بەرهەمی ژمارە(١)ی ڕوانگە دەبینین .

(لە هۆنراوەی سێ چاو) ی جەمال شارباژێڕی هاتووە لە بڕگەی(چاوی دووهەم) دا دەڵێت: پێ ڕاگەیاندووە ئەمە لایەنی بیرۆکەی چیرۆکەکە بەلاَم لەلایەنی تەکنیك و هونەری تازەگەریدا هەر لەسەرەتاوە دەبینین نیشانە(—) داش دانراوە لەجیاتی ئەوەی بڵێت (وای ووت) و (وام وت) بۆ چڕکردنەوەو خەستکردنەوەی نوسینەکەی تەجاوزی نووسینە ئاساییەکانی پێش خۆی کەوتووە .

* دواتر هەڵبەست (ون بوون لە ناو وشەدا) ئەنوەر شاکەلی دێت :

گوڵپەکانی شارەکەم ، لە کێژاوی تەمی ڕەشا ئەتوێنەوە

نیگای نەخۆشی کوێریێکن

ئەڕۆم بەسەر شەقامێکا ، مەمك

لەژێر پێما ئەقیژێنێ

باڵدارەکان شەقەی باڵیان دیاری شەوە

چەقۆی ئازار

داستانێکە بۆ کۆتایي گیانی خەوەو...هتد

ئەم هەڵبەستەی (ئەنوەر شامەلی)یش کە خۆی بەناوی هەڵبەست بلاَوی کردۆتەوە وەك لە گۆڤارەکەی ڕوانگە دا هاتووە دیارە کۆمەڵێك لە ئازار و مەینەتیەکانی شار و کەسەکان و ناڕەزایی و یاخی بوون و گیانی بەرگری و شۆرشگێڕی بە داڕشتنێکی ستوونی هەلبەستووە..

* (سێبەری بەر سەنگەری مەرگ) ئەو چێرۆکەیە کەلەهەمان بەرگی کۆمەڵە بەرهەمەوکانی ژمارە(١) ڕوانگە بلاَوکراوەتەوە کەلەلایەن (کاکە مەم بۆتانی) نووسراوەتەوە.. سەیر دەکەین هەر لەسەرەتای چێڕۆکەکەدا وشەکان .. دێرەکان

..بیرۆكەی چیرۆكەكان بە دوكەڵ و خوێن و ئازار و سزا و بەرگری و جولەی ئەو جۆرە كەرستانە سیخناخ كراوە كاتێ دەڵێت:

(دوكەڵی بێزاری ناخی دەروون ، دەست لەمل شین ئەكات ، ئاواتی برسی لاویەتی بەرەو دونیای نائومێدی بێ سنوور ڕائەكات ، گلۆڵەی ئاڵۆزكراوی بێ دەنگی ، لە وون بوونی هەتا هەتایە كاریگەرترە ، رووی مان و پەرەسەندنی زەمین شڵەژاوە ، جووڵەی گیان لەبەر بەزەبری كوتەك ماشراوەتەوە ، لە زگی گولەكەی تەڕیان پەستیوە ، دەم ، بەستر ، چاو ، بە قوڕ سواخ درا ، گیان نووكی دەرزی یەو دەر ئەپەڕێ ..هتد).

– (وەك تێبینیەك وشەكان چۆن ریز كراون ئاوا وەك خۆی نووسیوومەتەوە ، هەر چەندە لەو سەردەمدا وشەكان بەلێكدراوی نەنووسراونەتەوە بۆنمونە لەو چیڕۆكەی كاكە مەم كاتی نووسیوویەتی (وون بوونی) دەكرا لێك بدرێ و بنوسرێ(ونبوونی).

دوانمونە كەلەو كۆمەڵە بەرهەمانەی لە دوتوێی ژمارە(١) ڕوانگە دا هاتووە كە بەنمونە بهێنمەوە هۆنراوەی (شێركۆ بێكەس)ە بەناوی وەرزی پێنجەم لە كۆپلەی (٢) بەناوی (ژێرەوە)دا هاتووە :

لە ژێر كەشی شارەكەما

لە ژێر مێزەری گەورەیا

لە ناو قوببەی منارەیا

ڕۆژی هەزار بەچكە ریوی

چاو ز ییت ئەزێن

ڕۆژی هەزار

ڕۆژی ملوێن

سوێند و بەڵێن

لە تەنافی بەنگە خۆیي ئابڕوویەوە

هەڵ ئەواسرێن !

کاتی مەلاکان وپیاوە ئاینیەکان ڕەخنەیان لە بزوتنەوەی ڕوانگە هەبوو لەبەر ئەوەی پێیان وابوو دژ بە ئاین و بەناوی نوێخوازی و پێشکەوتنەوە دژ بە بیری کۆنەپەرستی بابەتەکانیان دادەڕێژن هەر وەك لەم کۆپلە شێوەی شاعیر شێرکۆ بێکەس رەنگ ئەداتەوە .. هەمان تێبینی پێشووم سەبارەت بە دارشتنی ئەو سەردەم لە ڕێکخستنی دێڕ و وشەکان سەیر دەکەین ئەوەتا لەم شێوەی سەرەوەدا کە هاتووە بۆ نمونە (کەشی ی) دەبوو بنوسرێ (کەشیی) یان لێکدانی لە جیاتی (هەڵ ئەواسرێن) بنوسرێ (هەلئەواسرێن) ...هتد

– بەڵی بزوتنەوەی ڕوانگە جگە لەو شاعیرو چیرۆکنووسانەی لەبانگەوازی یەکەمیاندا ناویان هاتووە دواتر بەدەیان شاعیر و نووسەر و چیرۆکنوسان هاتنە پاڵ ئەم تەوژمەو لایەنگری خۆیان نیشان ئەدا ..هەروەها بەرەیەکی دژ بەم تەوژم و شەپۆڵە بیر و بۆچونی خۆیان دەخستە ڕوو و لەدژیاندا دەوەستان ..

سەبارەت بەلایەنگری ڕوانگە لەو بەیاننامەدا چەندین ناوی تازە دەبینین کەلە ڕۆژنامەی هەکاری ژمارە(١٧) لە ٨/ی ئایاری/١٩٧١ دابلاّو کرایەوە کە ئەو کات هەکاری مینبەرێکی تەرخان کراو بوو کە زۆربەی جموجوڵی و بیرو بۆچونەکانی تیا بلاّو دەکرایەوە.

بەیاننامەکەش بەم شێوەیە بوو :

(ڕوانگە و بەیاننامەی – ئەی قەڵەمە نەترسەکان .. یەکگزە !)

ئەو ئەدیب و هونەرمەند و ڕۆشنبیرانەی واژۆیان کردبوو کەبەناوی هەموویانەوە بلاّوکرایەوە بریتیی بوون لەو بەڕێزانە:

(شێرکۆ بێکەس – حسێن عارف – جلال میرزا کەریم – کاکە مەم بۆتانی – تاهر سالح سعید – سلاح الدین احمد شوان – عبدللە عباس – ڕەفیق سابر – احمد سالار)

بەیاننامەکە بەو دێرانە دەست پێدەکات :

(ماوەیەکە کۆنەپەرستانی بە ڕواڵەت فریشتە و بە دەروون شەیتان !

لەسـەر شـانۆی ناوبـانگ ڕزیـوی جادووگـەری و تەڵەکـە بـازیی بەهـەر چـوار پـەلی شکاویانەوە کەوتوونەتە سەما کردن ، سەما کردن بۆ ئەو دەڵـە دێـوی کۆمپانیانـەی کـە مەمکی پڕ نەوتیان داوە بەشـانی تەمـەنی شـوورەیی و ئـابڕووی تکـاوی مێـژووی دوور و نزیکیدا !...

لەدوا دێری بەیاننامەکەدا هاتووە:(ئەی ڕۆشنبیران...! ئەو دەنگانە کپ بکەین... کە ئەیانـەوێ ڕێ بـە کـاروانی وشـەی سەربەسـت بگـرن و بروسـکەی قەڵـەمی نەترسـی بکوژێننەوە).

– لەبەر درێژی بەیاننامەکە ئەو چەند دێرەم خستە ڕوو کەبەتەواوەتی لـە ژمـارە(١٧) ی ٨/ی ئایاری/١٩٧١ لە هاوکاری بلاوکراوەتەوە وەك لەپێشدا ئامازەم پێکردووە .

٢- (من و ڕوانگە) و کاریگەری لە ئەوسا و ئێستادا :

من بەش بە حاڵی خۆم ئەوسـا کـە رونگـە یەکـەم کۆمەڵـە بەرهـەمی هەمـەڕەنگی لـە دوتـۆیی نامیلکەیـەك ژمـارە(١)دەرچـوو کەبـە نـاوی دەنگـی نـەوەی نـوێ ڕاگەیەنـدرا کەچەندین شیعر و چیرۆك و بانگەواز و لێکۆڵینەوەی ئەدەبی ڕو سەرەنجی لەخۆ گرتبـوو ، دواتر بەرهەمی ڕێچکەگەرانی ئەو شەپۆل و تەوژمە بلاودەکرایەوە ، هەسـتم کـرد وردە وردە دەکەومە ژێرگاریگەری لەڕووی تەکنیك و جۆری دەربڕینـەکانیان بەتایبـەتی لەمـەڕ دارشتنی شیعرەکان کەبەناوەڕك بیرۆکەی شۆرشگێڕانە و بـەرگری و یـاخی بـوونی لـەخۆ دەگرت هەر لەسەرەتای هەفتاکانەوە کەشـیعرەکانم بلاودەکردنـەوە بـەدەر لەشـتە بـاوو سـواوەکان .. کەهـەوڵم دەدا بـەزمانێك بنوسـم لەزمانـە ئاسـاییەکان تێپـەڕ بێـت و تـازە بوونەوەیەك لەخۆ بگرێ..ئەوەتا ناونیشانی چەند شیعرێکم بۆنمونە کە گیـانی شـۆرش و تێکۆشان و بەرگری و نـارەزایی و یـاخی بـوونی پێـوە دیـارە ، ڕێچکەیەکی بەتـەواوەتی دەگەڕێتەوە بۆ سەر ڕێبـاز و دەنـگ و ڕەنگـی ڕوانگەییـەکان کـە دەتـوانم بلـێم تائێـستا کاریگـەری هـەر بەسـەرمەوە هەیـە ..بۆنمونـە ئـەو شـیعرانەی کەلـە هـەفتاکان بـلاوم کردۆتەوە لەو سەردەم..

١- یەکێتی بیر (لاوێکی ڤیتنامی بۆی گێڕامەوە) لە ژمارە(٢،٤)ی گۆڤاری هەولێر ساڵی(١٩٧١) بلاّوبۆتەوە .

٢- پاروو دەمی گرێك / لەگۆڤاری نووسەری نوێ ژمارە(٢)لە ساڵی(١٩٧٤)بلاّوکراوەتەوە.

٣- تفەنگی سوارکراو / لەگۆڤاری(بەرەو رووناکی) ژمارە(٣) ساڵی (١٩٧٣)بلاّوکراوەتەوە .

٤- یان شیعری(لە یاداشتی پێشمەرگەیەکدا) کە لە نووسەری کوردستان لە شاخ دەردەچوو لە ژمارە(٩) کانوونی ساڵی (١٩٨٤) بە ناوێکی نهێنی (چیا) بلاّوکردۆتەوە .

وەك نموونەیەك :

ئەو هۆنراوەیەم دەخەمە بەر چاو کە بەزمانێکەوە هۆنیوومەتەوە هەمان ڕێچکەو کاریگەری شاعیرانی ڕوانگە ی‌پێڕەوەکانی پێوە دیارە کە جۆرە ستایل و مۆدیلێك بوو لە بلاّوکردنەوەی ئەو جۆرە شیعرە ئاگریانەی لاوانی ئەو سەردەم:

تفەنگی سوارکراو

بەڵی ئازیز

کۆچی سوورت ، ئاهی ساردت ، لە گیانما کرد

ئەنگوستیلەی زەردی پایز

بە پەنجەکەی ژیانمت وەکرد

وەکو ئادەم..هەردەم..بۆ گەڕانەوە

دەستەکانم هەڵبڕمەوە..بۆ گەڕانەوە

ئەگەر بۆ ساتی بتبینم بە مێوانی

بەدی بکەم ، تیلەی سوچێ ئاوەدانی

بەلاّم مێوان..گیانە مێوان

خۆشەویستی زۆر زۆر زیاتر

بادەی قوپاوی دڵ پڕتر

پڕ گڕ ئەکات

بەڵام گیانە کە ڕۆیشتی

خۆشەویستی هێندە زۆرتر گەشە ئەکات

ئەگەر دەستەکانم ببڕن

تۆش هەڵگرن

تفەنگی سوار لە ناو ژیانم

پەنجەش نەبێ

بەزمانم دەیتەقێنم..دەیتەقێنم!!

ئیتر دوا وتەم هەر ئەوەیە (ڕوانگە) کەلە حەفتاکانەوە سەری هەڵدا کە هەوڵ و تەکانێکی ئەدەبی و ڕۆشنبیری بوو بۆیە گۆڕانکردنی فۆرم و ناوەڕۆك ستایلی ئەدەب بە گشتی ئەگەر نەیتوانیبێ هەموو ئامانجەکانی بپێکی، بەڵام وەك هەموو بزوتنەوە و شەپۆل و تەوژمێکی تر توانیویەتی ئاسەوارێك و کاریگەریەك بەجێ بهێڵێ ئەوەتا تا ئێمڕۆش گفتوگۆ و مشت ومڕێکی زۆری لەسەر دەکرێ.

نەوزاد ڕەفعەت:

مـن و ڕوانگە

هەرلە قۆناغی ناوەندییەوە، وردتر لـە پـۆلی دووەمـی ناوەندییـەوە (١٩٦٥–١٩٦٦)، حەزم لە خوێندنەوە دەکرد، ئەو گۆڤارەی منداڵانیشم هەرگیز لەیادناچێتەوە کـە نـاوی (سمـیر) بـوو، بـەڵام نـازانم لـەکوێ دەردەچـوو، هـەروەها گۆڤـارێکی تـری منداڵانیـشم دەخوێندەوە کە لە میسر دەردەچوو، بەداخەوە ناوەکەیم لەبیرنەماوە، هەروەها کتێبی چیرۆکی منداڵانیشم دەخوێندەوە.

لـە قۆنـاغی ئامادەییـشدا، بڕێـك پانتـایی خوێندنـەوەم فـروانتر بـوو، دەسـتم بـە خوێندنەوەو خواستنی ڕۆمانو کورتەچیرۆك کـرد لـە کتێبخانـەی گشتیی هـەولێر، لـەو دیوانانەش کە لەوێ خواستمن، بۆ نموونە: دیوانە گەورەکەی (الاخطل الصغیر – بشارة الخوري) بوو، لەبارەی ڕۆمانو کورتە چیرۆکەوەش، هەنـدێك لـە داهێنانـەکانی نـەجیب مـەحفووزو بـەیار ڕۆفائیـلو یووسـف ئەلـسیباعیو وەفیـق ئەلعـەلایلیو محەمـەد عەبدولحـەلیم عەبـدوڵڵاو ئیحـسان عەبدولقـدووسو .. ڕۆمـانی جـین ئـیر– ی شـارلۆت برۆنتیو بانەکانی وێژەرینگ– ی ئیمیلی برۆنتیو بەفرەکانی کـەلیمنگارۆ– ی ئەرنـست هـەمنگوایو چـرا شـینەکان– ی حننـا مینـا... تـاد بـوون، لێـرەدا سوپاسـی هـەموو فەرمانبـەرانی ئـەو کتێبخانەیـە دەکـەم کـە هەمیـشە بـە ڕوویـەکی گـەشو خۆشـەوە پێشوازییان لە منو خوێندەواران دەکـرد، بەتایبـەتی بـرای بـەڕێزم (کـازم ئـەیووب) ... تەنانەت هەر لەو قۆناغەدا (نازانم پـۆلی چـوارەم یـا پێنجـەم بـووم)، دەفتـەرێکم هـەبوو (بیری ڕاگوزاری– خواگر)م بە قەڵەم پەندانێکی مەرەکـەب پیرۆزەیـی تێـدا دەنووسـینو لاپەڕەکانیم بە نەخشونیگار دەڕازاندنەوە.

لە پۆلی شەشـەمدا، مـنو (ڕیـاز وادی) هـەر لـە ئامـادەیی هـەولێردا، بـۆ پـاڵاوتن لـە پێـشبڕکێیەکی قوتابخانـەدا بەشـداربووین، کـە مامۆسـتایان (کـەمال غـەمبارو مەجیـد عەبدولقادر سێگردکانی، پێموایە مەلا عوسمان مەلا ساڵح کۆزەپانکـەیی)شـیان لەگەڵـدا بـوو، هەڵـسەنگێنەریان بـوون، کورتـە چـیرۆکەکەی ئـەو، دەربـارەی هـەژارێك بـوو، کـە

قاچێکی بڕابووەوەو هەمیشە بەسەر عەرەبانەکەیەوە کە گوێدرێژێك ڕای دەکێشا، لە شەقامو کۆڵانەکانی هەولێر دەبینرا... هی منیش، کە ناوی (ضربة القدر) بوو، لە دەفتەرێکی ڕەنگ شەرابی نووسیبوومەوە. بیرۆکەکەی گەنجێك بوو، دڵدارەکەی پاش ئەتکردنی بەجێی هێشتبوو، چیرۆکەکەی من درێژ بوو، هی ئەو پەسندکرا، دوایش لەو پێشبڕکێیەدا قەڵەمێکی پارکەر ٢١ی بە خەڵات وەرگرت.

گۆڤاری (الاقلام)ی عەرەبیشم دەخوێندەوە، دوایی هەموو ئەو ژمارانەی هەمبوون، پێشکەشی هاوڕێم مامۆستای زمانی عەرەبی (خەلیل مستەفا)م کردن، بەلام وەرگیرانم لە بەشی کوردیی کۆلیژی ئەدەبیاتی زانکۆی بەغدا، ساڵی ١٩٧٠، گۆڕان و وەرچەرخانێك بوو لە ژیانو ژینگەمدا، چونکە بەغدا ناوەندێکی گەورەی ڕۆشنبیری بوو، لەوێ بواری خوێندنەوەو مێشك کرانەوەم زیاتر بۆ ڕەخسا، بەغدا جێگای چەسپاندنی خودو دەرخستنی بەهرەو تواناو وەدیهێنانی خەونەکان بوو، ئەوسا کوردیم باش نەدەزانی، تەنانەت ئەو دیوانوناملکانەشم نەخوێندبوونەوە کە هەمیشە لە جامخانەی چاپخانەکەی مامۆستا (**گیوی موکریانی**) دا دەمبینینو لە ناونیشانەکەیان بترازێت، هیچم لێ نەدەزانین.

لەبیرمە یەکەم گۆڤاری کوردی کە کڕیمو خوێندمەوە، گۆڤاری (برایی) بوو، کە مامۆستا **سەعید ناکام** سەرنووسەری بوو، یەکەم شیعری نوێش لە هەمان گۆڤاردا سەرنجی ڕاکێشام، شیعرێکی شاعیری بەناوبانگ (**حەسیب قەرەداغی**) بوو کە باسی مقۆمقۆیەکی! ! ناو پێشمەرگەی دەکرد.

ئەو خوێندنەوەیشم بۆ ئەوەبوو تا خۆم بۆ ئەو تاقیکردنەوەیە ئامادە بکەم، کە دەبوو قوتابییانی بەشی کوردی بۆ زانینی ئاستی کوردی زانینیان بۆ وەرگیران لەم بەشەدا تێیدا سەربکەون، کە لەم بەشەش وەرگیرام، وازم لە کۆلیژی (سیاسەت)ی زانکۆی موستەنسریە هێنا، لەبەرئەوەی لەوێش وەرگیرابووم.

نەوزاد رەفعەت

بەڕاستی زۆر لە بەشی کوردی بەختەوەرو ئاسوودە بووم، ئیدی دەستم بە خوێندنەوەی ئەو ڕۆژنامەو گۆڤارە کوردییانە کرد، کە لەو ڕۆژگارەدا دەردەچوون بەتایبەتی ڕۆژنامەی (هاوکاری) کە بەڕاستی قوتابخانەبوو.

لەیەکەم ساڵمدا، سەرەتا لە گەڕەکی (وەزیریە)و پاشان لە (ئەعزەمیە) لە شوقەیەك جێگیر ببووم، هەموو بەیانییانی ڕۆژانی هەینی، لە ئەعزەمیەوە بە پاس دەهاتمە (باب ئەلموعەزەم) بۆئەوەی هاوکاری بکرم، چونکە پێنجشەممان دەردەچووو بەیانییانی هەینی بلاّودەکرایەوە، هەروەها گۆڤاری بەیانو ڕۆژی کوردستانو نووسەری کوردو ڕۆژنامەو گۆڤاری تریشم دەخوێندەوە، لەو دیوانانەش کە خوێندنمەوە، دیوانەکانی **شێرکۆ بێکەسو عەبدوڵلاّ پەشێوو جەمال شارباژێڕیو دیلانو کامەران موکری** بوون. بەلاّم درەنگتر دیوانی (ڕازی تەنیایی) **ئەحمەد هەردیو** (کۆشی ئارام)ی **سەعدوڵلاّ پەرۆشو** (خواو شارە بچکۆلەکەمان)ی **لەتیف هەڵمەت**–م خوێندەوە. ئەوساو ئێستاش هەر حەزم لە شیعری نوێیە.

هەر لە ساڵی یەکەمی خویندنمدا، یەکەم ژمارەی (ڕوانگە) دەرچوو کە بانگەوازی ڕوانگەییەکانو کۆمەڵێك بەرهەمی تری گرتبووەخۆ. وەك لە بانگەوازەکەدا دیارە، ڕوانگەییەکان بەجیاوازیی بیروبۆچوونەکانیانەوە، دەیانویست باری ئەدەبیو لایەنە تاریكو پاشکەوتووەکانی کوردەواری بەرەو ئاستێکی بالاّترو نوێترو پێشکەوتووتر بگۆڕن... گۆڕین خەونیان بوو. دروشمەکانیش وەك لە هەر سێ بەرگی ڕوانگەدا دیارن (بیری نوێ، وتەی نوێ، کرداری نوێ)ن، خۆشیان لە بانگەوازەکەدا دەڵێن:

((قوتابخانەی ئێمە، قوتابخانەی (نەتەوەو ژیانە)... قوتابخانەی مرۆڤایەتیی پێشێلکراوی ناو ئەم جیهانەیە.. قوتابخانەی ڕانەوەستانە لە بزووتنو پێشکەوتن... قوتابخانەی هەڵچوونو یاخی بوونە لە ڕووی هەر کۆتو زنجیرێکدا کە بیەوێت بەر لە تەقینی کانیی ئاواتی لە بن نەهاتووی ئەدەبیمان بگرێت. نەگریانو دۆشدامانو فرمێسك ڕشتنی ڕۆمانتیکییەکانو نەگرتنی ئەو وێنە فۆتۆگرافییە بێ بزووتنەوانەی ڕیالیزمییەکانیش).

هەروەها تێیدا هاتووە:

(ئێمە نووسینمان قاڵبووی ئازارە.. بۆیە دژی ئازار ئەجەنگێت..جوانی پەرستە... بۆیە ناشیرینی ناگرێتەخۆی. نوێخوازە.. بۆیە لە کۆن یاخی ئەبێت، سەربەستو ئازادە.. بۆیە گشت کۆتو زنجیرێك ئەپچڕێنێت، شۆڕشگێڕە... بۆیە لە ئاستی هیچ کۆسپو مەترسییەکدا سڵ ناکاتەوە. مرۆڤ کورد ئەینووسێت، بۆیە بۆ نەتەوەی کورد ئەبێتە مەشخەڵ).

بەڵام کێ لە ئەوانەی ئیمزایان کردووە ئەکتیڤترو کاریگەرتر بووەو کێ کشایەوەو چۆنیەتیی نووسینی بانگەوازەکەو وردەکاریی تر.. ئەوە دەبێت لەو دەستەیە خۆی بپرسرێتو، بۆئەوەی ڕاستییەکان ڕوون ببنەوە.

منیش ئەوکاتە لە هەڕەتی لاویدا بوومو دەمارەکانم خوێنی نوێ بوونەوەو یاخی بوونی پۆزەتیڤو شۆڕشگێڕیەتییان پێدا دەگەڕا.. پەیامێکم هەبوو، دەبوو لە ڕێگای ئەدەبەوە بیگەیەنم.. بۆیە لایەنگری بزووتنەوەی ڕوانگەبووم.. بەتایبەتیش لە سەرەتادا، دەقەکانی هەردووك شاعیری گەورە (جەلالی میرزا کەریمو شێرکۆ بێکەس) زۆر سەرنجیان ڕاکێشام، چونکە بە زمانو شێوازو ڕۆئیایەکی جیاواز دەیاننووسی، تەنانەت یەکەمین شیعری بلاْوکراوەم (گۆرانیی گوللەیەکی نەتەقیو) کە لە ژمارە (١٠٦ ی ١٩٧٢/٣/٤)ی ڕۆژنامەی هاوکاری-دا بلاْوبووەتەوە، کاریگەریی دەنگو شێوازی (**جەلالی میرزا کەریم**)ی پێوەیە، بۆیەش هێشتا هیچ دیوانێکی چاپکراونم نەیگرتۆتە خۆی، هەروەها، لە بانگەوازەکەدا هاتووە کەوا ئەوان (نەوەی نوێ هان دەدەنو دەستیان دەگرن)، ئەوە لای من واکەوتەوە، چونکە پاش نیوەڕۆیەکی شوباتی ١٩٧٢، بەچەند بەرهەمێکەوەو بێ ئەوەی کەس بناسمو کەس بەرهەمەکانی دیبم، چوومە بارەگای ڕۆژنامەی (هاوکاری) لە گەڕەکی عیوازیەو یەکەم کەس کە بەرهەمەکانمی خوێندەوەو بەدڵی بوون، جەلالی میرزا کەریم بوو، کە دەستەی نووسەرانی ڕۆژنامەکە بوو، ئەویش بە زەردەخەنەیەکەوە لێی پرسیم: چیو کێ دەخوێنیتەوە؟ منیش وتم: ((شاعیرە نوێخوازە عەرەبەکان بۆ نموونە مەحموود دەروێش دەخوێنمەوە، کوردەکانیش بەڕاستی شیعرەکانی جەلالی میرزا کەریم-م بە پلەی یەکەم بەدڵە))،

ئەویش بەزەردەخەنەیەکەوە، دەستی بۆ عەبدوڵلا عەباس درێژکردو گوتی: ((ئەوە جەلالی میرزا کەریم))ە. گوتم: ((نەخێر ئەوە کاك **عەبدوڵلا عەباس**))ە، چونکە بەرنامەیەکی ڕۆشنبیری لە تەلەفزیۆنی کەرکوك هەبوو، بۆیە دەمناسی، ئەویش وەلآمی دایەوەو وتی: ((نا کاکە خۆی جەلالی میرزا کەریم–ە))، هەروەها گوتی: ((ئەدی ڕوانگەت بەدڵە؟!)) گوتم: ((بێ گومان.. ئەویش دەخوێنمەوە)).

یەکەم بەرهەمم کە بلأوکرایەوە. پارچە وەرگێڕانێکی کورت بوو بەناونیشانی (پۆشکین شەکسبیری ئەدەبی ڕووسی) کە لە ڕۆژنامەی (الجمهورية)وە وەرم گێڕابوو، ئای !! کە پێی شادبووم، باڵم گرت، دەمویست نەوەك پڕ بەخانووەکانی ئەفسەران لە گەڕەکی ڕاغیبە خاتوون (لەگەڵ برادەرم عەبدولواحید شاکرو چەند قوتابییەکی فەلەستینیدا، خانوویەکمان لەوێ بەکرێ گرتبوو) وەك بروسك بشریقێنم، بەڵکو بەقەد هەموو دنیا... پاشان شیعری ناوبراوم بلأوکرایەوە.

ئەو هەستونەستە گڕکانییە، ئەو ڕۆحی شۆڕشگێڕیەتیو حەزبەگۆڕین کردنە، لەسەرجەم دەقەکەداو بۆ نموونە: لە یەکەم کۆپلە شیعری (گۆرانیی گوللەیەکی نەتەقیو) دا ئاوا ڕەنگی دایەوە:

نرکەی نۆتەی

ئاوازی گۆرانییەکی تۆقینەرم

لەدەنگایە

بەلأم هێشتا

وەک بروسکەی تەقینەوەی

بۆمبای دەستی...پێشمەرگەیەک

قارەمانێک..

نەبیسراوە

باسی نەخشەی

شۆڕشێکی دەم خوێناویم...

لەناخی دڵو سنگایە

بەڵام هێشتا

وەک ڕاستییەک

بانگەوازێک

لەسەر گشت دیوارو دەرگاو

کۆڵان‌و شەقامەکانی

شارەکانا

نەنووسراوە...

پاشان پێم وایە هەر لەبارەی ئەم شیعرەوە بوو، کە **سەلاح شوان**-م دیتەوە، گوتی: ((کاك شێرکۆ چاوت ماچ دەکات، دەڵێت شیعرێکی جوان بوو، کوڕە ئەوە شێرکۆیە وا دەڵێت)) ئەو هەڵویستانە، بە کردەوە ڕاستیی ئەو نووسینەیان نواند، کە سەبارەت بە پشتگیریی نەوەی نوێ لە بانگەوازەکەی ڕوانگەدا هاتووە: (ئێمە وەها بەئاواتەوەین لە کۆڕی ئەو جەنگە پیرۆزەدا، سەدان بەهرەی ڕۆشن لەدەم گورگی چەقین‌و کپ بوون بسێنینەوە... سەدان ئەستێرەی گەش لەژێر باڵی تاریکی دەرکێشینەوە دەرەوە.. سەدان خونچەی هیوا لە سیسبوون‌و بگرە سەدان گوڵی بۆنخۆشیش لە هەڵوەرین ڕزگار بکەین، کە ئەمانە هەموو لەم ساتانەی سەرهەڵدانی ئەم سەردەمەی ئێستای ئەدەبەکەماندا متوخامۆشن‌و بە پەرۆشەوە چاوەڕوانی هەڵهاتنی ڕۆژی ڕەنگاوڕەنگی بەختیان ئەکەن).

بەهۆی خوێندنەوەوە... وردەوردە هەستی بەراوردکاریم زیاتر چەکەرەی کردو بەچاوێکی ڕەخنەگرانەوە دەمڕوانییە شیعرەکانم، کە پاش هەڵڕشتنیان لەسەر کاغەز یان نووسینیان، چەندان جار پێیاندا دەچوومەوەو دەسکاریم دەکردن‌و ڕەشنووسەکانم دەگۆڕین، هەندێکیشیان هەر لە خولقانیانەوە لێیان ڕازی بووم، هەندێکیشیانم دەدڕاندن.

(دەنگی هۆنراوەیەك) دووەم شیعرم بوو، کە لە ژمارە (١١ی ١٩٧٢/٨/٣)ی ڕۆژنامەی برایەتی بڵاوبووەوەو بریتی بوو لە (٤) کورتە شیعر.

بڕوانە چۆن لەم کورتە شیعرەدا، گەورەترین مانا لە بچووکترین فۆرمدا دەربڕاوە:

* **دوێنێ وتیان:**

((نامەیەک بۆ خۆر بنێرە

بڵێ: جارێک

تەنیا جارێک بێتە ئێرە.))

هاوین بوو، کە شیعری ناوبراوم بە هاوڕێی کۆچکردووم (**سامی شۆڕش**) دا بۆ ڕۆژنامەی برایەتی نارد، بەدەم خوێندنەوەوە، سەرسامیی خۆی بەرامبەر ئەو کورتە شیعرە دەربڕی، کە بڵاویش بووەوە، لەو (باغی شار)ەدا، کە ئەوسا (یانەی مامۆستایان) بوو، ئێوارەیەك لەناو ئەڵقەیەك دانیشتوودا، پێموایە (**پەشێو**)یش لەوێ بوو، مامۆستا **عەزیز گەردی**، هێشتا لە دوورەوە دەمناسی، گوتی: ((شیعرەکەت جوان بوو))، ئەم ڕایەش بۆ گەنجێکی تازە دەستپێکردووی وەك من ستایشێکی گەورە بوو. هەر لەو چوار ساڵەی خوێندندا، لەزۆر کۆڕدا وەك گوێگر دانیشتمو لەچەند کۆڕێکیشدا شیعرم خوێندەوە.

لە میهرەجانی لقی بەغدای کۆمەڵی هونەرو وێژەی کوردی، کە لە هۆڵی (ساتیع ئەلحوسەری)ی کۆلێژی پەروەردەی زانکۆی بەغدا سازدرا، لەگەڵ چەند شاعیرێکی لاوی ناسراوی ئەوسادا شیعرمان خوێندەوەو پاشان مامۆستام **د. عیزەدین مستەفا ڕەسووڵ**، ڕەخنەی لەبارەی هەر یەکێکمانەوە لە ڕۆژنامەی برایەتی نووسی، ڕەخنەکەی لەبارەی منەوە، لەژمارە (٤٠ ی ١٩٧٣/٢/٢٨)دا بەناونیشانی (نەوزاد ڕەفعەتو خەوێك لەباوەشی ئاڤێستادا) بڵاوبووەوە، کە پاش تێبینیو هەڵسەنگاندنی، بەنموونەی شیعرییەوە لە کۆتاییدا دەڵێت:

((ئەمیش مژدەی تازە ڕسکاندنێكو هاتنە کۆڕی شاعیرێکی لاوە، هیوادارین دەنگی دلێری بێ گریانی ببیستینو هەر سەرکەوتووە.. گەشەداربێت)).

ئینجا پاش دەسکاریو لێقرتاندنێکی زۆر، لە ژمارەی ڕۆژی (١٩٧٣/١/١٨)ی ڕۆژنامەی برایەتی دا بڵاوبووەوە، ئەو شیعرەشم لە دیوانەکانمدا بڵاونەکردۆتەوە، بەڵام بڵاوی دەکەمەوە.

کە ئێوارەیەك پێش ئەوەی بیبەمە ڕۆژنامەی ناوبراو، هەمان شیعرم لە چایخانەی پەرلەمان لە بەغدا بۆ (**مەحموود زامدار**) خوێندەوە، ئەم کۆپلێتەی بەدڵ بوو:

سەرمامانە...!

تا ئەوکاتەی

کەڵە پشکۆی نیگای هاوین..

بەسەرمانا... دائەباریٚ

تک.. تک.. ئارەق

بە ڕوومانا..

بەگیانمانا

دێتەخواریٚ

تا ئەوکاتەی

لەباوەشی ... گڕا ئەنووین..

لەباوەشی خۆرا ئەنووین..

سەرمامانە..!!

جەلالی میرزا کەریم، پێموایە کرابووە لێپرسراوی لاپەرەی ئەدەب یان زیاتری پێ سپێردرابوو، لەبیرم نەماوە، شەوان لەوێ کاری دەکرد، سکرتێری گۆڤاری بەیان-یش بوو، گوتی:

((با ئەم شیعرە بۆ گۆڤاری بەیان بێت، چونکە ژمارەیەکی تایبەتی بە شیعری نوێ دەردەکەین))، منیش گوتم:

((شیعرێکی ترم لەبەردەستدایە، هەر پاکنووس کردنی ماوە، بۆتی دەهێنم))، ئەوەبوو شیعری (فڕینی ئەسپێکی بێ باڵ) لەگەڵ شیعری (١٥) شاعیری نوێخوازی تردا، لە ژمارە (٨ی ساڵی ١٩٧٣)ی گۆڤاری بەیان بڵاوبووەوە. کە ئەمانە بوون:

کەنعان مەدحەت، ڕەفیق سابیر، سەلاّح شوان، ئەنوەر– فەرهاد– شاکەلی، شێرکۆ بێکەس، سەعدوڵلاّ پەرۆش، بەدرخان سندی، عەبدوڵلاّ پەشێو، محەمەد بەدری، ئەنوەر قادر محەمەد، لەتیف هەڵمەت، سامی شۆڕش، عەبدوڵلاّ عەباس، سەلام محەمەد، جەلالی میرزا کەریم.

لەیەکەم کۆپلەی دەقی ناوبراودا دەڵێم:

ترپەی هەنگاوی ..گەرۆکیم

ئەو ئەسپەیە..

جڵەوو.. زین.. فڕێ ئەدا

ئەو شەوەیە..

ئەستێرەکان..ئەوەرێنێ

ئەو کۆترەیە..

ساڵ دوانزەی مانگ

بەئاسمانەوە.. ئەگەڕێ

گۆرانیی.. ئەو دەروێشەیە

زەرگی ئاگر لەخۆی ئەداو

لە شەقامەکانی شارا

بە ڕووت‌و قووتی.. ئەگەڕێ

بێ گومان ئەم هاندانە بۆ من، بەرەوپێشەوەچوونێکی بەرچاو بوو، زۆر زۆرم دڵ پێی خۆش بوو، دیارە ئێستاش زۆر لە برادەرو خوێندەواران بە ناونیشانە سریالییەکەی (فڕینی ئەسپێکی بێ باڵ) پێدەکەنن، لەبیرمە (سەلاّح شوان)ی هاوڕێی ئازیزم کە بینیمی وتی: ((نەوزاد تۆ لەم شیعرەدا لە هەموومان نوێخوازتر بووی))، مامۆستام د. عیزەدین مستەفا ڕەسووڵ–یش، ڕەخنەیەکی بەناونیشانی (شیعرەکانی ئەم ژمارەیەو چەند سەرنجێك) لەبارەیانەوە نووسیوە. ئەم ژمارەیەی (بەیان) بێجگە لە شیعرەکان ..بەرهەمی تریشی گرتبووەخۆی.

ڕوانگە، هەر لە سەرەتای سەرهەڵدانییەوە.. تا ژمارە (٣)ی لە دانیشتنی چایخانەو مەیخانەو کۆڕە ڕۆشنبیرییەکاندا لەنێوان بیروبۆچوونو ئایدۆلۆژیا جیاوازەکاندا بەتایبەتیش لەسەر لاپەڕەکانی ڕۆژنامەی هاوکاری-ی قوتابخانەدا، چ لەنێوانی ئەوانەی لایەنگری بوون یان پێچەوانەبوون، بووە مایەی گەنگەشەو مشتومڕێکی گەرم، ئەوەش لە چاوپێکەوتنی چەندان نووسەرو لە وتارەکاندا ڕەنگیان داوەتەوە، کە مامۆستا حسەین عارف لە کتێبی (ڕوانگەو یارانو نەیارانی)دا ئامادەی کردوونو ساڵی ٢٠٠٥ دەزگای سەردەم چاپی کردووە، بەمەش لایەنێکی گرنگی باری ڕۆشنبیریی کوردیی ئەوسای بۆ خوێنەران ئاسان کردووە. دەڵێن پێش ڕوانگە هەوڵی نوێخوازیی تریش هەبووە.. وەکو گرووپی کفری، بەلام ئاخۆ بەو شێوەیەی ڕوانگە ئاوا دەنگدانەوەی هەبووە یا کاریگەر بووە؟! یا بووەتە جێگای ئەو هەموو نووسینو دیالۆگو بەو فراوانییە لەسەر ئاستی کوردستاندا بلاوبووەتەوە؟.

بەلای منەوە گرنگیی جاڕدانی بانگەواز لە چەندایەتیو چۆنایەتیی کاریگەریەتیەتی لە ناوەندەکاندا، نەوەك لە نووسینیەتی. با هەرچەند کەسێك بانگەوازێك مۆربکەنو جاڕی بۆ بدەن، گرنگی لەوەدایە چی لەدوای خۆی بەجێ دەهێڵێت، بۆ نموونە بزووتنەوەی سریالییەکانو دادابییەکان هەردووکیان بوونە قوتابخانەو کاریگەرییان گەیشتە ئاستێکی جیهانیو هێشتاش لەزۆر شوێندا، پەیڕەوکاری خۆیان هەیەو شوێنەواریان بەجێ ماوە...

شایانی سەرنجە هەر بۆ بەڵگەیەکی تری پشتگیریی ئەو دەستەیە لە شیعری نوێو خوێنی نوێ، کاك **حسەین عارف** بەناوی خوازراوی **هەڵگورد**-ەوە شیعری (مەڕۆ)ی منی وەرگێڕاوەو لە پاشکۆی ژمارە (٢٤٦ی ١٩٧٧/٦/٢٥)ی ڕۆژنامەی (الفکر الجدید)دا لە گۆشەی (نافذة علی الشعر الکردي المعاصر)دا بلاوی کردووەتەوە، ئەمەش یەکەم شیعری وەرگێردراومەو پێش چاپکردنی یەکەم دیوانیشمە (دارستانی ئەو بنارە-١٩٧٨).

له کۆڕی ئەدەبی لاوانیشدا، که ساڵی ۱۹۷۳ لیژنەی ڕۆشنبیریی مەڵبەندی گشتیی یەکێتیی نووسەرانی کورد لەبەغدا، که له هەردووك هۆڵی (ساتیع ئەلحوسەریو زانکۆی موستەنسریه) لە بەغدا سازی داو ژمارەیەکی زۆر لە نووسەرانو شاعیران تێیدا بەشداربوون، هەر ڕوانگەو نوێخوازیو کێشەی کۆنو نویۆو ئیلتیزامو تەمومژو زۆر مەسەلەی ئەدەبیی تر .. لەنێوان ڕاوبۆچوونو بیروباوەڕە جیاوازەکاندا بوونە هەوێنە دیالۆگو زۆرانێکی زۆر.. ئەو نووسەرانەش که باسەکانیان پێشکەش کرد ئەمانە بوون: (ئەنوەر قادر محەمەد، ڕەفیق سابیر، شێرکۆ بێکەس، مەحموود زامدار، فەرهاد — ئەنوەر— شاکەلی، کاکەمەم بۆتانی، حسەین عارف). دەتوانم بڵێم لە هەموویان لە زۆربەی کۆڕەکاندا ئامادەبووم.

ڕوانگه و شاعیرانی هەشتاکانی هەولێر

کەریم دەشتی:

گۆڤاری ڕوانگە زمانحاڵی تازەگەریی بوو

لە دوای ساڵانی شەستەکاندا شیعر ، لە رووی وشە و فۆرم و ناوەرۆکەوە پێویستی بە جۆرێك گۆڕان بوو ، هەروەها لە رووی زمانەوە، هەلبەت ئەمەش پێویستی بە پرۆژەی ویست و ئارەزووییێکی بە تینەوە هەیە، تا بتوانێ ئەم بارە قورسە هەلگرێت، ئەوەبوو لە سەرەتای هەفتاکانەوە خۆ ئامادەکردن بۆ ئەو گۆڕانە دەستی پێکرد، کە من پێم وایە سەرەتای گۆڕانی سیاسی و فەرهەنگی بووە، کۆمەڵێك لەوانەی کە ئەزموونی ئەدەبیان هەبوو، رێبەرایەتی ئەم گۆڕانەیان دەکرد، کە سەرجەمی ئەو هەوڵ و تەقەلایانە بە ناوی (**ڕوانگە**)وە بوو، رۆڵێکی باشیان گێڕا لە تازە کردنەوەی ئەدەب و رۆشنبیری کوردیدا، کە خۆی لەم خالانەدا دەبینییەوە:

–لەرووی فۆرم و ناوەرۆکەوە بە تەواوی لە کلاسیك دوورکەوتنەوە.

– بایەخێکی گرنگیان بە زمان و ئەدەبی کوردیدا.

– بەرجەستە کردنی ویستی تازەگەریی بوو لە کوردستان.

– گەڕان بوو بە دوای بابەتی تازەو کتێبی تازەو دیدگای تازە لە ئەدەب و رۆشنبیرییدا.

– رووبەڕووبوونەوەی سەلەفییەت و کۆنەخوازی بوو.

– دەستپێکردنی پرۆژەی دامەزراندنی گوتارێکی رەخنەیی هاوچەرخ بوو.

– گۆڤاری ڕوانگە زمانحاڵی تازەگەریی بوو.

– ئەوانەی کە زۆر دیار بوون لەم بزووتنەوەیە حسێن عارف ، شێرکۆ بێکەس، کاکەمەم بۆتانی، سامی شۆڕش و جەمال شارباژێڕی بوون.

ئەمە حالی ئەو سەردەمەی سەرهەڵدانی ڕوانگە بوو، کە بیروڕای جیاجیایان لەمەڕ شیعر هەبوو، بەلام کاریگەرییان بەسەر نەوەکانی دوای خۆیاندا زۆر بوو ، کە تاوەکو ئەمڕۆش هەرماوە، بەلام پێم باشە بلێم شیعر لە ئەمڕۆکەدا زیاتر بۆچوونە ناو مانا گرینگەکانە ئەو مانایانەی، کە حۆیان لە شوێنە قایمەکاندا حەشار داوە، ئەو مانایانەی

هـەموو کەسـێ پـەییان پـێ نابـات، واتـە شـیعر دەبـێ شـۆڕ بێتـەوە نـاو ئـەو کـەلێن‌و شەقارانەی، کە کۆدی مانا بەرزەکانی تێدا وون بووە. ئەمڕۆکە شـیعر ئەگـەر وێڵـی واتـا نهێنییـەکان‌و واتـا دامەزرێنـەرەکان نـەبێت ناتوانێـت لـەناو دونیـای پـڕ پێـشکەوتنی تەکنەلۆژیدا هاوشان لەگەڵ داهێنانەکانیدا بژیت، بۆیە شیعر لە ڕۆژی ئەمڕۆکـەدا لەگـەڵ شیعری رابردوودا جیاوازە ، شاعیرانی ئەمڕۆکە رێگە بە خۆیان نادەن هەموو شتێك، کـە هاتە بەرقەڵەمیان بینووسنەوە، بەڵکو ئـەو شـتانە دەنووسـنەوە، کـە هەنـدێجار قەڵـەم دەشکێنێ، زەمەنی ئەوە بەسەرچوو لەناو ئایدیای شیعردا یاری بـە قـژ و چـاو بکـەیت، بەڵکو زەمەنی ئەوە هـاتووە تـۆ قـژێکی جـوانتر دروسـت بکـەیت، پەیکـەرێ دابتاشـی‌و رۆحی وەبەربێنی، ئەمڕۆکە شیعر دەچێتە ناو هاوکێشە فەلسەفییەکان، بەڵام فەلـسەفە نانووسێتەوە، رەنگە فەیلەسوفەکان بۆ نووسینی فەلسەفەی خۆیان سـوود لـەو جـۆرە شیعرانە وەرگـرن کـە مـن گوزارشـتیان لێدەکـەم‌و لـە بارەیانـەوە دەدوێـم بـەڵام شـیعر ناتوانێ فەلەسەفە بکات بەسەرچاوە بۆ خۆی، چـونکە شـیعر لـە دەرەوەی دیوارەکـانی فەلسەفەو حەقیقەتە فەرزکراوەکانیانـدا دەوەسـتێ‌و مانایـەك بـۆ ژیـان‌و بـوون دروسـت دەکا، هەموو ژانرەکانی فەلسەفە لە پێناوی ئیقناعکردنی بەرامبـەر کـار دەکـەن، بـەڵام شیعر لە پێناوی دروستکردنی واهیمیەك کار دەکات کە مانایەك بدا بە ژیـان‌و مرۆڤــ لـە هەڵدێرەکانی پرسـیاری ترسـناك رزگـار بکـات، شـیعری ئەمڕۆکـە هـۆیێکی گرینگـە بـۆ ئەوەی مـرۆڤ لـە راڕەوەکـانی بێهـوودەیی‌و نائومێـدی لـەم سـەر زەمینـە نـەجات بـداو بتوانێ بە سواری پشتی گەلایێ گەورەترین حووتی وەڕسـی‌و بێـزاری ڕاو بکـات، ئەگـەر رابردووی شیعری کوردی‌و هەتا ئێـستاش لەبـەر پەنجـەرەوە سـەیری مـانگی دەکـردو رایدەکێشایە سەر زەوی، ئێستا شـیعر لەسـەر زەوییـەوە رەگوریـشەی مـانگێکی جـوان دروست دەکات، مانگێ لە هەزاران پارچەی ماناو واتا خۆی شووشتبێ، بە کورتی شـیعر دەبێ پارسەنگی مانەوە بێ‌و جەدواییێك بۆ رۆژانەمان دروست بکات‌و نەهێڵێت بخنکێین. ئەمە دیاردەی هەموو چاخەکانە کـە خوێندنـەوە لـە برگـەیێك لـە برگـەکانی مێـژوو کـز دەبێ، مێژوو هەمیشە هەڵگری خاڵە پۆزیتیفەکان نییە، چونکە تژی هۆکاری جیاجیایـە،

خوێندنەوە کارێکی ئەستەمو دژوارە بۆ ئەوانەی دەزانن بخوێننەوە، خوێنەر دەبێ خوێندنەوەیێکی قوولو برشتئامێزی هەبێو دیقەتدار بێ بۆ سەرجەم بابەتەکانی داهێنانو کەرەستەکانی گواستنەوەی چەمکەکان بۆ ناو هزرو زەینو تێرامان، خوێندنەوە پرۆسێسکی مەعریفی گەورەیە دەستووری دژواری خۆی هەیە، من لە شوێنی تر باسم کردووە، خوێندنەوە وەك ئەوەی من باسی دەکەم بریتی نییە لە کردنەوەی کتێبو بەس، بەڵکو بریتیە لە وەرگرتنو گەمەی واتاکان، پەیبردن بە هەزمکردنی چەمکەکان، ئاشکراکردن، بێ ئەو هاوکێشەیە خوێندنەوە دەبێتە رەوتی ناو پۆلەکان، لەو رووەوە سەیری خوێندنەوەکانی ئەدۆنیس بکە بۆ کولتووری ئەدەبیو شیعری عەرەب لە (الثابت والمتحول)دا هەورەها خوێندنەوە **ئیدوارد سەعید** بۆ کاری رۆژهەلاتناسیو خوێندنەوەی صادق جلال العظم) بۆ کولتووری ئایینیو خوێندنەوەی (**ت. س. ئەلیوت**) بۆ رەخنەی میتافیزیکی. کاتێك قەڵەم دەگرمەدەست ودەچمە ئاوایی شیعر تەکانێکی بەهێز دەدەمە بەر خۆم وخوێنێکی هێجگار زۆری جەستەم دەخەمە خرۆش ، بۆ ئەوەی بتوانم بەرگەی ئەو هەموو پۆلیە ئاگرانە بگرم کە لە نادیارەوە دەبارێتە سەر رۆحم زۆر جار لەخۆم دەپرسم و بەنێو کتێبەکانەوە دەگەرێم ، دەچمە قولایی هەمووکێشەکان ، هەر بۆ ئەوەی بزانم ئاخۆ ئەم هەموو ئاگرە لە کوێوە دێ وهێندە بە لەززەت هەڵدەپرژێتە سەر ئەتلەسی نووسەرەوە ، بەلام هەموو هەولەکان بێهودەن، مەحالە دەرك بەو سەرچاوانە بکەین کە ئاگری نووسین بەرپا دەکەن ، چونکەدلنیام بە دۆزینەوەی ئەم سەرچاوانە هەرچی بەهاو ئیستەتیکای نووسین هەن وردو خاش دەبن و هیچ بەهایێك بۆ نووسین نامێنێتەوە ، ئەلێرەوەیە پرۆسێسی نووسین بۆمن چۆنیەتی پێشوازی کردن لەم ئاگرانە ، یاخود پرۆسێسی دووبارە خەلق کردنەوەی پرۆمیتۆس وکاری ئاگردزینە لە خوداوەندەکان ، کە ئەمەشیان قوربانیدان وچونەژێر باری قەدەرە .

هەفتاکان کانگەی بەلاو کانگەی سەرهەڵدانی فەوزاییکی ئێستەتیکی ئەوبەلایە بوو ، بۆیە دەلێم بەلا، چونکە ئەودەم هەمان ئەو بەلایە خەرەندێك بوو دەبووایە ئەدەبی

کوردی بەخۆ هەڵدانە ناویەوە پرۆسێسی خۆکوژی نمایش بکات، کەیسی سیاسی لەلایەك، کە لەناو چارەنووسێکی نادیاردا هەنگاوی دەهاوێشت و هێشتاکەش لەناو منداڵێتی خۆیدا دەژیا و هێزی بڕیاردان ودابڕانی نەبوو، لەلاییکی دیکەوە کۆمەڵی کوردەواری لەنێو ئەوپەڕی دواکەوتوویدا دەژیا و لەهەموو روویکەوە نەشارەزایی و دوورەپەرێزی لە ژێدەرە بەرهەمهێنەرەکانی مەعریفی و فیکری پەنگاوەی دابۆوە ، بەتایبەت رەوتێکی زمانەوانی وا هەڵیدەسووڕاند، کە هیچ پەیوەندییکی نە بە زمانی داڕشتنەوە هەبوو نە بە زمانی دیالۆگەوە ، بەمجۆرە گوتاری سیاسی و گوتاری سۆسیۆلۆژی گوتاری زمان سێ بەربەست و سێ زیرۆی بێ بونیادی هەوڵەکانی تازەگەریی بوون ، بۆیە نەیانتوانی بەدرێژایی ئەزموونی دە ساڵ ببن بە پڕۆژەییکی زیندوو، کە داهاتوو و ئێستای لەسەر بونیاد بنێین . ئەوەی ئاشکراو بەڵگە نەویستە ئەوەیە تێکستی پەیوەست بە داهێنانی تاك، کە بەری رەنجی بیرکردنەوەو داهێنانی تاکەکەسییە بە تەنها ناتوانێ پرۆسەی دورستکردنی کەلتوور بەڕێوە ببات، ئەگەر هاتوو کاری تیوربەندی وتیوریزەکردنی لەگەڵدا نەبێت ، ئەوە بیروڕایەکی کوشندەیە، کە تێکەز لەسەر ئەوە دەکاتەوە، کە ئێمە پێویستیمان بە پرۆسێسی تیوریزەکردن نییە، هەر ئەوەشە وایکردوە، کە زۆربەی داهێنەرەکان لە هەموو بوارەکانی تێکستدا ، لەمەڕ مەسەلەکانی خستنەرووی بیرو بۆچوونەکانییان دوورە پەرێز بوەستن ، بۆیە گۆشەی ئەم جۆرە نووسینانە لەنێو پانتایی ئەدەبی کوردیدا خاڵیەو رەنگە رۆژانێك دابێت نەوەکانی داهاتوو پرسیاری ئەوە بکەن، کە بۆچی نەوەکانی پێش ئەوان لەم ڕووەوە کەمتەرخەمبوون؟. بۆیە ئا لێرەوە دەڵێم بەداخەوە شاعیرەکان جگە لە شیعر چیرۆکنووسەکان جگە لە چیرۆك شتێکی دیکەیان نەداوەتە دەست، کە رەنگە ئەمەش ئەوە بسەلمێنێ ئەوان بە سوتفە چووبنەتە سەر ئەم دوو ژانرە ئەدەبییەوە ، رەنگە هەمدیس ئەوە بسەلمێنێ، کە هۆی نەبوونی شاکاری زۆر هەر ئەو دوورەپەرێزییە بێت لە کاری بەرهەمهێنانی تیوربەندیدا . بە درێژایی چەندین دەیەساڵ شیعریی کوردی نەیتوانیوە کاریگەرێتی خۆی ئەکتیف بکات، بەو مانایەی، کە بڕێکی کەم بەتەنها

ناتوانێ بە ئەکتیفکردنی کاریگەرێتی شیعری کوردیی بگرێتە ئەستۆ ، داهێنـانی شـیعری کارێکی تاکخوازە، بەڵام کـارایی ئـەم کاریگەرێتییـە پەیوەسـتە بـە چـەندێکی زۆرەوە ، شـیعری کلاسـیکی کـوردی بـە درێـژایی چوارسـەد سـاڵ و بـەبوونی چـەندین شـاعیری گـەورەی وەك جزیـری و ئەحمـەدی خـانی و نـالی و مـەحوی و وەفـایی وحـاجی قـادر و مەولەوی و تەیران و نەوەی دووەمیان، ئـەنجا توانییـان کاریگـەری خۆیـان زاڵ بکـەن و جاویدانی بە تێکستەکانی خۆیان ببەخشن ، هەرواش نەوەی سێهەمی دوای ئـەوان، کـە توانییان ، بە درێژایی چەندین دەیەساڵ شیعریی کوردی نەیتوانیوە کاریگـەرێتی خـۆی ئەکتیف بکات، بەومانایەی کە بڕێکی کەم بەتەنها ناتوانێ بە ئـەکتیفکردنی کاریگـەرێتی شیعری کوردیی بگرێتە ئەستۆ ، داهێنانی شیعری کارێکی تـاکخوازە بـەڵام کـارایی ئـەم کاریگەرێتییە پەیوەستە بە چەندێکی زۆرەوە ، هـەرواش نـەوەی سێهەمی دوای ئـەوان کەتوانییان لەکاری نوێ کردنەوەدا جۆرێـك بەشـوێن پێـی رەوتـی چـۆنییەتی کـارکردنی ئەواندا بڕۆن . هەربۆیەش ئەو تۆزە داهێنانەی کەبۆماوەی ئەو سی ساڵەی دواییە هەیـە رەنگە لە نێو تەپوتۆزی ئەو بێهودەییەوە کاریگەرێتی نەمێنێ و لەبیر بچن . دەخـوازم بڵـێم شـیعری ئـەم سـی سـاڵی دوایـی نـەیتوانیوە بـەردەوام لـە بـەر دیـدو بۆچـوونی خوێنەرانێکی زۆر بێت وەك شیعری کلاسیك، کـە تـاوەکو ئێـستاش شـوێنێکی زۆری لـە زەینی خوێنەر دورست کردووە وهەمیشە دەخوێندرێنەوە .

ئەمەی رابردوو نائومیدمان ناکات، چونکە داهاتوو کاری ئارکیولۆژی خـۆی دەکـات ، رەنگە ئەوەپەنجا ساڵ بێت شیعر کەوتبێتە ژێر باری وەڵامدانەوەی هەنـدێ پێداویـستی رۆحی وکۆمەڵایەتی و سیاسیەوە ، کـە ئەمـە هەڵـەیێکی گەورەیـە دەرهـەق بـە شـیعر ، چـونکە شـیعر بـەدوای خوڵقانـدنی فـەزای جـوانی و مەعریفـەی وون و فەلـسەفەی کاریگەرێتیدا دەگەڕێ و ئاڵۆزییەکانی دەنوسێتەوە، کـە پەیوەسـتن بـە هەراسـانکردنی رۆحی مرۆڤی هاوچەرخ و هەرگیز رێنیشاندەر نەبووە ، ئەم حاڵەتـە بەهـەمان ئاراسـتەو بەهەمان شێوە بەردەوام بوو، بەڵام لە ناوەڕاسـتی هەشـتاکاندا شـێوەی بیروبۆچـوون و لێکدانەوەی شاعیران خـوێنێکی تـازەی هەڵـسووڕاندە نـاو جەسـتەی شـیعری کـوردی و

بابەتەکان بەرەو مەعالیمی تازە دەچوون، بەلاَم بەداخەوە لەوێش هەمدیس نەچووە ناو قوماشی تۆمارکردن ئەگەر چی فۆرمی جیا جیاو قسەو جیهانبینی زۆری لەگەڵ خۆیدا هەڵگرتبوو، کەدەکرێ لە چەندخاڵێکی گرینگ گەلاڵەی بکەین:

- سەرهەڵدانی کۆدەنگی لە رووی چوون بەرەو هەرێمە شاردراوەکانی شیعر.
- بەجێهێشتنی قۆناخی لالانەوەو شین وشەپۆڕ.
- سەرهەڵدانی دیالۆگێکی رۆژانەی گەرم وگوڕ لەمەڕ مەسەلە گرینگەکانی شیعر.
- پەیوەستدانی هەموو ژانرە ئەدەبی و هونەریەکان بە تەوژمی تازە کردنەوە.
- سەرهەڵدانی ترس لە بلاّوکردنەوەی شیعر بە شێوەیێك کە شاعیران لەبەر خوێندنەوەی زیرەکانەی ئەوانی دی زۆر بە وریایی وئاگا لە خۆبوونەوە شیعریان بلاّو دەکردەوە.
- هاتنەکایەی رەخنەی تازە، کە بابەت و بۆچوونەکان و هەڵگری جیاوازی بوو.
- شاعیرەکان کەوتنە ئەوەی کە جیهانبینی تایبەت بەخۆیان هەبێ .
- لەهەمووی گرینگتر دارمانی میتۆدی سەلەفیەت بوو لە شیعردا.

هەر لەدوای کۆتایی هاتنی هەشتاکان وسەرهەڵدانی قۆناغی رزگاری نەتەوەیی ، وەك چۆن لەسەرەتای سالاّنی هەفتاوە کەقۆناخی ووچانی سیاسی وەستانی کاتی تفەنگ بوو شیعری کوردی کەوتەسەر ئاوازی حەماسەت ودرودو لالانەوەو پیا هەڵگوتن دووبارە شیعری کوردی تازە کەوتە سەر ئاوازی مۆد و پۆرتریێتی رابردوو و لاسایی و گەمەی سەقەتی زمان و رەتابەتەوە، زۆربەی شاعیرەکان خۆیان گۆشەگیر کرد و نەوەی تازە دەستی بە نمایشی گەنجانەی خۆی کرد، بێ ئەوەی زەحمەتیەك بدەنە بەر خۆ و هەولێك بدەن بۆ بەهێزکردنی ئەزموونی تازەی خۆیان ، لەمەشدا تێکڕای میدیا و رۆژنامەکان لە کوژاندنەوەی سەرهەڵدانی شیعرێکی بەهێزی هیومانیزمی، کە هاوشان بێ لەگەڵ تەواوی پەرەسەندنەکانی ئەو قۆناخەدا رۆڵێکی نێگەتیفیان بینی ، بۆیە هەمدیس ئەدەبیاتی کوردی بە گشتی بەرلەوەی گەورە بێ پیر بوو، بەم جۆرە لە نێو ئەم قۆناخە شیعریەدا دەنگی جیا جیا و دوور لە یەکگەیشتن سەری هەڵدا ، نەوەیێك لە سەرەتای

زەحمەتی و خۆرۆشنبیرکردن و بەشداری کردنێکی ئەکتیف لە قۆناخی خەباتی چەکداریدا، لەگەڵ نەوەیێك کە بەرهەمی شکست و تێکشکانی شۆڕش و نائومێدیەکانی نەتەوەو رووبەرووبوونەوە لەگەڵ دڕندەترین دیکتاتۆری سەردەم و هەڵگری شوناسێکی رۆشنبیری و کتێب، لە گەڵ نەوەیێك کەبەرهەمی ئەو دوونەوەیە بووە و نەوەیێکی کەم ئەزموون و گەرم کەچی گەورەترین کتێبخانەو بلاْوکراوەو میدیای لە بەردەستایە، هەرسێ ئەم نەوەیە لە ناو رەوتێکی خاوی دوور لە گەرموگوڕی سالانی پێشوو لە جووڵەدان بێ ئەوەی گۆڕانێکی ئەوتۆ لەبوارەکانی تۆمارکردنی شاکار و داهێنانی بەپێز لە ئارادابێ ،جگە لە هەوڵی چەندانێك نەبێ، کە ئەوانیش لە ناو هەراو زەنای ئەم رەوتە سڕبووەدا خەریکە دەخنکێن یا ئەوەتا بە ناچار پەناگیر دەبن .

– ئایا لەنێو کۆمەڵێکی دواکەوتوودا داهێنەری گەورە دروست دەبێ تا ئێمە باس لە تازەبوونەوەو تازەگەرایی بکەین ؟

– ئایا ئێمە دەتوانین باس لە پرۆژەی مودێرنیزم و پۆست مۆدیرنیزم و مۆدێرنێتە بکەین لە سەر زەمینێك، کە تا تەوقی سەری نوقمی حەکایەتە گەورەکانی پیرۆزی و قودسییەت بووە؟

– ئایا هاتنەکایەی شاکاری گەورە گەورە بەندە بە پەرەسەندنی باری سۆسیۆلۆژی و ئابووری و سیاسی و سەرهەڵدانی دەوڵەتی نەتەوەیی و هەبوونی کلتوورێکی لە پێشینەی لێوان لێو لە داهێنان و شاکار یاخود داهێنان بەندە بە هەوڵی تاکەکەسی و بەس یا هەبوونی کلتوور و هەوڵی تاکە کەسی بەیەکەوەبەندن؟

–ئایا پێشکەوتن وسەرهەڵگەڕانی بزاوتی شیعریی پەیوەستە بە فڕێدانی هەمیشەیی پرسیار یا بە شێوەیێکی دیکەئایا شیعری کوردی بەدرێژایی سالانی هەفتاکانەوەبەرهەمهێنەری پرسیار بووە ؟

ئەمانە هەمووی کۆمەڵە پرسیارێکن دەبێ وەلامیان بدرێتەوە، بەلاْم بەداخەوە لە سێ دەیەی رابردووە تاوەکو ئێستا هیچ کارێك لەسەر خودی ئەم پرسیارانە نەکراوە،

هەربۆیەش تا ئێستا هیچ کلتوورێکی رەخنەییمان لە بەردەستدا نییە تا ئەوانەی دواییش کاری لەسەر بکەن .

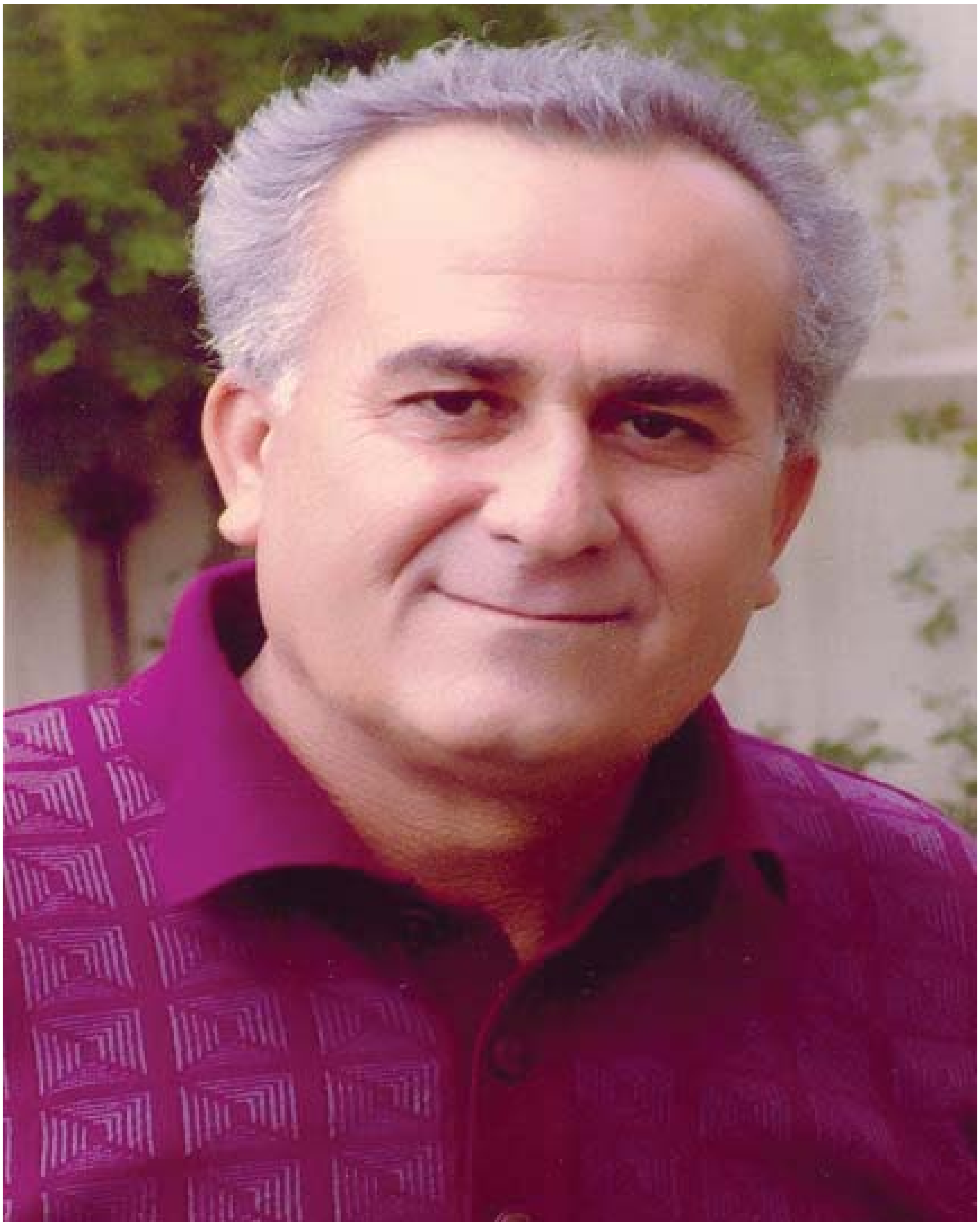

کەریم دەشتی

له بنەڕەتدا شیعر هەڵگری دیدگایێکی پێچەوانەو جیاوازخوازیە لەگەڵ جیهان، واتە- هاوکێشەکانی خۆی لەسەر پیلەکردن لەگەڵ جیهان و ژیان دادەڕێژێ ، هەرکاتێ شیعر لەگەڵ بویەر و جیهاندا کۆك و تەبا بێ ئەوە مەرگی جیهانبینی شاعیر ئاشکرا دەبێ، بۆیە شیعر هەمیشە لە ململانێ و کێشەو پرسە لە گەڵ دەوروبەر ، هەمیشە هەوڵ دەدات خوێنەر بەو ئاقارانەدا پەلکێش بکات، کە تژی گومان و نیگەرانییە، لەراستیدا شیعر جگە لە خوڵقێنەری گومان هیچی دیکەنییە، گومانێك کە بەرهەمهێنەری سەرسامی و پرسیار بێ لە خودی مرۆڤ و گەردوون و شاراوەکان و وەدۆزی هەمان ئەو گینگلانە بێ، کە بە درێژایی بوون رۆحی مرۆڤیان هەراسان کردووە، هەرگیز شاعیر ناتوانێ بەبێ جیاوازبوون لەگەڵ جیهان شیعر بنوسێ ئەگەر هەوڵی ئەوە نەدا، کە شیعر بەناو شەبەنگی هەزار رەنگی دژەرێسای جیهاندا نەبات ، چونکە لەوێ دەتوانێ قسە لەگەڵ نهێنیەکانی خۆی بکات و لەوێ دەتوانێ تیما مرۆییەکانی شیعر بدۆزێتەوە ، ئەگینا شیعری کوردی هەر لەو سێبەرە تۆخەی خۆی دەمێنێتەوەو ناتوانێ شاکارێ رەنگڕێژ بکات .

هەموو ئەو گروپ و گروپکاریەی بەر لە راپەڕین هەبوو، کاریگەری خۆیان هەبووە، چونکە ئەو سەردەم نووسەران و نەوەی تازە بایەخیان بە خوێندنەوە دەدا و بازاڕی ئەدەب و رۆشنبیریی گەرم بوو، هەروەها ئەدەب و رۆشنبیریی ببووە پەنجەرەیەك بۆ ئاشکراکردنی داهێنانەکان لە رووی زمان و شێواز و تیمە و فۆرم و ناوەڕۆکەوە، ئیدی گەنجەکان دەپرژانە سەر خۆ بەهێزکردن لەم بابەتانەدا و هەمیشە بە دوای ئەو بەرهەمانەدا دەچوون، کە نەوەی پێش خۆیان بۆ ئەوانی بەرهەم دەهێنا.. بەلام ئەوەی جێی سەرنج و تێڕامانە ئەوەیە ئێستا، کە هەموو شتەکان گۆڕاون، ئەدەب و رۆشنبیریی وەکو جاران بابەتێکی سەرەکی نەوەی تازە نیین و گەلێ داهێنراوی دیکە جێگای گرتوونەتەوە، بە تایبەتی دەرهاوێشتەکانی جیهانگەرایی، کە هێجگار پەرش و بلاوبوونەتەوەو سەراپای هێزو تواناکانی گەنجانی بەلای خۆیدا پەلکێش کردوەو لە زۆر جومگەی ئەو دەرهاوێشتانەدا گەنجەکانی دیل کردوەو لە هەندێ شوێندا سڕی کردوون، بۆیە ئەو کاریگەریەی کە گروپەکانی سەردەمی خۆی هەیانبووە ، ئێستا وا نییە، جارێ

بایەخدان بە زمان زۆر کەم بۆتەوە، ئەمەو جگە لەوەی نەوەی تازە عەودالّی زمانی تازەنە و لە هەمان کاتدا عەودالّی فێربوونی زمانی بیانین، کە پێشتر ئەم دیاردانە کەم بوون، هەروەها گەنجی ئێستا کەمتر بیر لە مەسەلە نەتەوەییەکان دەکاتەوە، کە ئۆبالّی ئەوەش دەگەڕێتەوە بۆ دەسەلاّتی سیاسی، کە هیچ کارێکی پەروەردەیی نەتەوەییان لەناو هزری گەنجاندا نەکردوە تا بایەخ بە بەرهەم و کلتووری سەردەمی خۆیان و نەتەوەکەیان بدەن،، بۆیەش کاریگەری ئێمەش کەم بووە بەسەر نەوەکانی داهاتوو و ئەوانیش لەگەڵماندا دەژین، بەلاّم سەرەڕای هەموو ئەو شتانەش تا ئێستا بەرهەمی باش لە هەر بوارێکدا بێت کاریگەری خۆی هەیە، هەرچەند لە نێوەندێکی کەمیش بێت.

کۆمەڵەهۆنراوەی (خاك و هەڵۆ) یەکەم ئەزموونی خۆشەویستیی منە، هەموو شیعرەکانی لەو چرکانەدا نووسراون، کە نەتەوەکەم لەژێر تەپ و تۆزی هێزی بێ ڕەحمیدا غەرق ببوو. بۆیە هەر پارچەیەك لەو شیعرانە وەرگریت لەنێو نائومێدییەکی گەورەدا غەرق بووە، نا ئومێدییەك لەوەدا سەری هەڵداوە، کە رۆحی نەتەوە بە پۆلاّی داگیرکەران گەمارۆدراوەو مەودای یەك تاکە جریوەی نەماوە. من گوزارشت لەو بێدەنگییە مێژووییە دەکەم، کە نەتەوەکەمی نوقمی ونبوون کردووە... باس لەو هاوارە دەکەم، کە لەسەدەکانی زۆر دوورەوە دەگاتە گوێم و هیچ وەلاّمێکمان بۆ نییە، باس لە کۆشتنی جوانی دەکەم. باس لە مەرگی مرۆڤ دەکەم، بەلاّم نەهاتووم دروشم دارێژم... بەڵکو شیعرم دارشتووە و لەژێر پەردەی ئێستەیك تانوپۆم پێداوە، من پێموایە دروشم لەشیعردا چ جیاوازییەکی لەگەڵ خودی داگیرکەردا نییە. هەر ئەو دروشمەو دروشمکارییە بوو ساڵانێکی دوور و درێژ ئەدەب و شیعری کوردی کوشت و تووڕی هەڵدانە ناو مەرگ، خەبات کردن لەپێناو داهێنانی پوختی شیعریی سەختە وەکو خەبات لەپێناو رزگاربوونە... رزگارکردنی شیعر لە پۆخلەوات رزگار کردنی نەتەوەیە، نابێ بە کەم بایەخی وەرگرین ، من لە کۆمەڵە هۆنراوەی (خاك و هەڵۆ)دا وامکردووە، هەڵبەت ئەزموونی سەرەتاییە نالێم کاملە، بەلاّم بۆ ئەو سەردەم، کە هەمووی دروشم بوو من توانیم ئەو دروشمانە لەخۆم بەدوورخەمەوە.

شیعر خۆی جۆرێك لە سۆفیگەریتی هەڵدەگرێ و تا ڕادەیەكی باش سۆفیگەریتی شوناسێكی سۆفیزمی هەیە، بەو مانایەی، كە گێرمەو كێشەیەك لەنێو رۆحی مرۆڤدا هەیە كە باسی كەشفكردنی نهێنییەكان دەكات، بەڵام بە دیدێكی جوانئامێز، ئێمە نابێ كە باس لە جوانی دەكەین پێمان وابی جوانی هەر لە ئافرەت و سروشتدا هەیە، جوانییەكان هێجگار زۆرن، هەندێكیان خۆیان لەناو دەریاكاندا حەشارداوە، هەندێكیان لەنێو گاشەبەردەكان و هەندێك لەناو ددانەكانی فیل و هەندێكیش لەناو دڵۆپەكانی مەیدا... من لە دیوانی (سیفری ئاگر) دا كەوتومەتە داوی ئەڤینێكی پرسیاركارو وەژدێكی بێ كۆتایی، سەبارەت بەشتە نادیارەكان، جا مامەڵەكردن بێ لەگەڵ ئەو هێزەی فەلسەفە بەدوایدا دادەگەڕێ یا مامەڵەكردن بێ لەگەڵ غەیب، دەكرێ ئەو هێزە بخەیتە ناو شیعر و دەسەڵاتەكانیان لێ بسەنیتەوەو بیانكەیت بەدەسەڵاتی شیعری خۆت، شیعر دەتوانێ هەڵگری گەورەترین كاری كەشف بێ، بەڵام لە نێو رۆحێكی ئەشقامێزدا، حەللاج هەوڵی داوە دەسەڵات لەو هێزە بسەنێتەوەو بیداتەوە بە شیعر، كە جوانیی لێ بتكێتەوە، هەروا‌ش سوفیستاییەكان... **مەولانا جەلالەدین** رۆحی بەرۆحێكی پڕ لەتەسەوفەوە جوانترین شیعری بۆ دەسەڵاتی مەعریفی **شەمسی تەبریزی** نووسیوەو هەموو زانست مەعریفەكانی ئەو مرۆڤەی كەشف كردووەو لەشیعری

(بشنو از نی چون حیكایت می كند) دایڕشتووە، ئەم شیعرەی بە عیشقی شەمس نووسیوە، بەفیراقی خۆی شەتەك داوە، كەواتە جوانی لە پیاوێكی پیری شەست ساڵیش هەیە، وەك چۆن مەولانا نووسیویەتی، بۆیە سۆفییێتی پانتاییەكی زۆر لە شیعر بەو كۆنسێپتە داگیر دەكات... زۆربەی سۆفییەكان شەهیدی عەشقن و گەمەیان لەنێو رۆح و ئاگردا كردووە، گەمەیان لەنێو هێز لێ سەندنەوەی دەسەڵات كردووە تا دەسەڵاتی شیعر دروست بكەن.

كۆمەڵە هۆنراوەی (پیانۆی رۆژهەڵات) بە كتێبی تاقانەی رۆژهەڵاتی دەزانم، نەك لەڕووی پیاهەڵدانەوە، بەڵكو لە ڕووی هەڵبژاردنی بابەتی شیعرەكانی ناو ئەم كۆمەڵەوە، زۆربەی شیعرەكانی ئەم كۆمەڵەیە– تەئەممولین– واتە رامان ئامێزن، شاعیر

لـەم کۆمەڵەیـەدا لـەژێر کاریگـەرێتی سروشـتـەکانی وەحیـدا کاردەکـات و دوور دوور دەڕوانێ، هەوڵدەدا ئەوەی، کە خەونی پێوە دەبینێ لە شیعردا ساغی بکاتـەوەو داخـی بۆ هەڵبکێشێ، شیعر لەم کۆمەڵەدا روخساری ژێر تـەپوتۆزی رۆژگـارو غوربـەتی شـاعیر دەنوێنێ و نمایشی حاڵەتەکانی گریانی ناخـەوەی شـاعیر دەکـات، هـەموو شـیعرەکانی ئـەم کۆمەڵەیـە بـە کەرەسـتـەی رۆح نووسـراون، بـەو مانایـەی کـە لەسـەر زەمـین دوورکەوتۆتـەوەو لەحاڵـەتی فرێندایە، لەوەدایـە کـە ئایـا مـرۆڤ چـۆن لەسـەر زەوییـەك هەڵـدەکات، کـە هـەموو حەسانەوەیەکی رۆحـی تێـدا مەحاڵـە... شـیعر وەڵامـی ئـەم پرسیارانە لەخۆی دەکا، بەدوای یۆتۆپیاکاندا دەگەڕێ، بەڵام بەداخەوە هەرگیز تیشکێ لە وەڵامی پێ نادۆزرێتەوە، بۆیە هەمیشە لە حاڵەتی سووڕانەوەدایە.

هەروەك گوتم شاعیر گەمەکانی خۆی لە بەردەم وەبەرهێنانی مەحاڵـدا ئەنجامـدەدا، واتە شاعیر لەبەرامبەر سەرکێشیەکدا سەرسامە ، کـە ئەنجامیـدەداو نـازانی دەکەوێتـە کوێی ئەو دەهالیزەوە، ئەو لەرۆچوون بەناو ئەو نادیاریەدا بەردەوام دەبێت ، بـەڵام کـە لـەو سـەر ڕا دێتـەوە یـەك کۆمـەڵ جاویـدانی دەهێنێتـەوە، ئیـدی دەقیـان لێ بەرهـەم دەهێنێ، هەربۆیەش شاعیرانی داهێنـەر لەهـەر دەقێکدا، کـە بەرهـەمی دەهێـنن سـەیر دەکەی دونیایەکی تـازە دەبەخـشنە خوێنـەر، هـەموو ئـەو شـیعرانەی بـەم سـەختیەوە دەنووسرێن سەرسامی بۆ خوێنەر دروست دەکەن، ئەمە یەکێ لە خاسـیەتەکانی دەقـی شیعری مەحاڵخوازە، هەڵبەت ئەگەر ئەمـە لەبەرچـاو نـەکرێو جاویـدانی نـابێ، بەرهـەم شیعریشی توانای نەمریو جاویدانی نابێ، بەرهەمێکی زۆری شیعر لە کوردستان هەیـە ، بەڵام دیدگاییێکی کەم هەیە بەم پێودانگە بۆ شـیعر بچێ، هەڵبـەت هـەموو شـاعیرێکیش نـاتوانی بـچێتە نـاو ئـەم پرۆسێـسە، چـونکە پێویـستی بەقـەدەرێکی زۆر لـەهیلاکیو خودنخـونی هەیـە، پێویـستی بەتاوانـەوەو عەشـقێکی زۆر هەیـە، پێویـستی بەفرێـدانی کتێبێکی زۆر هەیە لەدوای خۆیەوە، شیعری چاك هەڵگرتنەوە شتە جوانەکانی ناز زەینە لەدوای خوێندنـەوە ئەوشـتە جوانانـەی، دەقـە جوانـەکان لـەناو زەیـنو بـیری شـاعیردا دروسـت دەکـەن، جـا ئایـا ئێمـە لـەنێو سـەختداریێتی نووسـینی شـیعر بەهـەمان ئـەو

شێوەیەی من باسی دەکەم چۆن دەتوانین لەگەڵ کاتو چەمکی کاتدا بالانسی بکەین ، چونکە کاتی نووسینی دەقە شیعریەکانی کە سەرسامی بەرهەم دێنن هێند تیژپەڕە زۆرجاران قودرەتی ئەوەمان نییە بەم تیژپەڕیە رابگەین، بۆیە زۆر جاران ئەو هەموو مەعالیمە جوانیانەمان لەدەست دەچیۆ ئەو هەموو مەرجانە رەنگاو ڕەنگەکانەی بیرۆکەی شیعریو شەقو جوانی ئەو رستانەمان لەکیس دەچیۆ بۆ ئەبەد جارێکی دیکە نایدۆزینەوە، هەرکاتێك ئەم کاتە تیژپەڕەی شیعرمان بۆ راو نەکرا ئێدی بۆ ئەبەد ناوەرۆکی دەقەکانیشمان لەگەڵ خۆیاندا دەباو دووبارە بە تەنها دەمێنینەوە، تەنهاییو دەستەپاچەیی لەبەرامبەر ئەم کاتە تیژپەڕانەی، کە مەحاڵ پێمان دەبەخشیۆ.

لە چوارچێوەیەکی زەمەنی دەست نیشانکراودا، سەخت ترینو نائومێدترین ساتن بۆ ئەو شاعیرانەی، کە رەچاوی هاتنی ئەم کاتە خوداییە دەکەن، هەر بۆیەش شاعیر ئەگەر مەرحەمەتی مەحاڵ بەهەند هەڵنەگریۆ دەقی چاك بەرهەم ناهێنیۆ، کەواتە پرۆسێسی دەستگیرکردنی مەحاڵ پەیوەستە بەبۆسە دانانەوە بۆ ئەو پارچە کات تیژپەڕانەی مەحاڵ لەبەرامبەر شاعیری راستەقینەدا لەدەستیدەداو پاشتر لەدەستی دێتە دەرەوە، من پێم باشە کێشەیەك دروست نەکەین بۆ شیعر لەنێوانی ئەم باسە سەختەدا، دەبیۆ خودی شاعیر ئەمە بۆ خۆی لەبەرچاو بگریۆ نەك بۆ خوێنەر، چونکە خوێنەری باشی شیعر لەکاتی خوێندنەوەی دەقی شیعریدا بەدوای سەرسامییەك دەگەڕیۆ دڵو دەروونی ئاو بدات، مەوجوداتی زەینی پەرشو بڵاوبکاتەوەو رۆحی بخاتە سایەدیەوە، چونکە شاعیر تاکە پەیوەندسازە لەمیانی مەحاڵو کاتو خوێنەردا، ئەو وەستای ناو ئەو هەموو بویەرە نادیارەیە، کە یەکەمجار لەزەینی خۆیدا دروستی دەکاو پاشان لەزەینی خوێنەردا، بەمجۆرە ئەوسیۆ ئەقنومە قەبارەیەکی لێکدا نەپچڕاون.

ئەمە پێویستی بەکارێکی ئارکیولۆژی هەیە، پێویستی بەهەڵدانەوەی تەبەقەکانە... یاخود جوانتر پێویستی بەخۆهەڵگردنو شۆڕبوونەوە هەیە، ئێمە لەم کەونە پانو بەرینەدا شتێکمان لیۆ ون بووە، نازانین کەوتۆتە کوێی ئەم کەونە بەرینە، چۆن بۆی بگەڕێین ئەم شتە بچووکە بۆ ئێمەی شاعیر مایەی مانەوەو زیندووبوونە، مایەی

خۆسەلماندنو وەڵامدانەوەی پرسیارەکانی رۆحە، کە ئەویش شیعرە، کەسێك هەیە، هەڵبەت هەیەو دەپرسێ، ئەم هەموو کوێرەوەرییە بۆچی؟ بەڵام وەڵامەکەی بۆ شاعیر نەك ئەوانی دیکە زۆر سادەیە ، ئەویش دڵدانەوەی خودە، سەلوایەکە بۆ رۆحی شاعیر، دەمێنێتەوە جوانی... ئاخ دونیاش بێ جوانی شتێکی ناشیرینە چ جای شیعر، جا لە نێو ئەم پرۆسێسە سەختەدا چۆنی بۆ شیعر دروست بکەین، ئێستاتێکا بەخشین بەشیعر لەخودی ئەم پرۆسێسە سەخت ترە ، کارەکانی مەحاڵ سەختو دژوارن جوانییان لەنێوان درزە عاسێکانی خۆیدا شاردۆتەوە، پێویستیان بەکەسێکە مەلە لەناو ئەو درزە عاسێیانەدا بکات.

بیرمە شیعرێکم خوێندەوە، کە هی- **ئەلفرێد دی موسیە**- بوو، شاعیر باس لەگەڕانو سوڕانی مەلێك دەکا بۆ ئەوەی خۆراکێك بۆ بێچوەکانی پەیدا بکات، دیارە مەلەکە دەریایی بووە، بۆیە هەموو دەریاکان گەڕا... یا دەریایەك گەڕا، بەڵام هیچی دەست نەکەوت، بەناچاری لەبەرامبەر بێچووەکانیدا چووە سەر بەردێك دەنووکی خۆی لەدڵیا بردە خوارێ و دڵی خۆی بەخشی بە بێچووەکانی، دروست کردنی ستەتێکایش لەشیعردا هەروایە، شاعیر دەبێ خوێنی دڵی خۆی ببەخشێتە دەق بۆ ئەوەی رەنگرێژی ستەتێکا بکات، (**ت. س. ئەلیوت**) لەنووسینی شیعری (**وێرانەخاك**) دا جگە لەراڤەکردنی کۆمەڵێك دەقی پیرۆزی مەسیحیان هیچی دیکەی نەکردووە، بەڵام کاتێك شیعرەکە دەخوێنیتەوە جوانییێکی ئەوتۆی بەشیعرەکانی ئەم دەقە بەخشیووە، هەست دەکەی تازە لە سەفەری مەحاڵ گەڕاوەتەوەو یەکە یەکە ئەو درزانەمان بۆ باس دەکا، کە هەریەکەو شەوقێکی لێدزیوە، ستەتێکا وشەو رستە دروستی ناکەن، بەڵکو مەلەکردن لەنێو ئەو مانایانەدا دروستی دەکەن، کە وشەو رستە هەڵیان دەگرێ، پەیوەندی نێوان وشەو رستەو هەڵگرتنی ماناکان ستەتێکا دروست دەکات.

شکسپیر لە (تیمونی ئەسینی)دا هەمان ئەو تەکنیکەی بەکارهێناوە، وشە و رستەمان دەداتێ، بەڵام لەگەڵ هەر وشەو رستەیێ دەمانگەڕێنێتەوە ناو هەزاران مانای سەردەمی رووداوەکەی خۆی، هەمان ئەم شانۆگەرییە درامایێکی شیعری تراژیکە، کە

گەورەترین قەبارەی ستەتێکی زیاتر لەهەموو بەرهەمەکانی دروست کردووە ، هەتا لەکاتی وەرگێڕانیشیدا ئەو ستەتێکایەی لەگەڵ خۆیدا هێناوە... ماوەتەوە ئەوە بڵێم، ستەتێکای ئەم تەرزە دەقە شیعریەی من باسی دەکەم، لەگەڵ ستەتیکای شیعرێکی رۆمانسی جیاوازە، کە بەتەنکیی بەسەر شیعرەکەدا دراوە، بەلاّم ستەتیکای شیعریی مەحاڵ لەناو خوێن‌و ئێسقاتەکانیدا لێدەداو لەقووڵاییەوە بەرەو زەینی خوێنەر هەڵدەچێ‌و شەلاّڵی پرسیارمان دەکات.

گومانی شیعر پێداویستییە بۆ رێکخستنەوەو دووبارە دروستکردنەوەی رۆحی پەرش‌و بڵاّوبووی مرۆڤ، ئەو مرۆڤەی کەوتۆتە ژێر باری هیلاکیەکانی ژیان، ئەو مرۆڤەی ژیان بەرەو مەرگ‌و نائومێدی راوی دەنێت، هەرواش هۆیەکی گرنگە بۆ جێ پێ لەقکردنی ئەو یەقینەی هەزاران ساڵە لەناخ‌و بیری مرۆڤدا رسکاوەو هانی دەدات قبووڵی ئەو ژیانە بکات، بەوەی کە ژیان شیرینە، گومانی شیعر بۆ بەڕاستی شیرین کردنی ژیانە، کەیەقینە سەلەفی‌و چەسپاوەکان قورسیان کردووە، بەدەستەواژەیەکی دیکە شیعر لەنێو فەزای ئەگزیستانسیالیزمی دەژییێت‌و هەڵگری کۆمەڵێك پرسیارە، ئەو پرسیارانەی یەقینەکان هەڵدەتەکێنن، وا لەمرۆڤ دەکەن بیربکاتەوە... بەلاّم شیعر نایەت بە زمانێکی فەلسەفی هەمان ئەو پرسیارانە ئاراستەی مرۆڤ بکات، بەڵکو بەزمانێکی ستەتێکی قسە لەگەڵ ئەو مرۆڤە دەکات، جۆرێك لەسەر سامی‌و حیرەتی بۆ دروست دەکات، ختوکەی دەدات بۆ ئەوەی تەئەمولی بۆ دروست بکات‌و تۆزێ لەو هیلاکیانە دوورکەوێتەوەو بکەوێتەوە سەر بنجی جارانی، کە مرۆڤێکی رووت بووە، (**گــۆران**) پرسیاری فەلسەفی کردووە، بەلاّم لەڕێگەی جوانترین دەقی شیعری (چییە

ئەی رۆحی بێ لێوار و بێ پەی

لە تۆ ناشارەزایی من هەتا کەی؟

تەواوی فەلسەفەی وجودیش لەچەمکی ئەم دوو دێڕەدایە، بەلاّم گۆڕانکاری لەناو جوانی‌و ماناو مەحاڵ کردووە، فەلسەفەی دانەڕشتووە، ئەمە خەملاّندنی گومانی شیعرە لەناو دەقدا، کوشتنی هەموو ئەو وەلاّمانەیە، کەسەلەفیەکان دایانڕشتووە، هەربۆیەش

گومان هۆیەکە بۆ ئیزافـەکردنی جۆرێك لەستەتێکا بـۆ شـیعر.. هەڵبـەت بەپێـچەوانەی ئەمەشـەوە، هـەموو ئـەو شـیعرانەی هـەوڵ دەدەن مـرۆڤ لەرێگـەی بەیـەقین کردنـی ناوەرۆکی شیعر ئاسوودە بکەن، خۆیان دەکوژنو کۆتایی بەشیعر دەهێـنن‌و ئاسـەوارێك لەڕووی جوانیو بیرکردنەوەدا جێ ناهێڵن..

(**نیتشە**) فەلسەفەی نەنوسیوتەوە، کۆمەڵێك دەقی پەخشان ئامێزی نووسـیوە، کـە هـەڵگری بنـەماکانی فەلـسەفەن، زیـاتریش راڤیارەکـان (نیتـشە)یـان خـستۆتە قـاڵبی فەلسەفەوە. ئەگینا لەکتێبی (**بەڵێ زەردەشت ئاوەهـای گوتـوە**) مـن پـێم وایـە هـەمووی لەپەنا بەردو درەختەکانـەوە خـستۆتەڕوو، لەپـەنا کاریگـەرێتی سروشـتیەکانەوە فڕێـی داونەتە ناو دڵـی مـرۆڤ.. نووسـینەکانی نیتـشە ئەوەنـدەی دەچـنەوە نـاو دڵ ئەوەنـدە ناچنەوە ناو ئەقڵ ، بەوپێیەی کە رۆحی گومـانی شـیعر بەسـەریاندا زاڵـە، قـسە لەگـەڵ خوێن‌و دڵ دەکاتو قسە لەگەڵ زەین‌و سەرناکات...قسەکردن لەمەڕ شیعر پێویستی بە دوورخستنەوەی چەمکی حەقیقەتە، کاری شیعر بەرهەم هێنانی حەقیقـەت نییـە، ئـەوە لە مەودایێکی دیکە کاری بۆ دەکرێت، بەڵام پەیوەندی نێوان شیعرو وەهم پەیوەندیەکی ئەزەلیە، شیعر جگە لەوەهم شتێکی دیکە نییە، وەهمێك، بتوانێ حەسانەوە بدا بەرۆحو پێیەوە بژیتو بەردەوام بێت.

جۆن میلتۆن لە- فیردەوسی ون- دا جگە لەدارشتنی ئەو وەهمە هیچی دیکە ناڵێت، وەهم لەمناڵدانی هـەمان ئـەو مەحاڵـەدا لـەدایك دەبێـت، کـە پێـشتر باسمـان لێـوەکرد، لەهەمان ئەو چرکە خێرایەدا، کە زەینی شاعیر بەرهـەمی دەهێنـێ، هـەموو شـاعیرەکان ئەگەر بەڕاستی دەقی زیندووی شیعر بەرهەم دەهێنن، ئـەوە هـەڵگری گـەورەترین بـڕی وەهمن، هەمان ئەو شـاعیرانەی پێیـان وایـە شـیعر وەهـم نییـە هـەوڵی بەرهـەم هێنـانی حەقیقەت دەدەن لەشیعردا، بۆیە دەقەکانیان هەموو شتێك بێـت شـیعر نییـە، سـیحری شیعر لە بەوەهم کردنـی ناوەرۆکەکەیـەتی، هـەمان ئـەو رایـە نـەك هـەر بەسـەر شـیعردا دەچەسپێ، بەڵکو تەواوی ژانرەکانی دیکەش دەگرێتەوە، خۆ ئەگەر (**دانتـی**) بەهـەمان ئەو وەهمەوە نەچووبایە ژێر باری باسکردنی هەقیقەتەکانی ئەو میحراجەی کـە کـردی-

دۆزەخ‌و فیردەوس‌و پاکستان- مطهر- ئەوا هەموو ئەو دەقانەی، کە لەو کتێبەدا نووسیویەتی دەبوون بە شتێکی دیکەی دەرەوەی دەقی ئەبەدی، بەڵام قەدەرێکی گەورەی لەهونەری وەهم بەم شاکارەی خۆی بەخشیوە، بۆیە تا ئێستاش جاویدانی بەخۆیەوە گرتووە، وەهم کاری وەهم بەرهەمهێنانی میوزمێنتە لەشیعر، کە خوێنەر بەدوایدا دەگەڕێ، شیعر حەقیقەت نادا بەدستەوە بەڵکو لەهەقیقەتەکانی رادەکات‌و دەشتارییەکانی هەڵدەبژێرێ، سەنتەرەکان جێ دەهێڵێ‌و پەراوێزەکان دەکاتە موڵکی خۆی، کاری شیعر چ لەخۆێندنەوەو چ لەنووسیندا، کە کردنێکی سیحراویە لەناو ساتەوەختەکاندا، مەودای هەڵگرتنی حەقیقەتی نییە، سووربوونی گوڵە کێوییەکان حەقیقەتی سروشتە لەشیعردا باسی بکەیت‌و نەکەیت هەر هەیە، بەڵام کاتێك گوڵێك لەبن تاشە بەردێ لەتاو سەدان هەزاران باراندا یەکجار نمە بارانێکی بەردەکەوێ، بەڵام لەهەموو گوڵەکان جوانتر دەبێ، ئەمە کاری شیعرە، چونکە سنووری حەقیقەت دەبەزێنی‌و سەرسامی وەبەردێنێ، ئەوە وەهمی شیعرە.

هەڵبەت سیحر گەمەیەکی جوانەو بەرامبەر، بەرەو سەرسامی دەبات، گەمەی پەنجەکانی ساحیر هێندە خێراو تیژپەڕن مەودایەك بۆ چاو ناهێڵن‌و هێزی موگناتیسی پەنجەکانی ساحیر لەهێزی تێڕوانینی چاو بەهێزترە بۆیە وەهمێك لەلای بینەر خەڵق دەکات، جا خەڵق کردنی ئەم وەهمە لەلای ساحیرەوە زۆر پەیوەندیدارە بەخەلق کردنی شیعر لەلایەن شاعیرەوە، لەوکاتە تیژپەڕەی کە لەناو مەحاڵدا دەیگرین وەك چۆن باسمان کرد، ئەو جادوو و ئەفسوونەی سیحر بەرهەمی دەهێنێ شاعیر بەهەمان ستایل بەرهەمی دەهێنێ ، بۆیە پەیوەندییەکی زۆر لەمیانی سیحرو شیعردا هەیە . من بەر لەحەڤدە ساڵ لە یەکێ لەچاوپێکەوتنەکاندا گوتوومە، کە شیعر ئایینی شاعیرە، بۆیە شاعیری راستەقینە هەمیشە هەوڵدەدا قودسیەتێك بداتە پرۆسێسی نووسینی شیعر لەئاستیدا سەردانەوێنی‌و نزاکانی خۆی بەڕێکات. شیعر بەر لەئایینەکان هەبووە. ئایینی شیعر کاریگەرێتی خۆی خزاندۆتە سەر ئایینە ئاسمانیەکانیش، تەنانەت پەیامی ئاینیەکان زمانێکی پەخشانی شیعریان بەسەردا زاڵە خۆ ئەگەر سەیری مەزامیرەکانی

داوود بکەین، شیعر بەهەموو مەعالیمەکانیەوە لەو دەقانە رەنگدەداتەوە، بەلاَم پەیامی ئایینی شیعر لەگەڵ پەیامی ئاینیە ئاسمانیەکاندا جیاوازە ، ئاینی شیعر پەیوەندییە رۆحیەکان لەمیانی مرۆڤدا دروست دەکاتو خەونو خەیاڵیان جۆشدەداو تەڕ دەکاتەوە.. رەخنەو پرۆسێسی گرنگی هەموو سەردەمە شیعرییەکان بووە، نەبوونی رەخنە وایکردووە کەمتر شاکارەکان بە دیار بکەون، بەداخەوە رەخنەگرەکانمان خوێندنەوەیەکی رەخنەییان بۆ سەرجەم شیعری کلاسیکی نییە ، چ جایی شیعری هاوچەرخی کوردی، خۆئەگەر هەشبووبێ ئەوا رەخنەیەکی بێ فیکر بووە، واتە فیکر رەخنەکانی ئێمە هەڵناسووڕێنێ، هەندێ میزاجی تایبەت رەخنەکانمان گینگڵ دەدات، ئەمەش ئافەتێکی ناو ئەدەبی کوردییە، بەلاَم لەگەڵ ئەوەشدا هەندێ رەخنەگری گەنجی باش لە کوردستان سەریانهەڵداوە، کە توانیویانە کار لەناو دەقە شیعرییەکاندا بکەن، بەتایبەتی رەخنەکانی (**عەتا قەرەداغی**)، کە کارێکی باش لەناو دەقە شیعریەکاندا دەکات، هەروەها (**نەجات حەمید**)، کە بەدیدگایەکی تازە کار لەناو شیعردا دەکات، من پێم باشە بلێم، کە (**مەریوان وریا قانع**) رەخنەگرێکی سەنگینی بواری شیعرە ئەگەر بیکات، وەك چۆن کاری لەناو هەندێ دەقدا کردووە، لە راستیشدا کاری رەخنە زۆر قورسە، پێویستی بە باکگراوەندی رۆشنبیریی فرەلایەن هەیە، تا بتوانێ بەناو دەقەکاندا قووڵ بێتەوە، ئێمە لەم سەردەمەدا پێویستیمان بە رەخنەگر هەیە. بتوانێ بەرگەی دیکتاتۆریەتی بیروبۆچوونە سەلەفییەکان بگرێتو وردوخاشیان بکات، کە گوتمان شیعر یانی خۆدامالێن لەهەموو شڕوشیتالی واقیع. دەربازبوون لە شووشەی واقیع، وردو خاشکردنی واقیع، لای ئێمە تەوژمی سەلەفی گوتاری رەخنە لەوەدایە لەناو واقیع بژی و واقیع لای ئەوان پیرۆزە، هیچ واقیعێکی شیعری پیرۆز نییە، هەموو واقیعیەتێکی شیعری، زیندانێکی گەورە، بۆ هەموو ئەو موفرەداتانەی شیعری نایاب دەخولقێنن، دواکەوتنی شاکاری گەورە لە شیعری کوردی لەسەر ئەوەهات، کە یەك چارەگە سەدە شیعری واقیعی نووسرایەوە پێمان وابوو بەو دروشمانە دەتوانین نەوەیەك رزگار کەین، بەلاَم دەبوایە بیر لەوە بکەینەوە کە جوانترین رزگارکەین.

سەباح ڕەنجدەر:

دوو پۆرتریت

١- جەمال شارباژێڕی

مرۆڤی هەستپەروەر کە هەستی ئێستێتیکی شیعریی لا دروست دەبێت و لە کرانەوە و تێڕوانینیەوە دەکەوێتە ناو خەمەوە، شوێنەواری خەمیش لە بیرکردنەوەیدا بنبڕ ناکرێت، وەك بەخشینی پەیامێك جێی خۆی دەگرێت و دەبێتە هێما بۆ مانا و مەبەست. کردەی شیعری ئاسایی کردنەوەی بارە غەمگینییەکەی و پڕیشگ هاوێشتنیەتی تا باری خەملێن و پێوەندیداربوونی بەو هەستەوە، دوای ئەو پێوەندداربوونەی تووشی تاراوگەی ناخ دەبێت و لەناو خۆیدا هەست بە نامۆیی و هاودەمی هەمیشەیی خەم دەکات. خەم نەك گۆشەگیربوون. لەم بارەشدا پەنا بۆ دۆزینەوەی شوێنێکی وەهمی نابات تا ئاسوودەیی گیانی تێدا دەست بکەوێت. شوێنی ئاسوودەیی بۆ ئەمی هەستپەروەر تەنیا شیعری ڕاستەقینەیە. لە شوێنی ئازار و ئەشکەنجەدەر کۆچ دەکات بۆ شوێنی ئیرادەی وشە و مەودا دەنگییەکانەوە، هەست و بینینی دەگۆڕێ لە دەربڕین لە سروشت و کارکردن لە کەرەستەکانییەوە بۆ دەربڕین لە ژیان و مرۆڤ و پێوەندی دروستکردن لە نێوانیان. شیعر دەبێتە چاوگی نایابی جۆشێکی گەورە، بەڵام نابێتە هەڵسووڕێنەری شتەکان تا هەست و هێز و شێوەی پێوەندییەکانی نێوان مرۆڤ و سروشت بگۆڕێت و جۆرە هەست و گڕوتینێکی بێ ئەندازە بخولقێنێ.

ئەم شاعیرە لەبنەڕەتدا خاوەنی تێڕوانینێکی ڕۆمانسی هەستییە.بە بۆچوونێکی ژیرانەوە مامەڵە لەگەڵ زمانی ڕۆمانسی هەستی دەکات و هێزی تیشکدانەوەی تێدا بەرهەم دەهێنێ، بەڵام ترپە و ئاوازە بنەڕەتییەکانی زمانی نەدۆزیوەتەوە، دۆزینەوەی ترپە و ئاوازە بنەڕەتییەکانی زمان شایەنی سەرکێشی بۆکردنن. ترپە و ئاوازی زمانی کوردی لە شوێنە نەناسراوەکاندا نەهاتووە، ڕەگی لەناو گەرمی و نەرمی خاکدا بەهێز بووە و پەیوەستە بە کولتوور و ئەو نیمچە شارستانییەی دروستی کردووە. لە ڕۆمانسی هەستیدا تێڕوانینی کامڵ و باڵا و پڕ بۆ ژیان و جیهان و بوون نییە، بەڵکو

جەمال شاربازێڕی

وێناکردنی تاکە کەسی و گیانی بەهێزی هونەرمەندێتی هەیە، کۆششی بۆ ئەمەیە ئەم وێناکردنە وەك ئەزموونێك لە فۆرمێکی شیعریدا گەڵاڵە بکات و دیدێکی ڕۆمانسی قووڵ لە ڕێگای هەستەکانەوە بخەملێنێ و پاشان وەك نموونەیەکی نوێبەخش نیشانی بدات، ڕۆمانسییەت دەربڕینە لە هەڵوێستێکی ویژدانی، کە بوون ڕەنگ و شێواز و وێنەیەکی تازەی پێ دەدا، پێوەندی بەردەوامی لەگەڵ ژیان و جیهان و بوون نییە، بەڵکو پێوەندی پچڕپچڕ و هەڵوێستە لە ژیان و جیهان و بوون وەریدەگرێت. لەگەڵ دۆخێکی کارەساتباردا ڕووبەڕووی دەکاتەوە. هیچ هونەرێکیش لە واقیع جیانابێتەوە. چاوگی ئەفسوون و هونەرە سەرسوڕهێنەرەکان قووڵایی واقیعن و کرانەوە و جووڵانەوەن بەسەر ژیاندا.

ئەو جوانییانەی ئەدەب دۆزیویەتییەوە و لێی دواوە زۆر کەمترە لەوەی لە واقیعدا بوونی هەیە و ڕووبەڕوو دێنە ناو ژیانمان و کاریگەری دەبێت.

ڕۆمانسیەت لەیەك سەرچاوەوە هێز وەردەگرێت ئەویش چاوگی خەمە، دواتر دەپەڕێتەوە بۆ تاراوگەی ناخ و بەردەوام لە ناو وێناکردنی ڕابردوودا دەژی، وێناکردنی ڕابردوو هۆکارێکی بنچینەییە و زاڵە. پلە بە پلەش ئەم هەستەی لا قووڵ و بەهێز بووەتەوە تا خاڵی دامەزراندن، بەڵام مانەوە لەناو ڕابردوودا دەربڕین لە ژیان و هەست و بینینی تازە ناکات، چەشنێکی دیاریکراوی مرۆڤ و سروشت دەخولێنێتەوە. هەر لەسەر ئەم بنەما و بنچینەیەشەوە بەردەوامی بە توانای ڕاستەقینەی خۆی داوە.

ترپە و ئاواز لەگەڵ زماندا دێتە بوون و وێنەش ڕووناکییەکە لە وشەوە هەڵدێت و تەواو هەستیارە ، شیعری کوردی لە شەستەکاندا لەگەڵ دەرکەوتنی (جەمال شارباژێڕی) شێواز و ترپە و ئاواز و مۆسیقایەکی دەگمەنی بەخۆوە بینی کە پێش ئەم بەخۆیەوەی نەبینیبوو. دەقی (کردگار– فرمێسکی نهێنی، کۆ شیعر، چاپخانەی کامەران، سلێمانی، ساڵی ١٩٦٨، ل: ٦٣ تا ٦٧) لە ئەزموونی سەرەتاکانیەتی. مامەڵەیەکی نائومێدانەی لەگەڵ پرسیارەکانی بوون و نەبوون کردووە و تێهەڵکێشی یەکتریان دەکات و لەسەر بنەڕەت و چۆنیەتیی بیرکردنەوەدا لێکیشیان جیا دەکاتەوە.

گرینگیی شیعرەکە لە ڕایەڵ و هەڵسووڕاندنی پرسیارەکانیدایە، ڕووداوەکانیشی لە دەرەوەی کات و شوێنێکی دیاریکراودا ڕوونادەن. لە دەرەوەی کات و شوێنیش هاوتاییەك بۆ خۆی لەگەڵ خەیامدا دەهێنێتە بەر دید و پاشان گفتوگۆ و هەوڵدان بۆ لێك تێگەیشتن، یان پرسیارەکانی خۆی لەسەر هێڵێکی درامیدا دەباتەوە ناو پرسیارەکانی خەیام و درێژەی پێ دەدات، پرسیارەکانیش کاریگەرییان بەسەر سۆزەوە هەیە، بەهۆی سۆزەوەش دەیباتە ناو ڕایەڵی هۆش و هەستەکان و دەیخەملێنێ. دارڕژان و ئاوازەکەشی لە بارانی نمە دەچێت و کاریگەریی زۆرە بۆ ئارامبوونەوەی دەروونی خەمبار. شێوازیشی بۆ قۆناغی سەرەتایی شێوازێکی لەبار و گونجاو و داهێنەرانەیە، جۆرێك تۆوی نوێبەخشی تێدا وەشاندووە. تاکو ئێستاش ئەم شێوازە ماوە و لەملا و لەولای شیعری کوردیدا کاری پێ دەکرێت. ئەم بزاوت و جووڵە و مانەوەیەش لە سروشتی داهێناندا بەهایەکی ئێستێتیکییە، جوانی و شێوازی بەرهەمهێناوە. بەهای ئێستێتیکیی بەهرە و سرووش دەبەخشێتە مرۆڤی نموونەیی و کاریگەری دەبێت لەسەر پەروەردەکردنی ئاگایی کۆمەڵگا و کەسایەتی دەخەملێنێ.

٢- جەلالی میرزا کەریم

ئەو پرسیارەی دەکەوێتە نێوان شیعر و کۆمەڵگا بە چ ڕێگایەك دەگاتە دۆخی شکۆمەندی بەکارهێنان و داهێنان، شاعیر بە چ زانیاری و پێوەرێك ئاسۆی نێوان شیعر و کۆمەڵگا دەپێوێت. زمانی کۆمەڵگا کەمتر لەناو ڕۆشنبیری نوێبەخشدا کارا و چالاکە، بگرە لە ئاستی دەستنیشانکردنی شتەکاندا ئەفسوون و هێزی خۆی ڕادەگەیەنێ. لەهەمان کاتیشدا زمانی کۆمەڵگا زمانێکی فرە دەنگە و توانای داهێنانی زمانی تێدایە و وزەکانی دەربڕین پەرە پێدەدات، پێویست نییە شاعیر وەك گومان و ترسێك لێی ورد بێتەوە و خۆی لێ تار و تەریك بگرێت، کۆمەڵگا بەردەوام لە ڕێگای داهێنانە هەمە جۆرەکانییەوە وزەی زمانی بەرز دەکاتەوە، بەڵام لە شیعردا زمانی سۆزی بۆ خەون و

داوا و پێشبینی و هەست..... تاد، هەیە و ئاستێك دیاری دەکات و بەسەر پێکهاتە دەروونییەکانی دەکرێتەوە.
لە کرانەوەیدا کاکڵی کاکڵەکانە. دەستبڵاوی لە بەکارهێنانیدا مەبەست و مانا ماندوو دەکات، لەهەمان بەکارهێنانیشدا چڕکردنەوەی زیاد لە پێویستیش دیسان مەبەست و مانا ماندوو دەکات. لە هەردوو باری بەکارهێناندا زمان توانای پاراستنی بێدەنگی نامێنێت. (جەلالی میرزا کەریم) بە بڕوایەکی پتەوەوە بەشداری لە ڕۆشنبیری زمانی نەتەوەی خۆیدا کردووە.
زمان لە دەقی (ڕوانینەکانی چاوی شەقام– گۆڤاری بەیان، ژمارە ٨ی ساڵی ١٩٧٣، ل: ٣٩ تا ٤٠)دا ڕووداوێکی دەگمەن نییە، درێژبوونەوەی ئەو زمانەیە دوابەدوای شیعری کلاسیکی دێت و پێ بەپێ تا دێتە خوارەوە کاڵ و کاڵتر دەبێتەوە. زمان تێیدا ئاسۆی یەك ئاستی وەرگرتووە و پێکهاتە و سروشتێکی باڵاو جەربەزە ڕووبەڕوومان نابێتەوە. واتە سەر لە نوێ هەستی پێناکرێتەوە. هەست بەشتێك بکەیت و نەزانی چییە. سەرسامی و دۆزینەوەی نادیاریی لەم نوختەی نەزانین چییەدا دێتە کایەوە و وەك کەرەستەیەکی خاو و پەی پێ نەبردراو فۆرمی زەینی وەردەگرێت.
زمانی لە خودی شیعرییەوە نەبردووەتە ناو خودی کۆمەڵگاوە، بەڵکو لە خودی کۆمەڵگاوە بردوویەتییە ناو خودی شیعرییەوە و جۆرێك توندوتیژی و ترس و تۆقانی خستۆتەوە. بەم شێوەیەش زمان دەوڵەمەند و ئەزموونداری نابێت، لە دەروونڕۆشنی بەتاڵ دەبێتەوە و هەست و نەشونما دەوەستێت. لەگەڵ ئەمەشدا بارودۆخی ژیانی حەفتایەکانی کۆمەڵگای کوردی و زەمینەی شیعریشی ئامادەیی ئەوەی تێدا بوو ئەو زمانە وەربگرێت و قبووڵی بکات. لە ئاستی بەکارهێنانی هێماشدا قووڵایی هێمای نەپاراستووە، لە قووڵاییەکی پێویستدا هێما بەرەو ژیانێکی بزێو ناڕوات، بەڵکو بەرهەمێك دەهێنێتەکایەوە و لەناوی ڕوون دەبێتەوە و بەشداری خۆی ڕادەگەیەنێ.
(کاروانی وشەی ڕاچەنیوو) کۆ شیعری یەکەمی ئەم شاعیرە بووە . ساڵی ١٩٧٤ ئامادەی چاپی کردووە و بردوویەتییە چاپخانە و تەنانەت بووەتە فیلمیش . بە هۆی

بارودۆخی سیاسی لە چاپخانەدا وەرگیراوەتەوە . شاعیریش لەم کاتەدا بەغدای جێهێشتووە و بووەتە پێشمەرگە ، بە ئامانەت لای برادەرێکی ئەدیبی داناوە (..........) ، دوای نسکۆی شۆڕش سالآنێکی زۆر وەك پەنابەری دژە دەسەڵات لە ئەمریکا ژیا و لەگەڵ ڕاپەڕیندا گەڕایەوە کوردستان و هاتەوە ناو کۆمەڵگای پڕ جووڵە و زیندووی خۆی و کانگای هەڵڕشتنی هەستەکانی. کوردستان و کۆمەڵگای کوردی ناو و ناولێنانێکن بوونی ڕاستەقینەیان لە شیعرەکانیدا هەیە و شادەماری خوێنین، ماوەیەکی کەم تێیدا مایەوە و کۆچی دوایی کرد ، کەچی ئەم ئامانەتە سەرە داوێکی نەدرایە دەست کەس . کە گرینگترین کۆ شیعری نوێبەخشی قۆناغی ڕوانگەیە ، گوزارشت لە زمان و فۆرم و داڕشتنی ئەم بزووتنەوەیە بکات.

گەردوون بەجۆرێك ترپە و ئاوازی دامەزراو، بە دوای یەکدا هاتنی تاریك و ڕووناکی و وەرزەکان.. تاد، هەڵدەسووڕێنێ. ئەو جۆرە ترپە و ئاوازی کە گەردوون بەڕێوە دەبات گواستراوەتەوە ناو دەروونی مرۆڤ و وزەیەکی زۆری لە بیر و مێشکی خستووەتەگەڕ بۆ هێنانە کایەی بەها ئێستێتیکییەکانی ژیان ڕێکخستن. لێدانی دەمارەکانی لەشی مرۆڤ جۆرێك ترپە و ئاوازی بەڕێوە بردنن. گرینگترین ترپە و ئاواز لە ڕۆیشتنی مرۆڤەوە پەیدابووە و خۆی لەگەڵ حەقیقەتدا گونجاندووە و جۆرێك چاوگی هۆشیار بوونەوەیە.

لە شیعریشدا لەیەکەم دێڕیەوە تا دوا دێڕی ڕۆیشتنێکی نەرم هەیە و ترپە و ئاوازی ئەو ڕۆیشتنە دەبێتە ئاهەنگ. شیعری ئەم شاعیرەش بەهۆی بوونی سروشتێکی ترپە و ئاوازییەوە دەربڕین لەبارە بوونییەکان و دەرخستنی مانا دەکات، بەڵام تەنیا لە ڕێگای ترپە و ئاوازەوە ناگەینە ناخی ئەدەب، ناخی ئەدەب خۆرە و زەوی وەك پێکهاتەی مەوداکان بە دەوریدا دەخولێتەوە. ناشزانین کامەیان سەرچاوە و بنەوانە و کامیان پێکهاتەیە. هەر کاتێکیش بمانەوێ بە تەواوی ئەو زانیارییە بزانین و بناسین ون دەبین.

شاعیری داهێنەر هەر بە داهێنەری خۆی دەمێنێتەوە. خوێنەری هەمە جۆریش ناتوانێت خۆی لە ئەفسوون و کاریگەرییەکانی بەدوور بگرێت. پێوەری ئەفسوونی داهێنان شوێنی بۆ دەستنیشان دەکات. لەم دەستنیشانکردنەدا پێوەندییە

داهێندراوەکان دەدۆزرێنەوە. بە دوای ئەوەدا دەگەڕێین کە هەیە و قسەی لە بارەوە دەکەین.

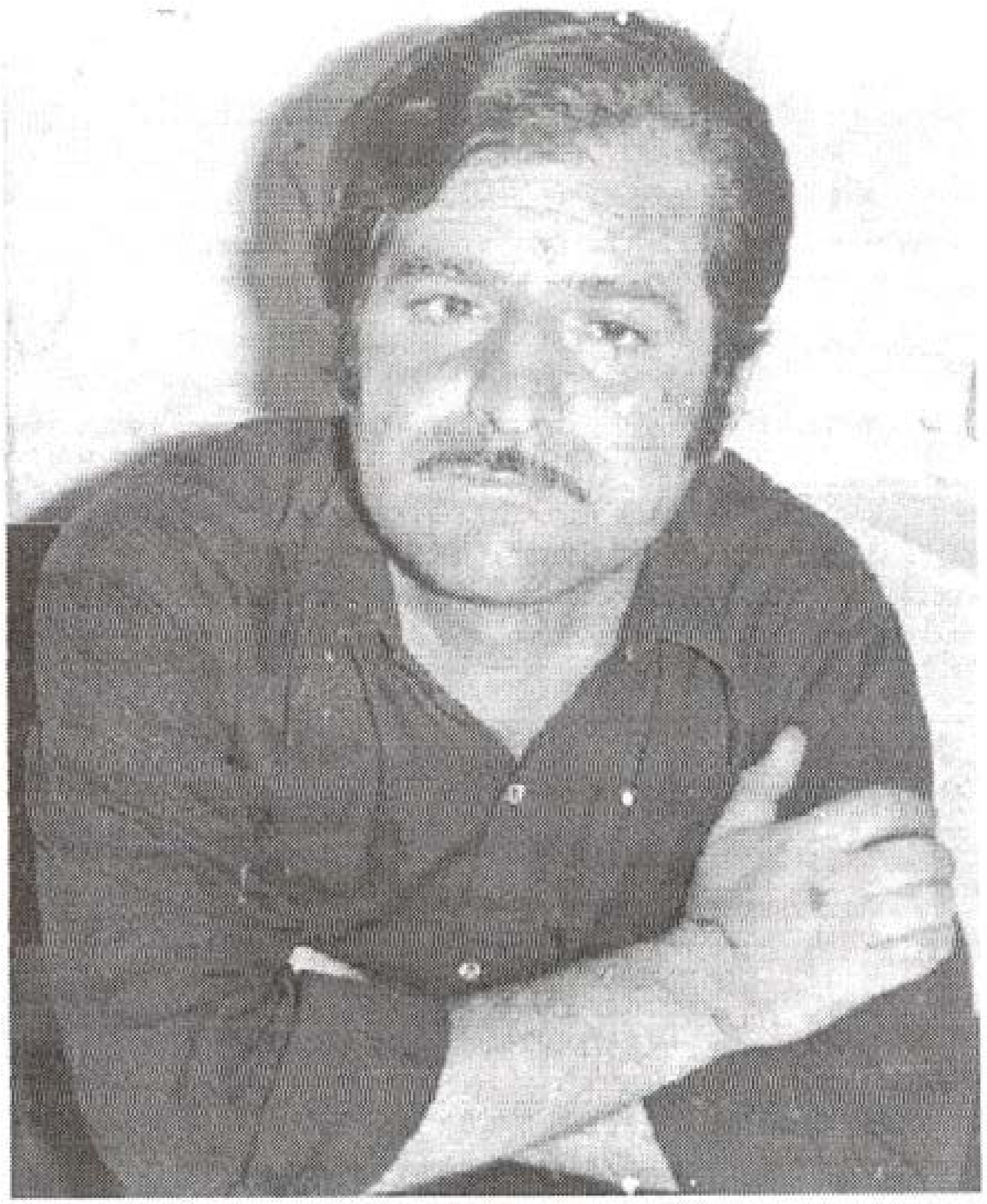

جەلالی میرزا کەریم

ڕوانگه و شیعری حەفتاکان و زێوان

شیعری بێگەرد وەك مەسیح لە دایكێكی پاكیزە لە دایك دەبێت. لەو ئەزموونەی خۆمدا، كە لە تەنیشت مەرگەوە ژیاوە و كەم و زۆر گەشەی كردووە، هەوڵم داوە ئەو جۆرە شیعرە بەرهەم بهێنم، كە لە دایكێكی پاكیزە لە دایك بوو بێت، ئەگەر نەشم توانیبێت بەرهەمی بهێنم، تێكۆشاوم لێی نزیك ببمەوە و وەك ڕۆشنبوونەوەیەكی گیانی پێوەی خەریك بم.

دوای ئەوەی بیست ساڵ بەسەر چاپكردنی یەكەمین كتێبم زێوان تێپەڕی.بیرم بۆ ئەوە جوولا وەك نیمچە ئەزموونێك چەند دێڕێكی لەبارەوە تۆمار بكەم،یان ئەو هەرێمەی ئەو دەقەم تێیدا حەواندووەتەوە جارێكی تر بچمەوەناوی و مەوداو ئاكاركانی بپێومەوە.

لەو دەقەدا هەوڵم داوە بگەڕێمەوە بۆ كرۆك و ناوكی گیانی منداڵی و بە تاسە و سۆزێكی تایبەتەوە لە زەیندا سەردانی شوێنی منداڵیم بكەمەوە. ئەو شوێنەی شیعر تێیدا بێگەردە و خولیایەكی بەهێزە بۆ بێگەردبوون.بەهرە و سرووشم لە سروشتی پاكیزە و نەژاكاوەوە وەردەگرت، وەك سەرچاوەیەكی بە پیت و یارمەتیدەر بۆ خەملاندنی بیركردنەوەم،لێی نزیك دەبوومەوە.لە تەمەنی نۆزدە ساڵیدا یەكەم هەناسەی ئەم دەقە بە سییەكانمدا گەڕاو ڕژایە ئاسۆی هەستەكانمەوە.پێویست بوو هەڵیبگرمەوە، لە بیست و دووساڵیدا بەرهەم هات و تەواو گەڵاڵە بوو. وەك پرۆژەیەكی ئاراستەكراو و خۆ دامەزراندن بیرم لەوە نەكردبووەوە درێژە بە نووسینی دەقێكی لەم جۆرە دوور و درێژ و تاكدەنگی و خەمئامێز بدەم، هەرچەند دەمنووسی پارچەكانم بە یەك دەگرتن هەمووی یەك كەشوهەوا بوون و دەچوونە هەمان دۆخی خەمئامێزی و نووسینەوە.وەك ژوورێكی ئاوێنەیی لەهەمولایەكەوە خۆمی ڕووبەڕووكردمەوە، لە دڵەوە لەم ڕووبەڕووبوونەوەیەم پرسی و بە دوایدا گەڕام، بۆ ئەوەی لە سەرگەرمی گەڕاندا دووبارە خۆم بە بوون بناسێنمەوە و بڕیاری تر بۆ چۆنیەتی ژیان بدەم، هەموو لك و پۆپەكانیش بە ژیانەوە گرێ بدەمەوە و لای مەرگ ڕای بگرم، چونكە نوێبەخش هەمیشە بە خۆناساندنەوەی دووبارە ئاشق دەبێتەوە و پێویستییەكانی ئەشق وەك ئاگرێكی

ئەفسووناوی لە ناوەوە گەرمی دادەهێنێ بۆ گەڕان و پەی بردن بە ئالۆزییەکان و دۆزینەوەی هێڵ و دۆخی نووسین. سەرەتا سێ ناونیشان بە خۆیانەوە خەریکیان کردبووم.

یەکەم: منداڵی بەرزەخییەکان.

دووەم: زێوان.

سێیەم: گۆڕان لە ئاکاری مەرگدا.

بەدرێژایی ماوەی نووسین نیگەرانییەکیشم لەگەڵدا بوو بۆ هەڵبژاردنی ناونیشان.لەم دەقەدا گشتێکی یەکگرتوو هەیە.لەدوای ئەو ئەزموونە ئەم گشتە یەکگرتووە لەئەزموونی مندا بەرەوکزی و نەمان دەچێت.ڕەگەزی کتوپڕی زاڵ دەبێت و تانوپۆی شێوازی لەمەوبەدوام دەچنێت.

خاڵی جێگیرکردنی ڕەگەزی کتوپڕی و دیاریکردنی سنوورەکانی و بەکارهێنانی بە شێوەیەکی دیار لە شیعری تازەی کوردیدا تایبەتە بە ئەزموونی من و بەهرەزادە و دەستمایە و ڕووبەری بیندراوی منە. تێیدا وزەیەکم بە دەستهێناوە، کە وەرگر دووچاری جۆرێك ئا و نا و دڵەڕاوکێ و خۆخواردنەوە دەبێت. سەرەڕای ئەم خۆدەستنیشانکردنە لەم شێوازەدا زیاتر هەست بە پڕۆژەی ناخ و ئێستێتیکای شیعریی دەکەم، دەشزانم دەبێ باجی خوێنەری یەکئاست و ڕەخنەگری بێ گوتاری ڕەخنەیی و ناخ چەپەڵ بدەم.ڕێك ئەو چوارساڵەی بەو شیعرەوە خەریك بووم، هەڵاتووی سەربازی بووم. ژیانم لە ناو خانوویەکی ڕووەو هەتاوی دوو ژووری، کە بنمیچەکەی دارەڕێ و قامیشبەند بوو، بە سەر دەبرد. ئەو دارەڕێیە و قامیشبەندەم هەمیشە وەك دارستانێکی سەوزی پڕ بەروبووم و پشت و پەنا خەیاڵ دەکرد و بیرم لە قۆناخی سەوزی دار و قامیشەکان دەکردەوە. حەوشەیەك، کە باخچەیەکی دڵگیریم تێیدا دامەزراند بوو، لاولاوە بە سەر دیواری حەوشەدا بەرزببووەوە، نێوانی دیوار و لاولاوەکە دالأنێکی دروست کردبوو، بە دڵفراوانییەوە جێگامی تێدا دەبووەوە، شوێنێکی هێمن و لەبار و بەهرەبەخش بوو بۆ نووسین و خوێندنەوە. بە وریاییەوەش سوودم لە کاتی خۆم وەردەگرت. هێڵی نووسین

هەستێکی سەیری لەگەڵ خۆیدا دەهێنا زیاتر ئەزموونی ژیان و هاواری خود بوو، لەوەی ئەزموونی کتێب و زانیاری و فێربوون بێت. ئەم ژیانە نیمچە داخراوە لەو ماوەیەدا گیانێکی چالاك و سەرڕێژ لە هەوڵدانی بۆ نووسین لە جەستەمدا ڕسکاند بوو، زۆر لە مردن و تارمایی مردن دەترسام، دڵم بە تەقەی دەرگایەك دادەخورپا، کەچی بەردەوام لە باری شیعریدا ئەم ترسە پێچەوانە دەبووەوە و بیرکردنەوە لە خۆکوشتن لە دەقەکەدا زاڵ دەبوو. بە وریاییەوە چاودێری سروشت و پێوەندییەکانیم دەکرد. میوە و گوڵی وەرزەکانم پەیدا دەکرد و لێیان ورد دەبوومەوە، هەستم بە ئاسوودەیی و پشتیوانی دەکرد. دڵم نەدەهات میوەکان بخۆم، کە ڕەنگیشیان دەگۆڕا و بۆن لێی دەدان. هەست و ترسی مردن زیاتر لەلام مەترسیدار و قووڵتر دەبووەوە.

ئەو بارو دۆخ و دەوروبەرە هەناسەی توند گرتبووم، بەڵام هەوڵم دەدا بارودۆخە بوونییەکە تانوپۆی تەواوی دەقەکە نەچنێت و داگیری نەکات، بەڵکو سوودی لێوەربگرم بۆ دروستکردنی کەشێکی هەستی. لە پێناوی ئەوەی تا شیعر بە شیعر بمێنێتەوە، کەمێك دووربکەوێتەوە لەو بیندراوانەی کە دەبنە مایەی خرۆشانی کاتی.لەو سەروبەندەدا کۆ شیعری یەك لە شاعیرە ناودارەکانی حەفتایەکانم خوێندەوە بە شێوەیەك شیعری ملکەچی واقیع کرد بوو، ڕۆڵی بیرکردنەوەی خوێنەری تێدا کوشتبوو. لە کاتێکدا شیعر ملکەچی ئەو پێویستیانەیە، کە کاری هونەری و شیعرییەت و زمان دەیخوازن. واقیعی لە دۆخی خۆی هێشتبووەوە، ڕاینەکێشابووە ناو چوارچێوەی شیعرییەت. شیعر پێش ئەوەی واقیع دروستی بکات، یان یارمەتیدەری بێت بۆ دروستبوون کەشێکی هەستی و بنیادێکی زمانییە.

تاڕادەیەك ئەدەبی واقیعی لەبەر دڵ و چاوم سیما و سایە گران کرد. لەوەش دڵنیابووم لە ئەدەبی واقیعیدا شاکاری نایاب هەیە و هەموو توخمەکانی شیعرییەتی تێدا بەجێ هێنراوە، بەڵام ئەم شاعیرەی خۆمان نەیتوانیبوو واقیع بە دەوری خۆیدا بخولێنێتەوە. بەڵکو ئەو سست و تەمبەڵانە بە دەوری واقیعدا خولابووەوە.

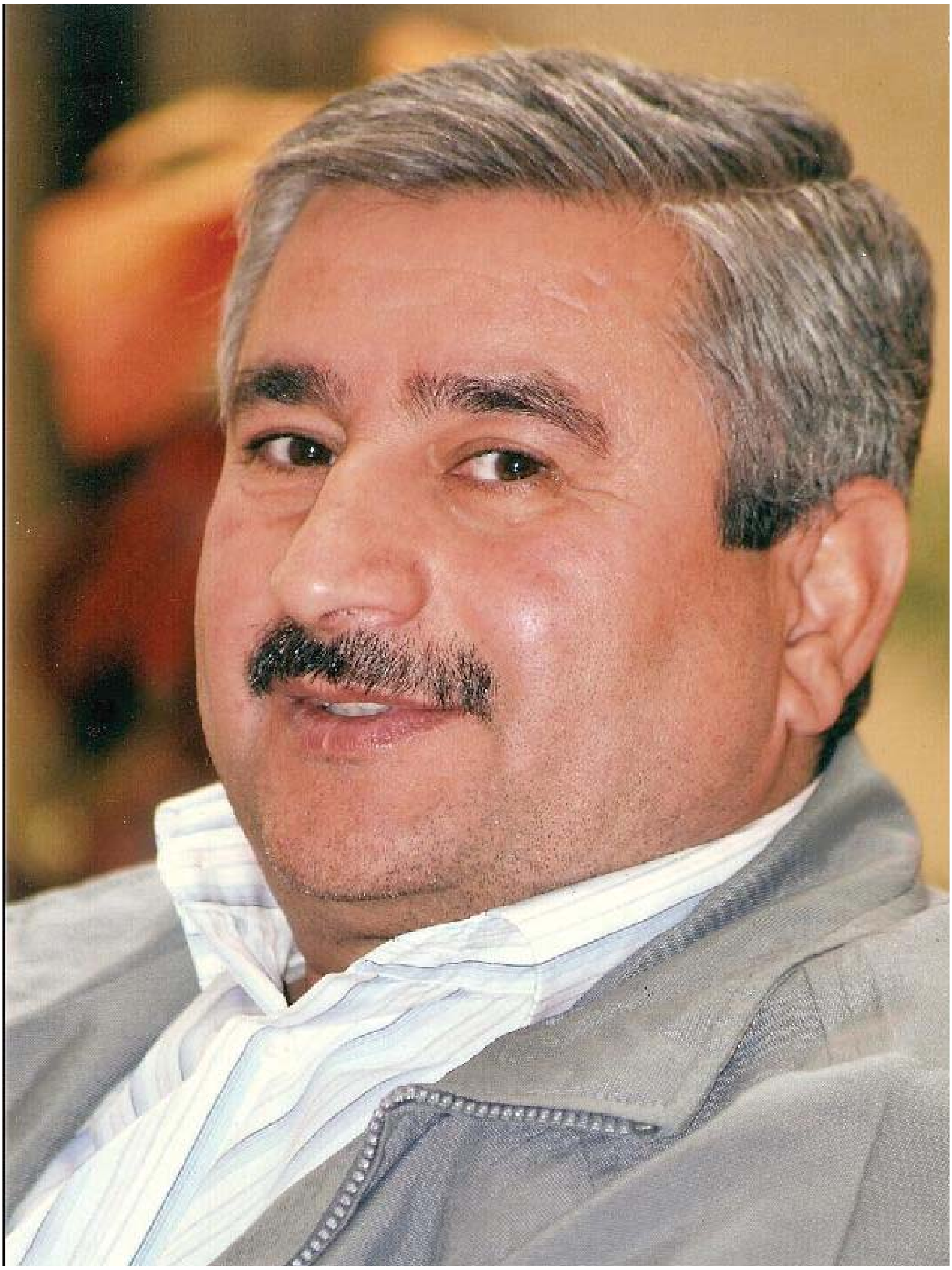

سەباح رەنجدەر

لەم دەقەدا نەگەیشتم بە تەواوی ئارەزووەکانم، ئەگەر بگەیشتابوومایە بە تەواوی ئارەزووەکانم درێژەم بە نووسین نەدەدا و لە هەوڵدان دەکەوتم. هونەرەجوانەکان گوزارشت لە تەواوی پێویستە گیانییەکانی مرۆڤی هەستپەروەر دەکات. زمان و بیر و خەون و سۆزیش تێیدا فۆرم وەردەگرن. ئاستەکانی فۆرم وەرگرتنیش لە شێوازدا هاوسەنگیان دەوێت. ورووژان و نامۆییەکی بکوژ لە ناخمدا دەستی پێکرد بوو، مەرج نییە تەنیا ئەو شاعیرانەی لە دەرەوەی سنووری وڵات دەژین تاراوگە کراوبن، نامۆبوون لەو بارەدایە کە شاعیر تێیدا هەڵسوکەوت دەکات و پێوەندی بەو هەلومەرجەوەیە، کە چۆن هەستەکانی دەکاتە بابەتی شیعری. پێم وایە پێویستە بەو پێناسەیەدا بچینەوە کە نامۆبوون تەنیا لە دەرەوەی سنوورەوە بێت. من لە ناو وڵات و کەس و کار و ماڵەکەی خۆمدا ئەو دەقەم بەرهەم هێناوە. کەچی نامۆبوون تەواو تانوپۆی چنیوەو بە ئەزموونی تاراوگە کراو و نامۆبوون تێدەپەڕیم. ڕەچاوی گۆڕانی بار و دۆخەکەشم دەکرد. ئەم دەقە دەقێکی مۆنۆدرامییە، سروشتێکی زەینی و گیانی هەیە. بە شێوازی مەنەلۆگی ناوەوە بەرهەم هاتووە. پێش ئەوەی لە لاپەڕەی دەفتەردا نووسرابێت. لە ناخمدا نووسرا بوو، بە پڕتاو و هاوارەوە دەهاتە دەرەوە. وەك منداڵێك کە سووڕی گەشەی خۆی تەواو کردبێت و بە ئاسایی و جەستە و گیانێکی تەواوەوە لە دایك بێت. خودا چارەنووسی ئاو و خۆڵ و ئاگر و با و شیعری لاڕوون بوون. بۆیە منی وا گیرۆدە کردوون. لە ئەزموونی مندا شیعر وەك سەمەندەر لە خۆڵەمێشی سووتانی خۆمدا لە دایك دەبێت و گیانێکی غەمگینی دێتە بەر.بۆ ئەوەی شاعیر بە شیعرییەت بگات پێویستە بە نامۆییدا گوزەر بکات، یان لە نامۆییدا بژێت. چونکە بەشێك لە بوونی شیعر لە جەستەی نامۆییدا دەمێنێتەوە و دەبێتە ئەفسوون و ڕاز. ئەفسوون و ڕازیش شیعرییەت و پێکهاتەکانی تێدا گەشە دەکات و دەدۆزرێتەوە. هەست بە نامۆیی کردن لە باری دەروونی و کەسایەتی داهێنەردا بەرجەستە دەبێت و چرکەی هەژان و بەرزبوونەوەی ناخ دەیدۆزێتەوە. لە هەموو سەردەمە دڕدۆنگ و نالەبارەکاندا شیعر ڕۆڵی جوانیبەخشی خۆی وازی کردووە و کرۆك و ناوکی شیعرییەتی نەدۆڕاندووە. شیعر هەقیقەتی

جوانییە.نابێتە سیمایەکی دیار لە سیما گشتییەکانی کۆمەڵگا و مرۆڤایەتی. ڕوونتر شیعر دەربڕین نییە لە بوونی کۆمەڵگا و مرۆڤایەتی، دەربڕینە لە بوونی جوانییەکانی کۆمەڵگا و مرۆڤایەتی و گەردوون.

شیعرم نەکردووە بە ئامرازی مەبەستە سیاسییەکان، یان دەربڕی سۆزی سیاسی، بەڵام باوەڕ و بیری سیاسیم ڕاکێشاوەتە ناو مەبەستە شیعرییەکانم. بەهای شیعری لە ناو زماندایە، نەك لە مانا و مەبەست، بەڵام چێژ لە ئاستداری زمان و مانا و مەبەستدا دروست دەبێت.شیعر لە بواری خۆیدا دەتوانێت هونەری شێوەکاری و فۆتۆگراف و گۆرانی و درامای شانۆیی و مۆسیقا و تەلارسازی و هونەری دیکەش وازی بکات، هەروەها هونەری دیکەش دەتوانن بەشداری لەوە بکەن شیعر وەربگێڕن بۆ زمانی خۆیان. شیعر لە هەندێ باردا دەبێتە باوکی هونەرەکان و لە هەندێ باری تریشدا دەبێتە کوڕ و کوڕەزا.

ڕێکەوت هەیە شیعر گوزارشت لە بارێکی سایکۆلۆژی دیاریکراو دەکات. تەنیا هێزی ویژدان پەی پێ دەبات. وەك چۆن هەندێك جاران مووچڕکێك بە گیان و لەشدا دێت و گوزارشت لە بارێك دەکات، پاش ماوەیەکی کورت بە هیچ هەوڵ و شێوەیەك ناتوانیت بگەڕێیتەوە سەر هەمان باری مووچڕکەکە. مووچڕکیش زادەی بار و چرکە جوانەکان و ویژدانی مرۆڤە لە هەستپێکردنە زۆر تایبەتییەکاندا، کە لە نوویسنیشدا دادەمام و نەمدەتوانی بەردەوام بم لە سەر کاغەزەکانی بەردەستم وێنەم دەکێشا، وێنەی ئێجگار سەرەتایی: شاخ و داخ و ئاسمانی بە هەور و مرۆڤ و چرا و چەتری هەڵدراو لەبەر باران و سەبەتەی مام زۆراب و جووجکە و مریشکی دانەوێڵە بۆ ڕژاوی حەوشە و ژنی بە دیارەوە وەستا و کاتژمێری گەورەی دیوار و ئەسپ و پیکاب و .... تاد.

کە دەقەکە بە شێوەیەکی گشتی لام تەواو بوو، بیرم لە خۆئامادەکردن کردەوە بۆ چاپکردنی و ئەوکێشە و گیر و گرفتانەی بە هۆیەوە ڕووبەڕووم دەبنەوە. پێش ئەوەی بۆ دەزگای چاودێری بنێرم پێشانی برادەری شاعیرم (نەژاد عەزیز سورمێ)م دا، لە لاپەڕەی یەکەمدا ئەم بۆ چوونەی یاداشت کرد بوو: (زێوان ژانێکی پڕ بەهرەی تێدا

بەکارهاتووە، چاپکردنی سەرەتای شاعیریەتییەکی باشت بۆ دەستنیشان دەکات.)
بۆچوونەکەی هاندەر و پاڵپشتێکی گیانی بوو بۆ من. سووری کردم کۆڵنەدەم و ئەو سەرەتایە دەستنیشان بکەم.ناردم بۆ دەزگای چاودێری. دەشمزانی پەیبردن بە تازەیی ئەم شێوازە شیعرییە دوور لە بگرە و بەردە و قووڵبوونەوە. گوتوبێژی لە دڵەوەی دەوێ، ئەوجا بڕیار لە سەردان.دەزگای چاودێریش سێ جار ڕەتی کردەوە. بڕواشم بەوە هەیە ئەگەر جاری یەکەم سەرنەکەوتم: جاری دووەم و سێیەم و چوارەم...... تاد. هەیە. منیش سووربووم و کۆڵم نەدەدا. لەبەر ئەوەی دەمزانی کارم لە شێواز و زمانێك کردووە قبووڵکردنی بێ گێچەڵ نییە. ئەو ڕۆژەی نائومێدیان دەکردم و مۆری ڕەتکردنەوەیان لێدەدا. دوای ماوەیەکی کورت دووبارە ئامادەم دەکردەوە و دەمناردەوە. بەهانەی ڕەتکردنەوەکانیشیان هیچ پێوەندی بەهونەر و ئاستی شیعرییەت و زمانەوە نەبوو. لە سەر بنیاد و بنەما دۆخگۆڕ و بنەڕەتییەکان بمان وەستێنێت و پێگە و پێکهاتەکانمان نیشان بدات.بەهەرحاڵ، بۆچوونی شارەزای یەکەم جۆرێك بناخە و بنەمای تێدایە، کە تەمەنی بۆ داهێنان بە گرینگ و پێوەر زانیوە. وەك بۆچوون و جۆرێك لەبیرکردنەوە ڕێزی لێدەنێم، بەڵام بۆچوونی شارەزای دووەم و سێیەم دژایەتییەکی بێ بنەماو ڕووتن ئەقڵی ڕاڤەکارانە نین.جۆرێك سووك تەماشاکردنی ئەدەب و سووکایەتی پێکردنیشە. هیچی تێ ناچێت بڵێی بەرد باری و گێڵگە و سروشتی سەوز و پاراو کرد، یان بەردبارین سوودمەندە بۆ مرۆڤایەتی، بەڵام کاری پرۆگرامی ڕەخنەگر ئەوەیە سەوزبوونەکە وەربگێڕێ بۆ باری واقیعی بەرد بارینەکە. ئەو کات درکی بە نهێنی هێزی داهێنەرانەی شاعیر بردووە و بیر و هونەری شاعیری بۆ وەرگر وەرگێڕاوە. بۆ جاری چوارەم مۆڵەتی پێدرا. کە دانە مۆڵەت پێدراوەکەم پێگەیشتەوە ئەو شەوە یەکەم شەوە لە ژیانی خۆمدا تێیدا نەنووستبێتم تابەیانی. لە بارێکی شاگەشکەیی ژیام. وام دەزانی ژیان هەمووی لە ناو ئەو دەفتەرەدایە کە پاش ماوەیەکی دی دەبێتە کتێب. پەلەم بوو، بڵێم منیش هەم. ڕووبەڕووی خودی خۆم ببوومەوە. شیعرم بۆ ئەوە نەبوو بە هۆیەوە جیهان بناسم. بۆ ئەوەم بوو، چیرۆکێك دروست بکەم بۆ گێڕانەوە.ئەو سێ

بۆچوونەی کە پێی تلاومەتەوە و ئەو بۆچوونەی، کە پێشی شاگەشکەبووم. وەك خۆیان تۆماریان دەکەم.

یەکەم: (ئەم شاعیرە نەناسراو و لاوە، کەچی چەکامەیەکی درێژی نووسیوە، چەکامەی لەم شێوەیە پێویستی بە ئەزموونی دوور و درێژ و دەوڵەمەندە.ئەمە تازە لە سەرەتای ڕێگادایە. چاپکردنی دوابخرێت سوود بە بەهرە و دواڕۆژی شاعیر دەگەیەنێت.)

(محەمەدی مەلا کەریم)

دووەم: (ڕەشبینییەکی لەڕادەبەدەر گەمارۆی ئەم لاوەی داوە، ئەگەر لاوی ئەم وڵاتە بەم شێوەیە دووچاری ڕەشبینی و گێژەن بووبن ئەوە کارەساتە، ئەم جۆرە دەربڕینەش یاخی بوونیانە لە دەسەڵات و واقیع.دواتریش زۆر ئاڵۆزو تەم و مژاوییە.هیچ جۆرە کێشێکی تێدا نییە. شیعری سەربەست کێشی تایبەتی هەیە. نە پەخشانی هونەرییە. نە شیعری سەربەستە. هانی ئەم جۆرە نووسینانە نەدرێت.)

(مەجید نەدیم)

سێیەم:(ئەمە شیعرێکی ئاڵۆزە، کۆمەڵێك وڕێنەی لاوێکە، کە هێشتا لە شیعردا خۆی نەدۆزیوەتەوە. ئەم شاعیرە یەکێکە لەو گرووپەی دەیانەوێ دوای (ڕوانگە) وەك بزووتنەوەیەکی شیعری خۆیان بناسێنن. (مەحموود زامدار) ڕابەرایەتی و پڕوپاگەندەی گەورەکردنیان بۆ دەکات، ناوی لێناون (پێشڕەو – تەلیعی). ڕەگی ئەم گرووپە لە ناو کۆمەڵگای کوردەواری نەهاتووە. پەیڕەوی ئەدەبی ئەورووپی دەکەن. ڕەوا نییە ڕێگا بۆ ئەوانە خۆش بکرێت ئەم ئاژاوەیە بنێنەوە و بیهێننە ناو ئەدەبی کوردی.)

(محەمەد بەدری)

چوارەم: زێوان ئەزموونی لاوێکە، بەڵام هەڵکەوتووە، هونەر و داهێنانی تێدایە. هەوڵ و شێوازێکی ڕەسەن و خۆماڵییە بەرەو نوێخوازی، پشتیوانی لێکردنی بۆ چاپکردن پێویستە. دوای ئەوەی ئەو شوێنانەی ئاماژەم بۆ کردووە لابدرێت تین و تاوێکی بە جۆش بە شیعرەکە دەبەخشێت و لە ئەگەر و گومانیش دایدەماڵێت.)

(مەحموود زامدار)

لەو بگرەو بەردەیەی ڕەتکردنەوەو ڕێپیدانی کتێبەکەمدا ڕۆژنامەنووسی ناودار (مەحموود زامدار) هەستی بەباری دەروونی و نیگەرانی من کرد بووە کە لە ناخەوە زۆر کەسەربارم، چاوپێکەوتنێکی تێر و تەسەلی لەگەڵدا سازدام بە ناونیشانی (مژدەیەکی تر بەرەو نوێخوازی) بەدوو ئەڵقە لەڕۆژنامەی (هاوکاری) دا بڵاوی کردەوە.بەوردی بۆچوون و دەردە دڵەکانی خۆم دەربڕیبوو، تاڕادەیەك لەخۆڕازی بوونێکی هەرزەکارانەشی تێدا بوو،بەڵام بۆچوونەکانم لەوئاستەدا خۆیان دەکردەوە کە کتێبەکەم دەیویست پێشکێشی بکات، یان ئەو هیوایانە بوون، کە هەمبوون،بەڵام نەمهێنابوونە دی.سەرەتا نووسین یەك وشە بووە.دواتر ئەم وشەیە بەناو ژیاندا درێژبووەتەوەو بۆتە سەرچاوەی بەهرەو سرووش.ئەم دەقەی منیش سەرچاوەو بەهرەو سرووشی لەیەك وشەوە وەردەگرێت.حوزەیرانی١٩٨٨وەك کتێبێك لە٨٨لاپەڕەدا چاپمکردو هەموو دڵخۆشییەکانم هاتنە دی.